

И. Сталин

Советскай Союз
Великай Отечественнай
войналии

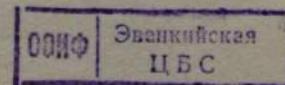
Красноярское краевое издательство
1945

б.и.к
с

И. СТАЛИН

СОВЕТСКАЙ СОЮЗ
ВЕЛИКАЙ ОТЕЧЕСТВЕННАЙ
ВОЙНАЛИН

Русскайдыдук эвэдэлт
дүүчан В. Н. УВАЧАН



КРАСНОЯРСКОЕ КРАЕВОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
1945

И. СТАЛИН

О ВЕЛИКОЙ
ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ
СОВЕТСКОГО СОЮЗА

Перевел на эвенкийский язык
Б. Н. УВАЧАН



РАДИОЛИ ТУРЭЧИН

3 шюльдү 1941 анганиду

*Гиркил! Гражданил! Акнил тадук экнил!
Митнги армият тадук флотыт боецилтын.*

Сунтыки би гундем, миннгил гиркилви!

Гитлеровской Германия митнгилэ родиналат хугинды военнай эмэнчэнин, 22 июньду ионовувча,—часки нгэнэдрэн. Красной Армия сонингит тургутчаракин-мал, булэн аяткулин дивизиялин тадук нунган авиациян аяткулин хэсирийн ачиннгивчалатын тадук кусикит петэмэлдун мэрдувэр букитъёвэр бакачалатын, булэн дюлэски часки нгэнэдрэн, фронттула омактала энгэсилэ нодудяна. Гитлеровская войскам Литвавэ, Латвия хэгдывын хаван, Белоруссия западтыван хаван, Украина западтыван хаван гачал. Фашистской авиация мэннгилви бомбалва нодувкил самолетылви дэгиктэкичилвэтын кэтэнгдерэн, бомбалва нодудяра Мурманскайду, Оршаду, Могилевду, Смоленскту, Кивиду, Севастопольду. Митнгили родиналит сомама хэгды нёлившун илча.

Он-ка эр орка, митнги кэнёвдери Красной Армият окива-да митнгилвэ городылват тадук районилват фашистскаилду войскалду бурэн? Ханук-ка немецкаил-фашистскаилвойскам тэдеду эденгэл давдывра войскам биси, он-ка эли фашистскаил сокасиктал пропагандистыл дэрунэе ачинди янггудяра?

Эми-вал, эчэ! История ичэвкэндерэн, эденгэл давдывра армиял ачир тадук эчэтын окин-да бирэ. Наполеон армияван эденгэт давдывра тангичадячатын, эми-вал нунган русскилди, английскайлди, немецкаилди войскайлди умутэлди давдывчан. Вильгельм немецкай армияван элэксиптыду империалистическойду войнаду туги-дэ эденгэт давдывра

армият тангичадячатын, эми-вал нунгай русскаилдук тадук англо-французскаилдук войскандук окира-да давдадячан тадук, мудандыдук, англо-французскаилди войсканди ачин-игивчан. Эрмэл-дэ гунмувденэ Гитлер эсиптылини немецкай-фашистской армиялийн. Эр армия Европа континентадун соя хэгдье тургучана эчэн эрдэлэ арчара. Элэ митгиду территорийдут нунгай сова хэгдывэ тургучанма арчаран. Эр тургучан дярийн немецкай-фашистской армия аятулийн дивизиялийн митигит Красной Армият ачиннгивчалын, эр гундерэн, гитлеровской фашистской армия Наполеон тадук Вильгельм армиялын ачиннгивнагачинтын тури-дэ ачиннгивдянга тадук ачиннгивдянган.

Митиги территорийт хан немецкай-фашистскаилди войсканди онмал-кэнэ тагдыснумча бисилин гуни, эр иты соткут тыливувденга, фашистской Германия войнан хуски СССР-ээ ноновувулчан немецкаил войскал дяритын аятмарил итыл биректин тадук советскаил войскал дяритын эртүмэрэйл биректин. Иты эду, Германия войскалин, войнавэ нгээнвэдригэчинги дуннэнги, эласа-да упкачитын итыгачал бичэтин, тадук 170 дивизиял, Германият хуски СССР-ээ унгуувчэл тадук СССР муелдулэн эмэувчэл, сомамат итыгарил бичэтин, эмэнчэлдэвэр, алатчэнэл элэ упкэнэ, окин-ка советскаилду войсканду итыгамамчинтын гэлэвдечэн тадук муелдулэ дагамамачинтын бичэн. Эдувэр хэгдь ичэдэчч бичэн эргэчин иты, фашистской Германия аруул тадук хугиндыт сукчанан пактээ эвкэли эмэнчэвэр, овчавэ 1939-аниг. нунганинун тадук СССР-нүү, энэ тангичара, нунгай упкачидин мир-эмэнчэдэрит дуннэт тангивдянган. Тынгвэн, митиги мирва аявдери дуннэнгит, негут пактээ сукчакитва мэндуви гадави энэ гэлэдерэ, хугинды хоктодун эдэнгэ илла бичэн.

Ханигуктадяигал: он-ка эр очан, Советской Правительство пактээ эвкэли эмэнчэвэр дукучан эргэчирнүүн хугин-дүүн илэлнүүн тадук вамилнүүн, авадыл-ка биси Гитлер тадук Риббентроп? Эдувэр эркэ-гу Советской Правительствот уран овра? Эми-вал, эчэ! Пакт эвкэли эмэнчэвэрэй дюр государствоюл пакттын бисин. Эргэчимээвээ пактээ Германия 1939 ангганиду миттук гэлэчэн. Советской Правительство эргэчиндук гэлэндүк баденга-гу бичэн? Би давдадчадэл, умукэн-дэ мирва аявдери государство эдэнгэ барэ долгакты государствоюн мирнай гулдныэ одави, эр государство нунгидеректын-дэ эргэчир вамил тадук илэтийл, авадыл-ка биси Гитлер тадук Риббентроп. Эр, эми-вал, эр-

гэчин умукэн иты бисикин—мирнай гулдны мирва аявдери государство территорииды манинван, босковон тадук честъван нунгнэг-ку, делум-гу эчэ сукчамудяра. Савдэ-рэн, пакт эвкэли эмэнчэвэрэ Германиянги тадук СССР-нги эргэчимээ пакт бичэн.

Эя-ка мит давдыша, Германиянун эвкэли эмэнчэвэрэ пактээ оксал? Мит митгиду дуннэнгдүүт мирва ге-калтакаду ангганиду очап тадук мэнгилвэр энгэсилвэр иты-ганивчэт тэрэдэвэр, фашистской Германия митгилэ дуннэнгдүүт пактээ энэ ичэтээ эмэнчэдэви дялдарэкин. Эр мит дярит давднын бисин тадук фашистской Германия дярийн давдан.

Эя-ка давдышаан тадук эя-ка давдачан фашистской Германия, пактээ хугиндыт сукчакса тадук СССР-дүү эмэнчэнээ окса? Нунгай эрт мэнгилдүүт войскандуви асууламэ давдышында итыва урумкууду тэрруду гачан, эми-вал нунгай политикадыт давдараан, мэнми упкачин мир ёсалдун хугиндыт агрессорит ичэвкэнисэ. Эденгэ хэнучивэр, Германия эр урумкуэн воений давднын элэ суюкужн иты бисин, СССР хэгдымэмэ политкады давднын со тадук иғоним иты бисин, эр тэгэрдүн Красной Армия войнаду хуски фашистскойва Германиява бугдымэмэл воениайл давдышын инуувулдентэтын.

Эр дярийн упкачин митиги кэнёвдери армият, упкачин сонингил-дэгиктэмнил, митиги дуннэнгит упкат тэгэлийн, Европа, Америка тадук Азия упкагатын аятултын илэнгилэтийн, мудандыдук, Германия аятулийн илэнгилин — германский фашистыл хугиндыт онилватын логидяра тадук Советской Правительству бэлэдэвэр итыгарил, Советской Правительство онилван кэнёдэрэ тадук ичедэрэ, митиги омачинты тэде бисивэн, булэн давдышмачинман, мит давдышдяягат.

Митту войнава овканинэдитын митиги дуннэнгит мэнгигинуми содынуми тадук хугиндынүүн булэннүүми — германской фашизмийн бунийдээ налдлындла оран. Митигил войскалты хуски булэнмэ сонингли кусидэрэ, танкилди тадук авиацият сомамат ухэтэдеринүү. Красной Армия тадук Красной Флот, кэтээмээлээ ургэлээ давдышдяял, Советской дуннэ тонгориктариктан дярийн сонингит кусидэрэ. Кусиндулэ Красной Армия хэгдыйлийн энгэсиллийн илдэяра, тысячалли танкилди тадук самолетылди ухэтэдэнэл. Красной Армия кусимнилийн сонингитын эдэнгэ эду-да урэмжэвэрэ. Митиги

булэндули иктэнты маннисадяран тадук балдыдяран. Красной Армиянун умунду элбэйтэви Родинави упкачин советской тэгэ угиривдерэн.

Экун-ка гэлэвдерэн, митнги Родиналит очавэ нёлившунимэ ачиннгидат, тадук булэнмэ давдыдат, авадыл-ка итыт оувудянгал?

Ноономомо гэлэвдерэн, митнгил илэл, советскаил илэл, нёлившун, митнги дуннэнгдүт нгэлэвкэтчэриевэн, упкатван соован тылдэтийн, тадук аючандук, умунтэгиндуу, мирий он дялдярдукин бактын, война эделин ора тыливгэрдук, эмийвал эсикээн война итыва сомамамат хунгтунгчэлэн эднэгэл сомамат дёкира. Булэн эяда эвки одёрэ тадук экунада эвки хэричэрэ. Нунган тагдысинмудяран митнгилвэ дуннэнгилвэ, митнгилди няксэлдит унгкувчэлвэ митнгилвэ бурдукангмат тадук нефтьват, митнгит хавадыт гавчалвэ тагдысинмудяран. Нунган помещикил властьвэтийн мучувканмудяран, тэгэмэрвэ мучувканмудяран, русскаил, украинцаал, белорусси, литовцил, латышил, эстонцил, узбекил, татарил, мадаванил, грузинил, армянил, азербайджанцил тадук Советской Союз свободава авадырил хунгтул тэгэлийн нацияды культураватын тадук нацияды государствоютын сукчамумудяран, нунгарватын немецилди овканмудяран, немецкаил князил тадук баронил рабилдитын овканмудяран. Иты нгэнэдэрэн, туги-кэми, Советской государство индуулин тадук бумэчиндуулин, СССР тэгэлийн индуулины тадук бумэчиндуулины, эли—Советской Союз тэгэлийн свободнаил-гу бидеденгэл, тырэндуул-гу одянгал. Гэлэвдерэн, советскаил илэл эрэвэр тылдэтийн тадук этэктын умунтэгирди бидэрэ, нунгартын мэрээр тавуктын тадук упкатван мэннгивэр хававэр омактат, военнант хават октын, булэнмэ эвкимэмэт эвлэнэ.

Гэлэвдерэн, часки, митту хэнучэр тадук нгэлэкэсил, дизертирил тадук тусандерил ачир биктын, митнгил илэхигилти игорчанду нгэлэкэсэль эктын сарэ тадук митнгилэ отечественийн освободительной войнала хуски фашистскаилва тагдынилва сонингит нгэнэдектын. Великий Ленин, митнгивэ Государствовот итыча, гунденгкин, советский илэл соткудитын ичэдэлдитын бигин сонинг, отвага, игорчанду эвки нгэлэлиэрэ, умунду тэгэнуун хуски митнги родинат булэсэлвэн игорчадядавэр окин-нун итыгар. Гэлэвдерэн, большевик эр аямамал ичэдэлийн миллионил тадук миллионил Красной Армии, митнги Красной Флот тадук Советской Союз упкат тэгэлийн ичэдэлдитын октын.

Мит упкатван митнгивэ хававэр военнант итыт тэлингэ иливгат, упкатва фронт дярин тадук булэнмэ давдын оувудан дярин иливуксал. Советской Союз тэгэлийн эсикээ, кэн ичэдерэ, германский фашизм митнгивэ Родинават, упкатту хавалдярилду свободнай хававэ тадук аява иимэ бучэвэ, мэннгитви хугиньт тыкундиви тадук эситви аявлэ мудана ачин. Советской Союз тэгэлийн элбэйтэвэр мэннгилвээр праволвол тадук мэннгивэр дуннэнгмэр хуски булэнмэ угиривуктын.

Красной Армия, Красной Флот тадук Советской Союз упкачин гражданилин советской дуннэ тонгорицтариктаван упкатчтивэр энгэситвэр элбэтчэктын, митнгилдули городылдули тадук селолдули амаргулавэр саксэлэвэр кусидектын, сонингма, элэдэнмэ тадук дялдамэ ичэвкэндектын, митнгиду тээдү бисилвэ.

Мит Красной Армияду авадытыкинма бэлэгэвэ огат, нунгандун омактала энгэсилэ эливиденэл хавдегат, нунган упкатва гэлэрилвэн будегэт, ируулва войскачилва тадук военначилва иручилва химамэмэт нгэнэвдегэт, гоевннгивчалду хэгдье бэлэгэвэ огат.

Мит Красной Армия тылван манингмат, эр дярин упкатван мэннгивэр хававэр унгигэт, упкат предприятиел хававэтийн сотмарит овканнгат, винтовкала, пулеметыла, орудиела, патронила, тэвусэлэ, самолетыла кээтэмэрье олгат, заводыла, электростанциялва, телефоннайва тадук телеграфнайва уилдымэ сотмарит этэлгэт, бивудывэ хуски воздухтын оборонава аянгигат.

Мит тылва авадытыкирнун сукчамнилнун, дизертирилнун, нгэлэкэсилнун, авадытыкирва эсилвэ тэдэлвэ улгурилвэ нгэнэвдерилилнун эсивэ эвлэнэ игорчанма суурвгэт, шпионилва, сукчамнилва, булэндэлвэ парашютистилва ачиннгидяват, нунгарватын митнгил тэпудерил батальонилты эрэвэр одатын упкат химамэмэт бэлэденэл. Эрэвэр дёнчавка, булэн эяд-а эвки одёрэ, со улэх улзкнедэви тадук эсилвэ тэдэлвэ улгурилвэ одядави салка. Эрэвэр упкатван аят савдевка тадук элэнилвэ итылва эвкэ аруул гавуура. Военнай трибунал судтун бувувкэ упкатва, иги-кэ мэннгитви сукчандиви тадук нгэлэкэситви элбэчин итын оувудын олгатчаран, энэ ичэттэ иги-вэл бисиин.

Красной Армии хэсирин онмал-кэнэл амаскивар суурэктыв упкатван сэлэды хотодылва суруувувденгэлвэ авдуулва суруувукэ, булэнду умукеэмэтийе паровозъя, вагона, эвкэ сулаврэ, булэнду умукеэмэтийе килограммыя бурдукая,

умукэмээтэе лягтэя горючайя эзэ сулавэр. Колхозникилты упкатва мачалэлвэ, мурирва тасисинынгвактын, бурдукава государстваандуу органилду аливингвактын нунган тылду бидерилдуулэ районилдуулса суруувудэн. Упкатва тамуралава авдуулва, эр тангуду цветноол металлил, бурдуга тадук горючай, нунгартын эденгэл суруувурэ бирэктин, тэлингэ ачинигивка.

Булэнди тагдыснимувчалду районилду партизанскаил отрядыл, муричил тадук гиркутмари оувуква, сукчадирила хэсирэ оувуква, игерчадиавэр булэнды армия хэсирүүнин, партизанской война идуунун угириувудэн, тыгылэрвэ, хоктолво ачинигидиавэр, телефоннайва тадук телеграфнайва уилдыхитва сукчадиавэр, мосагилва, иэкчэкичилвэ, ирулаа илатчадиавэр. Булэнди тагдыснимувчалду районилду булэнду сомама ургэлччу бикит бидэн овка, тадук нунган упкатваан бэлэмнилвэн идуунун удядявка тадук ачинигидяака, нунгартын упкатва омуурватын сукчадиавка.

Войнава хуски фашистскайва Германиява амысийтилгачиди войналди оденгэ тангивра. Нунган дюр армиял войнадитын эчэ элэ бирэ. Нунган упкачин советской тэгэ велий войнадин хуски немецкаильва-фашистскайва войскалаа бисии. Эр упкаты тэгэдэ отечественнай война хуски фашистскайва тырэмнилвэ этэн элэ ачинигира нэлиснинэ очав митигили дунингдүлүт, туги-дэ бэлзэнгэн Европа упкаттун тэгэлдүү, германской фашизм тырэндүүн кэхэдериандуу. Эр освободительной войнадувар мит этэн умукирора. Эр бугдыу войнадувар мит бакадянгат тэнгнномомоло союзникавар Европа тадук Америка тэгэлдүүн, туги-дэ германской тэгэдүү, гитлеровскайдаа нунгнимнилди тырэвчзуу. Митиги игорчанты митиги балдыяkit свободалин Европа тадук Америка тэгэлтийн игорчаннуутын нунганигитын боскотын, демократическайт свободалтын дарин умуудуулэ одягнагатын. Эр тэгэл умунды игорчантын одягын, илнтчарилги свобода дарин, хуски тырэмнэ тадук тырэнгэлэвкэндүүн Гитлер фашистскай алмаядадин Великобритания премьерин г. Черчилль Советской Союзту бэлэхиттули исторической турэтин тадук США правительство декларациян митигиду дунингдүт бэлэдэвэр итыгар бисивэр, экумал-ка Советской Союз тэгэллийн мевардутын элэ сокама одягтал,—тыливгэмээл тадук сот ичэвкэндрил биси.

Гиркил! Митигил энгэсилты эденгэл тангивра. Сокатчары булэн амакан энгэсивэйт мэдэдэнгэн. Красный Армиянун

умунду кээты тысячал хавамнил, колхозникил, интелигенция войнада хуски эмэнчэчэвэ булэнмэ угиривдерэ. Митиги тэгэдэ миллиониллии илэнгиллии угиривдерэ. Москва тадук Ленинград трудящайлтын бэлэдэвэр Красный Армияд тэгэдэ хэсирэ ижтэдук тысячалдук илэлдук одяра. Городтынду, экумаду-ка булэн эмэнчэндүүн нэлисун илляран, мит эргэчирэ тэгэдэлэ хусирэ онгатыт, игорчандулаа упкатва трудящайлва угиригээт, мэнгитвэр тынгэндивэр элбэттэвэр мэнгивэр свободавар, мэнгивэр честьвар, мэнгивэр родинавар—митигиду Отечественнай войнадут хуски германскойва фашизмава.

ССР тэгэллийн упкатватын энгэсилвэтын тэлингэ тавдаавэр, булэнмэ, митигилэ родинаалт хүгиндэти эмэнчэчэвэ давдышлавэр,—Государственная Оборона Комитетын итывучи, экума-ка игалэдун тыкин государство упкачин властьнин умунупиавч. Государственная Оборона Комитетын хавалилча тадук упкатван тэгэвээ эридерэн мурэли умууптэн Ленин—Сталин партиялан, мурэли Советской Правительствою Красный Армияд тадук Красный Флотту хэгдье бэлэгэе одавэр, булэнмэ ачинигидавэр, давдышлавэр.

Упкатва митигилээ энгэсилвээт—митигиду сонингду Красный Армиядут, митигиду кэнэадериу Красный Флотту бэлэдэвэр бүгээт!

Тэгэ упкатван энгэсилвэн—булэнмэ ачинигидавэр бүгээт!
Дэлэски, митигилэ давдышнудут!

ВЕЛИКАЙ ОКТЯБРЬСКАЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЙ РЕВОЛЮЦИЯ XXIV-гин АНГАНИНГИН

Московской хавалдярил депутатылы Советтын
город Москва партийнаилнуун тадук обществен-
наилнуун организацийнаилнуун торжественный
собраниедун доклад б ноябрьду 1941 анганиду.

Гиркил!

24 анганиил илтэнэ митту Октябрьской Социалистической революции давдынаудукин тадук митнгиду дуннэнгдүт советы строй иливувнаудукин. Тыкин мит илитчап олдяракин 25-нги ангани советты строй иливувнаудукин.

Торжественнайилду собраниеду Октябрьской революции тырганиндув мит давдырвар илтэчэдү анганиду мирийн онду мэнгилвэр оналвар тангянгнап. Тэде мит мэнгилвэр оналвар тангянгил бисип, митнгил оналты мирийнду онду эчэл ээл анганидук анганила балдыдяра, нунгартийн бегадук бегала балдыдяра. Аварыл эр оналты тадук ахур нунгартийн хэгдьтэн,—эр упкату савдерэ, гиркилдүт-тэ, туги-дэ булэсэлдүт.

Илтэчэ ангани эчэл ээл мирийн он анганидин бирэ. Нунган туги-дэ бисин война анганидин хуски немецкаилва тагдмындаа, митнгилэ мирия авандерила дуннэнгдүлээт эмэнчэчэлвэ. Илтэчэ ангани ээл элэкэсиптилдун нюнгундун бегалдун мит мэнгилвэр мирийнва, ондын хававэр нгэнэвдээчт. Ангани ген дулинин, дыгиндук бегалдук кэтэгмэр, сомамаду войнаду хуски немецкаилва империалистылва нгэнэдерэн. Туги-кэми илтэчэдү анганиду митнгил дуннэнгит иймэн война хоролисинмуканэн. Война митнгивэ мирийнва оноват сот какирангча, халдутын хавалду упкатван какирангча. Нунган упкатван митнгивэ хававээт военийдт

иливувкача. Нунган митнгивэ дуннэнгмээт овкача умундат тадук хэгдымэмээт тылди, фронт дярия, митги Красной Армият, митги Военно-Морской Флотыт дяритын хавалдярит.

Мирвай он периодын этэврэн. Хуски немецкаилва тагдымнилва освободительной война периодын ноновуллан.

Тарит илтэчэ ангани гедун дулиндун война нгэнэдерин, дыгиндук кэтэгмэрэв бегалва ангани гедун дулиндун, итогилван иччицвендэгэ, тадук эр освободительной войнаду мит иливнаалвар омачирвар ичтэчэнгэл бисип.

ВОЙНА НГЭНЭН ДЫГИНДУ БЕГАЛДУ

Би умукэнду мэнгидуви турэтнэдуви война ноновулдяракин гундечэв, война митиги дуннэнгдүт хэгдывэ иливссимэ оча, митги дуннэнгдүлэйт сомама хэгдэх иливссин эдээ, эр иливссимэ савудянга, тыливуденгэ тадук упкат-4 бегалин илтэчэлэтын, би гундэнгэ бисим, эр иливссин эчэх хуютмэр ора, бугаски нунган сомарит сэгдхэчэ. Булэн Украина хэгдьткувэн хаван, Белоруссиява, Молдавиява, Литвава, Латвиява, Эстониява тадук хуягтульвэ областтылва тагдыша, Донбасстула исча, конгномот тусксут—Москвава гамудяран. Немецкаил-фашистскаяил тагдымнил митнгивэ дуннэнгмээт тагдыдяра, хавамнил, крестьянил тадук интелигэнция хавадтын овчалвээ городылва тадук сеполва сүкчадыра. Гитлеровская хэсир митиги дуннэнгит этиркэрэвэ, вадэрэ тадук тагдыдяра. Митнгил акынты немцаил тырэмнил тырэндуктын кэхэдерэ.

Митиги армият тадук флотыт бээнгилин (боецилии), родинат честьван, тадук свободаван элбэгчэнэл, булэн кээтэ сэксомингма тадук отвагава ичэвкэндерэ. Эми-вал, булэн сомонгилви солдатылви эвки илла, нунган ахуматыт эвки звлэнэ мэнгилви солдатылви сэксэзвэтийн, нунган фронтула омабинилтын унгерэрэн тадук упкатви энгэсилви вавчал солдатын одалан Ленинградва тадук Москвава гадави, нунган аят садэрэн, түгэни нунгандун эденгэвэн эя-вал аяя эмэрэ.

Война 4 бегалдун мит сокорчол бисин вавчалди 350 тысячалцаа илэлвэ, сокорчалдийн энэл саврэ 378 тысячалцаа илэлвэ, гое-

вунгивчал 1 миллион 20 тысячал илэл. Эрмэлдүү тэрүүдүү бу, лэн вавчалд, гоевунгивчалд тадук пленду гавчалди 4^{1/2} миллионилдүү кэтэгтээрэвэ илэлвэ сокорчо.

Эденгэ муссэврэ, война 4 бегалдун Германия, экума-ка илэдэл нэкчэрилийн манавдяра,—Советской Союзтук сотмарит ембутмэр оча, экума-ка нэкчэрилийн тыкин элэ упкачтвар энгэситвэр кэтэхэллэ.

„КАНГКИМАМА ВОЙНА“ СУКЧАВУНАН

Немецкаил-фашистскил тагдынил, митгилэ дуннэнгдүүдэлт эмэнчэнмэр нонолденэл, тангичадячтын, нунгартын гекалтакали—дюрдули бегалдули Советской Союзва однакэнэл „ачиннгидянгатын“ тадук эрмэлдүү урумкунд тэрүүдү Уралдула исчангатын. Гунмуудёнгэ, мэртэн немцыл кангкимама”(химамэмэ) давдын планман эчтэйн дяючара. Нунгартын нунгамман элэдэдчэтэн савкандавэр. Ии, эми-вал, эр „кангкимама“ план упкатван эюмкун дялит овчаван тадук тэгэрье ачинман ичэвкэнэн. Тыкин эр вевады план тэгэрдукви сукчаргачат тангивдянга. (*Таптакар*).

Эт тыливкэнумууденгэ, „кангкимама война“ Западтыду Европаду оувуч, Востокту эчэ овра тадук сукчаргаран?

Эт немецкаил-фашистскил стратегил тангичадячтын гунденэл, нунгартын дюрду бугалду Советской Союзва ачиннгидянгатын тадук эрмэл-ду урумкунд тэрүүдү Уралдула исчангатын?

Нунгартын нонономо тангичадячтын, сомамат тэдечэдчэтэн упкатыва умуунпинмэ (коалициява) хуски СССР-вэ одавэр, Великобританиява тадук США-ва эр умуунпиндүү ивдэвэр, нунгнимилвэтийн революция дагамандин нонон нгэлэвкэниксэл, тадук туги-кэнэл митгивэ дуннэнгмэл эр хунгтулдук дуннэлдук хэрэкэгидэвэр. Немцыл садечтын, нунганигитын политикатын эвидедэвэр халдүүтийн государстволду классил тадук эр государстволнуу тадук Советской Союзун-муссэмэчирдүүн. мэнгиви чэмэви Францияду бучэ, экума-ка нунгнимилин, мэрвэр нгэлэвкэниксэл революция дагамандин, нгэлэлнэл мэнгивэр родинавар, нгорчандуквар балэл, Гитлер халгардун нечтэн. Немецкаил-фашистскил стратегил дялдачэдчэтэн эр-дэ Великобританиян тадук США-нун одянган. Савдери Гесс эр дярин немецкаилди фашисталди Англияла угивчэ бичэн, английскаилва политикилва тыливкэндэви нунгартын идэтийн хуски СССР-вэ упкattyла нгэнэндүүлэ.

Эми-вал немцыл сомамат урачал. (*Таптакар*). Великобритания тадук США, Гесс он-мал элэдэдерэкин-дэ, немецкаил-фашистскил тагдымнил хуски СССР-вэ нгэнэндүүлэтийн эчтэйн умуунпүтэ, нунгартын СССР-нүүн умуунду хуски гитлеровскайва Гёрманиява илчтийн. СССР эчэ хэрэкэгиврэ, нунган омактал союзникичи Великобританияят, США-т тадук хунгтулди дуннэлди, немцылди гавчалди очан. Немцыл политикатын эвидедэвэр муссэмэчирду тадук нгэлэвкэтчэдэвэр революция дагамандин манавча тадук омактаду итыду эденгэ дёкира. Эдёвгэ элэ дёкира, эми-вал нунган немецкаилду тагдымнилду эмэвденгэ кэтэе эрүэ, нунган война омакталдуун итылдун бугаскимамалдула итылдула эмэвденгэ.

Гедук, немцыл советский стройва эсит манинит, советский тыльва эсит манинит тангичадячтын, дялдадёнэл, элэксип-тыдук содук иктэндүк тадук Красной Армии элэксинтилдүүкин давдардукин хавамнилнуу тадук крестьянилнуу муссэмэчиртийн одянгатын, СССР тэгэлнүүн кусир олдянгатын, восстаниял олдянгатын тадук дуннэнгит мэнгилдүү халдүү хэрэкэлтэдэнгэн, эр упкачин немецкаил тагдымнил Уралмактула нгэнэнмэтийн эюмкунгидёнгэн. Эми-вал, немцыл эду-дэ сомамат урачал. Красной Армии амакантлын давдарин эчтэйн ембуунгэ, бугаски, нунгартын хавамнил тадук крестьянил умуунпинмэтийн, туги-дэ СССР тэгэлийн гиркилэнмэтийн сомарит манингчтын. (*Таптакар*). Сотмар—нунгартын СССР тэгэлийн семьявэтийн (кэргэнмэтийн) умундыйт, эденгэмээт сукчарвра лагерьди ора, сомамат элэдэндиви бэлэдэрийт мэнгиви Красной Армияви, мэнгиви Красной Флотви. Окин-да советский тыл эсикэхэн мани бисигэчиндиви эчэн мани бирэ. (*Сомамал таптакар*). Дялдавдёнга, хунгту авады-да государство, сокорикса эрдүнмэ мэнгиви территориии, асумка-ма мит тыкин сокорчол бисип, эмчэ тэрэрэ, тадук сукчаргамча. Советской строй тыливи манингнан, эр гундерэв, тыкин советской строй манинкумама строй бисин. (*Сомамал таптакар*)

Немецкаил тагдымнил, мудандук, Красной Армиява тадук Красной Флотва ембуулд тангичадячтын, далдачэдэнэл, немецкий армия тадук немецкий флот ноноптытвар иктэндийн вэр кумтэдэнгэтийн тадук туксанмуканденгатын митгивэ армияват тадук митгивэ флотват тарит мэрдүүвэр удяктиявар энэл бокивра митгивэ дуннэнгит дондулан нгээнэдэвэр нидэнгэтийн. Эми-вал немцыл эду-дэ сомамат урачал, мэнгилвэр

энгэсилвэр сотмарит тангиксал тадук митиги армият, митиги флотыт энгэсивэтын ембут тангиксал. Тэдэ, митиги армият тадук митиги флотыт илмактал, нунгартын эзэ 4 бегалва игорчадяра, нунгартын кадровоилди эчир ора, эми-вал, нунгартын немцыл кадровай флотпунтын тадук кадровай армиянунтын 2 английн кусидерилцүн кусидэрэ. Эми-вал, элэксинти, митиги армият моральний биний ве-мецкайнгилдук гүгдатмар, нунган элбэгчэрэн мэнгиви родина-ви хунгтулдук дуннэлдук эмчэлдүк тагдыннилдүк тадук тэдэдээрэн мэнгиви дюгуви тонгновон, немецкий армия та-дындыва войнава нгэнэвдерэн тадук хунгтуудын дузвээ тагдыдяран, минутаматъе-да эденгэ тэддээрэ, мэнгигин зру-мэмэ дюгун тонгно бисидун. Эденгэ муссэвэрэ, мэнгиви бал-дыдяки элбэчин дялданин, экун-ка дярин митигил илэгил-ты игорчадяра, балдыканденга тадук тэдеду балдыкандэрэн митигиду армиядут сонингилва, манингдярила Краснай Армиява, окин-ка дяллан тагдыдавэр тадук деромидавэр хунгтуудын дуннэвээ, экун-ка дярин немцыл игорчадяра, балдыканденга тадук тэдеду балдыкандэрэн немецкий армияду илэлвэ вамилва, авадыя-да дэрэевэр сокорчло-во тадук немецкий армиява сукчадярила илэлвэ. Гедук, нгэнэдэнэл митиги дуннэнгит дондулан, немецкий армия мэнгидукви немецкийдук тылдукви горолдерон, булэндь-ду итыду игорчадяна, хунгтууду дуннэду омактая тылья, митигилди партизанилди сукчадярива одядянига, эрсома-мат эрунгдерэн немецкий армияла экун-мал эмэзвувдэя, нунган мэнгитви тылдиви нгэлэгчэрэн тадук биний мэнгиви манин бисивэн тэдечээмэн ачиннгивкандерэн, митиги армият балдыдяктуви игорчадяран, мэнгигин тылин нунгандуй дэрүнэе ачинди бэлэдерэн, элэкиндий илэлди, военинади хаводалди, дентылэлди дялупкивдяран тадук сомат мэнгиви тылдуви тэдечэдерэн. Эр дярин митиги армият энгэсит-мэр, немцыл дялдячэндуктын, немецкийдук тагдыннил янгуртын хокатчанал энгэсикэтчэрэктын-дэ, нунганигитын армиятын ембутмэр оча. Ленинградва тадук Москвава элбэчил, иду-кэ митигил дивизиялты эсикэн иландрэ-вэл немцыл кардоваилватын дивизиялватын ачиннгичатын, эр ичвэ-дерэн, отечественайвойнаду тавичивувдяра тадук тавичи-вувчал омактал советскаил боецыл тадук командирил, дэ-гиктэмийл, артиллеристыл, минометчикил, танкистыл, пе-хотинцыл, морякил, нунгартын тэгэми немецкий армия дярия неливсипчумэмэл энгэсил одянгатын. (Сомамал топтакар)

Эденгэ муссэвэрэ, улкат эр итыл умукеэнду гавчал, „канг-кимама война“ востокту хукчаргамачинман итыгангчатын
МИТИГИ АРМИЯТ АМАКАКАПТЫЛИН ДАВДАРИН
ПРИЧИНАЛИН

Тэдэ, улкачин эр туги. Тэде туги-дэ, эр аял итыл бирэк-тын-мэл, митиги армият дярии биси туги-дэ оки-да эсил аял бирэ итыл, тарит митиги армият амакакан давдадяран, амаски нгэнэдерэн, митиги дуннэнгит окива-да областтыл-ван булэнду будерэн.

Авадыл-ка эр эсил аял бирэ итыл? Иду-кэ причинал Краснай Армия амакакунтылдун воениналдун давдардун?

Краснай Армия амакаптылдун давдардун умукеэн причи-наадин бисин хуски немецкаилва-фашистскаилва войскава Европаду ге фронт ачин бисин. Эсикээн европейскаду дуннэду Великобритания-вал, Америка Соединеннаил Шта-тылин-мал хуски немецкаилва-фашистскаилва войскава нгэнэвдерил войнава авадылвар армиялтын ачир, тарит немцыл мэнгигилвэр энгэсилвэр эвкил боричиковандэрэ тадук эхэл нгэвэвдерэ войнава дорду фронтылду, западту западту элзкинди манин тангичадянал, улкатвар мэнгигил-нилтын войскализтын хуски митигивэ дуннэнгит увгдёнгэл. Иты тымкин эргэчин, митиги дуннэнгит умукин, иги-вэл немцыл, финныл, румыныл, итальянцыл, венгерцыл осво-бодительнейва войнава нгэнэвдерэн. Немцыл мэнгигилди-вэр амакакантылдивар давдышривар сокатчара тадук мэн-гигивэр армиявар мудана ачинди конёдерэ, тэдэвкэтчэнэл, нунганигитын армиятын умукун Краснай Армиянун умукин-тэн кусилми окин-да давдышдяган. Немцыл янгуртын хи-бисикин немцыл финнылва, румынылва, итальянцылва, вен-герцылва бэлэвкэндерэ игорчандувар хуски Краснай Ар-миява, элэ мэнгигилдиви энгэсилдиви, военинай бэлэгэ идук-тэ ачиндин игорчадяриун. Эденгэ муссэвэрэ, Европаду ге вэн эзүмкүнгидерэн. Туги-дэ эдээгэ муссэвэрэ, ге фронт Европа дуннэнгдун овракий,—нунган онда-кэнэ амакан одягтан (сомамал топтакар),—митиги армият бинин сот зюмкүнгивдэнгэн, немецкийнгиги—эрүүгнайдэнгэн.

Митгиг армият амакакаптылдун давдардун ген причинантын. Эсикэкэптыду войнаду пехотаду танкила ачин тадук воздухху авиацыйды элэкинд бэлэгэн ачиндун со ургэлчү игорчадядан. Митгиг авиацият немецкайдыдук авиациядук аятмар, митгил авврилты дэгиктэмнилти эвкимэмэл нгэлэтэ боецыл бисивэр ичэвкэчэтын. (*Таптакар*) Эми-вал, эсикэкэн митгил самолетылты немецкаилдук угикундымарил. Митгил танкилты немецкаилдук аятмарил, митгил авврилтын танкистылты тадук артиллеристылты окира-да туссанумканингкитын кэневдерилвэ немецкаилва войскалва кэтэвэл танкичил бисильвэ (*таптакар*). Эми-вал, митту танкил немецкаилдук окира-да угитмарил. Тарит немцыл армиятын амакакаптычи давдычи. Эденгэ гүнмуврэ, митгиг танкилва одяри промышленностит хавалдяран эрут тадук митгиду Фронтут угикуна танкила будерэн. Эчэ, нунган аямамат хавалдяран тадук кэтэвэ аямамалва танкилва одяран. Эми-вал, немцыл кэтэтмэрвэ танкилва одяра, тыкин нунгартын нгалэлдүүн эчэ элэ мэннгитын танкилва одяран промышленноститын, туги-дэ Чехословакия, Бельгия, Голландия, Франция танкилва одяри промышленноститын бидерен. Эргэчин иты ачин бисикин, Красной Армии немецкайва армиява окин-кун давдыча бимчэ, экума-ка кусиндулэ танкил ачир бирэктин эвки суурэл тадук нунган-дун танкилийн угитмарил бирэкин митгил войскалты иктэмэтын эвки тэрэрэ. (*Таптакар*).

Бисин элэ умукэн иты, немцыл танкилтын кэтэтмэр бисивэтын ачиннгидянга, тарих митгиг армият бинивэн тэгэрдүүн аянгдянга. Нунган, эр иты, бисин митгиду дун, нэнгдүүт танкил овдяридуктын окира-да кэтэтмэрье овуливка, туги-дэ танкилва хуски игорчадярила самолетыла, пэктырэвурэ, орудиела, гранатыла тадук минометыла сомат кэтэтмэрье овуливка, танкилнуун игорчадярила чопококила тадук авадытыира танкилва бокиптыра кэтэтмэрье овдянга.

Тыкин эргэчин митгиг омачинты.

Мит одянгал бисип эр омачинма тадук мит нунганман он-да кэнэл онгатыт!

ЭКУР ТАР „НАЦИОНАЛ СОЦИАЛИСТЫЛ“?

Немецкаилва тагдымнилва, хунгут гунми гитлеровцылва, митту фашисталди гэрбитчэвкил. Гитлеровцыл, эми-вал, эрэвэр эчэл тэдэт тангичадяра тадук мэрвэр „национал-социалистылди“ гэрбитчэдэвэр сомамат элэдэдерэ. Туѓи

кэми немцыл митвэ тэдевкэнмудерэ, гитлеровцыл партиятын, немецкаил тагдымнил партиятын, Европава тагдыдяри тадук велисипчүвэ эмэнчэнэ митгигэл социалистической государствололт оча, социалистической партия бисин. Туѓи биденгэ-гу? Экун-ка биденгэ умунтэгин социализмийн тадук гитлеровскаилнуун хугилгачир очалнуун тагдымнилнуун, Европа тэгэлвэн тагдыдярилнуун тадук тырэдерилину?

Гитлеровцылва националистылди тангичавдяяга-гу? Эчэ, эденгэ. Тэдеду гитлеровцыл тыкин эчэл националистыл биси, нунгартын империалистыл бисц. Гитлеровцыл немецкаилва дуннэлвэ тавдянгаситын тадук Рейнскай областъва, Австриява тадук хунгтульвэ умунупкиденгэситын, тэли он мал-кэнэ нунгарватын националистылди гэрбичив-денгэ бичэн. Нунгартын хунгтульвэ дуннэлвэ тагдычала-тын тадук европейскаилва нациялва—чехилва, словакилва, полякилва, норвежцылва, датчанилва, голландцылва, белгийцылва, французилва, сербилива, грекилва, украинцацла, белоруссила, прибалтылва тадук хунгтульвэ тырэчэлэтын тадук мир упкаттун кусагинди одавэр игорчалчалатын, эдук гитлеровской партия националистическаяйт этэчэн бидеми, эдук нунган империалистическаяйт, тагдыдярит, тырэчэрэйт партият очан.

Гитлеровцыл партиятын империалистыл партиятын, мир упкачин империалистылдукин хугиндымамал тадук валдымамал империалистылдукин хугиндымамал бисин.

Гитлеровцылва социалистылди тангичавдяяга-гу? Эчэ, эденгэ. Тэдеду гитлеровцыл биси социализм соткумамадин булэндин, соткумамал реакционерил тадук черносотенцыл, хавамни класс тадук Европа тэгэлийн суюкуэрвэтын демократическаяилва свободалватын ачиннгичал. Мэнгигвэр реакционий-черносотенний ичэдэвэр (дэрэвэр) далдавэр, гитлеровцыл англо-американскайва доцдыва бинийн плутократическаяйт бинит логидевкил. Эми-вал Англияду тадук США-ду суюкуэр демократическаяил свободал биси, хавамнил тадук служашил профсоюзылтын бидэрэ, хавамнил гитлеровской бини онадукин упкат эр итыл ачиннгивчал. Эр дюрээ итыла урэмжэчикэ, гитлеровской бини реакционий упкачин бисин тадук немецкаил фашистыл англо-американскай плутократической бинили упкачин янгуртын эси тэде бисин тэливдэнгэн. Тэдеду гитлеровской бини Россияду тэгэмэр бингэсийн реакционий бини бичэвээ эзэли урдерэй. Савдерэй гитлеровцыл тэгэмэрды бини камнил-

чангачинин хавамнил праволвотын, интелигенция праволван тадук тэгэл праволвотын, тури-дэ гэлэдэнэл камикатчэрэ, нунгартын тури-дэ утэлэптымэмэлэ еврейская камвалдыра, тэгэмэрди бини нунгарватын одянагачинин, гэлэдэнэл одявкил.

Гитлеровской партия демократическаял свободал бүлэнтийн партиятын, утэлэптымэмэлэ реакция тадук черносотеннаил вадлыр партиятын бисин.

Эрил торгосомомол империалистыл тадук соткумамаа реакционерил „националистыл“ тадук „социалистыл“ эрдэлэ тэтийвэтын тэтмудэрэ нунгарватын урэдэвэр, нунгартын эрэвэр тури одяра тэгэвэ улэkkидэвэр, утульвэ илээвэ монгнонгидавэр тадук мэнгивэр вадлындыва империалистическаява ичэдэвэр „национализм“ тадук „социализм“ флагидин далдавэр.

Туракил павлина лэпэрэлдин удыдерил.... Эми-вал, туракил павлина лэпэрэлдин он-да удыденэл, нунгартын турилди эмэнмуденгэтын.

„Он-да кэнэл авадытыкирди итылди овка, Гитлер гударэн, мир немцылди гавдан. Мит митгивэ хэгдэвэ германскайва империяват оуми, мит нонон славянскайва тэгэлвэ—русскаилва, полякилва, чехилва, словакилва, болгарилва, украинцалва, белоруссилва камнингатыл тадук ватнгатыт. Авадыл-да причинал эрэ эдэл ора ачир“.

„Илэ, Гитлер гундерэн, балдындукви эрuchi, нунгандин нунгничивдёхнэгэ элэ энгэсит. Нунгандин нунгидеми авадыл-да итыл дёкидянгал. Политика эрэ гэлэдерэкин, улзичивдёнгэ, предавайивдянга тадук тури-дэ вачивдянга“.

„Вадекэллу, Геринг гундёрэн, илэтыкинмэ, иги-кэ митэхуски нгэнэдерэн, вадекэллу, вадекэллу, сунду эли окун-да этэн ора, би бисим, эр дярин вадекэллу!“

„Би илэвэ тындум, Гитлер гундерэн, эрунгдерилик химерадук, халдянди гербичивдерирук. Халдян, татыганигэчин, илэвэ эрунгдевки. Минэ авадыл-да теоретическаял тадук моральнаил дялдар эвкил бокто, тарит би энгэсийн сим!“

Немецкий командование умукэн приказтун дукучаду 25 сентябрь 489 пехотнайду полкту, вавчадук немецкий дук унтер-офицердук гавчаду, гунмувдерэн:

„Би приказывайдям русскайкинма пэктүрудедасун нунган ичэвуллэкин 600 метрилду. Русской сангатын, нунгандин хуски илитчаран сомама булэн, нунгандийн авадыя-да эвлэнэ эденгэ алатчэрэ“. 18

Немецкий командование солдатылдула умукэн обраще-иедун, вавча лейтенант Густав Цигель, балдыча Франк-урт-Майнаду, бакавчаду гунивдерэн:

Синду сэлемэс (мованни) тадук первилли ачир, войнаду нунгартын эчэл гэлэвдерэ. Эвлэндериви тадук одёдёриви иннигикал—русскайкинма, советскайкинма вадекэл, эсл илла дэрэклэс биржин этркэн-игу, аси-гу, асаткан-игу, зеткэн-игу—вадекэл, эрт си мэвми букиттук айдяягас, энгиви семьяви (кэргэнми) дюлэски бинивэн аянгдяягас, киннуу кэнэвдеденгэс“.

Эр сунду гитлеровской партия тадук гитлеровской коман-дование нунгнимилтын программатын тадук нунгныртын, илээ ичэдэвэн сокорчол тадук хугилгачир очал про-грамматаин тадук нунгныртын.

Эрил илэл, халдяяма тадук честьва сокорчол, илэл ху-ил моральдитын моральтэдерил, энэл халдяята эридерэ чинигидавэр великойа русскойа нациява, нациеватын Илеханов тадук Ленин, Белинский тадук Чернышевский, Іушкын тадук Толстой, Глинка тадук Чайковский, Горький тадук Чехов, Сечев тадук Павлов, Репин тадук Суриков, Суворов тадук Кутузов!...

Немецкаял тагдымнил СССР тэгэлнуунин вадлындыва юнава гэлэдера. Немцыл вадлындыва войнава гэлэдеми, нунгартын нунгандин гадянгатын. (Сомамал, горомомово палтакар).

Эсиптыдук митги омачинти, СССР тэгэлин омачинти, митги армият тадук митги флотыт боенчилин, командирилийн тадук политический хавамынлийн омачинти, упкатва нунцылва, тагдымнил бинэл митги родинат территориилан эмэчэлвэ, умукэн-дэ энэл хуларс ваттатын одянган. (Сомамал таптакар, екэр: „Тэдэ!“, екэр „Ура“).

Немецкаилду тагдымнилду авады-да эвлэн эгин бирэ! Буктын немецкаил тагдымнил! (Сомамал таптакар).

НЕМЕЦКАИЛ ИМПЕРИАЛИСТИЛ ТАДУК
НУНГАНГИЛТИН АРМИЯЛТЫН ОНДА-КЭНЭЛ
ДАВДЫВДЯНГАТЫН

Немецкаил тагдымнил моральний бурундивэр, илэ ичэ-дэвэн сокориксал, окин-кун хугилгачир онатвар,—эр умукэн иты гундерэн, нунгартын мэрвэр букиттула окин-кун исивчал.

Эми-вал гитлеровсцайл тагдыннил тадук нунгардутын армиялтын бүмчидүлүтүн эчэл элэ моральнарикта германской договорит боричивчай тавдяңгаситын, нунгардутын гуандерэ.

Биси илан соткул итыл, нунгартын энгэсилтийн тагдын империализм хоктолон илчалатын, хунгтуудын дунзэлэй вувчэ, бэлдэнгэ бичин. Эр омачин оччалан, гитлеровцыл дук тирганила балдыяра тадук нунгартын амакан тагдынчалатын тадук хунгтуудын тэгэлэгтэн, кайва валдындыва империализмава онда-кэнэ давдандаш Европа тэгэлэвэн тадук СССР тэгэлэвэн эсипти Германия эмэвкэндёггэтэн. (*Таптакар*).

Эр, элэксиптыдук, империалистический Германия соткуумамалдин булэсэлдин овкачалатын, — германской пейской тылин тадук „омакта иты“ Европаду сомама хунгтуунин очи хуски война нгэнэвувдебисин. Немецкаил тагдыннил европейской дунзэлэйн энгэсилтийн, война ачинигивувдан. Дюрдук аннанылдук кэттэ Франциядук Советской Прибалтикалана, Норвегиядук, Даннин эчэ нчевэр; миллионын илэл вавчал; деммун; дяданг; дук, Бельгиядук, Голландиядук тадук Советской Белоруссии монгнонд политикин, СССР тэгэлэвэн эсипти Германия сиядук Балканилдула тадук Советской Украиныла тыруу монгнонд политикин, СССР тэгэлэвэн эсипти Германия ачинигичал нунганигилватын хуюкукэрэв демократическая соткуумамалдин булэсэлдин овкача, — упкачийн эр германской ва свободалатын, мэнгитвэр индивэр нюонгтэдээтийн тэгэвэс соролиснимукачан хуски эсивэ гэлээдээр тадук кэчэл, нунгардуктын колобонгмотын, улзэнгмэтийн, сырье дядангигидярива войнава. Элэ гитлеровсцайл монгносол матын тагдычал, нунгарватын мэнгилдивэр рабийн очал, кресту полякилва, чехилва, сербильва тэлэчэд тадуу дядлдарэ, Европаду нюонгэлди оксал, тыкин нунгартын тэгээрдун Германия мирду нюонгэ бидэн олдянгил. Эр иргардутын гэрбичивувки — „омакта иты Европаду“. Авали-эр „тэгэр“, авады-ка эр „омакта иты“? Элэ гитлеровсцайл мэрвэр аявардил монгносол эчэл ичэдерэ, Европаду „омакта иты“ тадук тар омакта иты „тэгэр“ вулжийн бисин, нунган итыгар окин-нун походави тадук немецкий империалистический ембумэмэвэ дюкани тукалад ёшодови. Наполеонтыки нунганигилватын тэлжээчийн Гитлер Наполеоннгачин одяран тадук нунгах упкачийн Наполеонима урэдерэн. Эми-вал, элэксиптыдук, Наполеон муданин эдэнгэ оммовро. Гедук, Гитлер Наполеонима коши хүтэн левса урэдеридукин хуотмэрт урэдерэн (инён, „чумал таптакар“). Наполеон нёгууди энгэсилди бэлэгтэдэн, хуски реакция энгэсилэн игорчадячан, Гитлер решионнанылди энгэсилди бэлэгтэдэн, хуски нёгуульва энгэсилэн игорчадяран. Элэ гитлеровсцайл монгносол Берлинийдук бадэрэ тылмудеми, Европа тырэвчэл тэгэлэн игорчадяран. Тадук восстанияла хуски гитлеровскайга тырэвчэлэн из олдянгальзэтэн. Иги-кэ хэнүүтчэнгэ, СССР, Великобритания тадук США Европа тэгэлэн освободительной игорчадярлын тадуундук хуски гитлеровскайга тырэчимэ упкачтар вээрчилжээндүүтүн? (*Таптакар*).

Эр, гедук, гитлеровсцайл тагдыннил германской пытны эси манин бисин. Гитлеровцыл Германиява, Ворсайдын

Эр, мунданылдук, СССР, Великобритания тадук Америка Соединеннаил Штатынин хуски немецканда-фашистская империалистыла умуунупитын. Эр иты, Великобритания, Америка Соединеннаил Штатынин тадук Советской Союз умуунутэд умуундуда умуунупинду, мэрдүүрээр омчинаар иливуксал гитлеровсцайлва империалистыла тадук нунганигилватын тагдыдярила армиялватын давдышаар. Эсипти война моторил войнатын бисин. Войнава давдышаар тар, иги-кэ моторила кэттэмэрээ одядансан. США, Великобритания тадук СССР моторилва одиривкатын умуунукими, моторил Германииду одиривкатын умуундада ярчилжээндүүтүн мит ичдэнгэт. Эду гитлеровской бидэрэн.

Эсикээ илан дунында конференциятын Москваду бичэ представителни г. Бивербрук талук США тадук авиацият бэлэдээвэи гулдымын оран. Сарэксун, эр голудын озчалан, мит танкила талук самолетыла галчалт. Нонохун Сот гэлээдэрилва овурво, агадылж аллюминий, свинец, оловко, никель, каучук. Эр улкэттуулан хамши, Америка Соединеннаил Штатынин, эр тырганилду дядландашсан, Советская



1

OTIN

Сомалы булсын эзлэх I нахиевчында замрияар
түркүүдөн түркүүдөн, Америка Союзнында
бий булдын түркүүдөн ССРР түркүүдөн түркүүдөн
бий булдын түркүүдөн, энэжээ мөнкүүрдүйлүү
бий булдын түркүүдөн түркүүдөн, яшчай бий булдын түркүүдөн
бий булдын түркүүдөн түркүүдөн, яшчай бий булдын түркүүдөн.

ЛЮБИМЫЕ ОМАЧИНТЫ

Любимые омындар яланхиладан санжар, кызын
бабушкин, горхун ээжин басы, талук мэймаканын,
бабушканын, племянкин басы.
Любимые татардар яланхиладан санжар, кызын
бабушкин, дүйненең татардар. Лори учит
татардар. Батырлык туарык, Салманын омачинти.
Любимые яланхиладан татардар, Ертүнчи (ээжин)
бабушканын, балхаштын, балхаштын татардар. Балхаштын
бабушканын, балхаштын татардар. Балхаштын
бабушканын, балхаштын татардар. Балхаштын

чэлвэ, энэ умукеэндэ суларэ вачивка. (*Сомамал, горомомово таптакар*).

Эр дарин гэлэвдерэн, митиги армият тадук митиги флотыт сомамая тадуу элээндүйсээ бэлэгтээ ункаттукин митигидүүк дуннэнгүүдүүк гадядатын, митигил хавамнилты тадук служашилты, бээлдэ, асал-да, митигилду предприятиелдүг дэрунээ ачинди хавалдяктын, фронтала кэтэтмэрье, кэтэтмэрье танкила, хуски танкила игорчдэрила пэкти-рэвүрэ тадук орудиела, самолетыла, пушкала, минометыла, пулеметыла, винтовкала, военинала ховодала будектын, митигил колхозникилты, бээлдэ, асал-да, дэрунээ ачинди мяннингилдувэр путэкичилду дуннэнгүүдүвэр хавалдяктын, фронту тадуу дуннэнгүүдүт кэтэтмэрье, кэтэтмэрье бурдукай, улзэе талук промышленность дарин сырьёя будектын, упкачин митиги дуннэнгүүт тадук ССРР упкачин тэгэлийн умундыт сонингит лагерьди онгатытын, умууды митигини армиянчны тадук флотчунтын митиги родинат честьтийн тадук свободан дарин великийа освободительнойа войнава иргэнэвдери, немецкаял армиял давдывдатын. (*Сомамал таптакар*).

Эргэчин омачинты тыкин.

Мит одяягл бисил тадук мит эр омачинма онгатыт.
Элэ эр омачинма оксал тадук немецкаялва тадымынлаа
давдыхсал, мит иғонимъя тадук тэдедые мирья итыв-
дяягат.

Немецкаялва тадымынлаа мудамакла давдын дарин!
(*Сомамал таптакар*).

Упкат тырэвчэл тэгэл, гитлеровской тырэндүк кэхэдэ-
рилвэ освободикит дарин! (*Сомамал таптакар*).

Индэгийн Советской Союз тэгэлийн эзэнгэмэмэ сукчавра
тиркилэнтэн! (*Сомамал таптакар*).

Индектын митиги Красной Армият тадук митиги Крас-
ной Флотыт! (*Сомамал таптакар*).

Индегин митиги эзвирит Родинат!
(*Сомамал таптакар*).

Митиги длюгут тэдэ,— давдын митиги одягсан! (*Сомамал
таптакар*). Упкат илла. Екэр: „Великий Сталинду ура!”
„Индегин гарки Сталин!” Сомама, горомомово эзки симул-
гара овация, „Интернациональва” икэн).



бэсэл

ZDATELSTWOTIN

Союзу будэв засмын 1 миллиардында долларында, — гучин мувденгэ хот тэдчээндээ, Америка Соединенайл Штатын, Великобританиян тадук ССРУ умнунуянын тэдедмын биси (сомамал талтакар), нүнсан митиги упкаты освободительный иторччын дарин балдырын тадук байдлынгай.

Эргэчир итыл, немецкий-фашистской империализм онд кэнэ бүмэчинмэн ичвээндерили.

МИТИГИЛ ОМАЧИРТЫ

Ленин войнал дюр ичэдэлэвтийн саигкин, войнал тайдындын, тарит кээни эсил тэдэл биси, тадук войнал освободительный, тэдедын бисил.

Немцын тыкни нгэнэвдэрэ тагдындынба, эсивэ тэд бисив войнава, хунгтэдээрэ террорийн тагдындаавэр тадук хунгтуулэв тэгэлэв тэргээвэр. Ларит упкат тонгва илэл илнгатын хуски мэнгилдвэр булэрвэр, немецкийн тагдыннилаа.

Гитлеровской Германийдук хунгтутмэрт, Советская Союз тадук нунганийн союзникин освободительнийн тэдедынээ войнава нгэнэвдэрэ, Европа тадук ССРУ тэгэлдүүн гитлеровской тырэнэмэ подадавэр. Эр дарин упкат тонгхол илэл ССРУ, Великобританийн тадук хунгтуу союзникийн освободительныйн тагдыннилаа тэдэвтэй.

Митту ачин тадук эдэнгэ биси таргачир война омачирчихунгтуулэх территориияа тадук хунгтуулэ тэгэлэв тагдынудаа, гуммуудерэн-нгу Европа, туги-да Азия-нуу, Ираннэ-да элүү тавгичана, дуннэнгилдуун тадук тэгэлдүүн. Митиги новолын омчирчих митигэвэх территориияа тадук митигилэвэв тэгэлэвт немецкий-фашистской тырэндүүк освободдат.

Митту ачин тадук эдэнгэ биси таргачир война омачирчих, митигэвэдлэхийн тадук митти бисив ихнэ, миттук бэлзгээ алтчэрийнду славянскийн тадук хунгтуулду Европа тырэвчэлдүн тэгэлдүүн, энгэситви уувзанумудери. Митиги омчирчих нунгартын освободительной войнадутын хуски гитлеровской тэргээвчийн бэлдээт тадук бүнгэтийн нунгартын мэнгилдвэр дуннэнгилдвэр гэлэритвэр билдэтийн. Хунгтуулэгээ бинидутын авадын да олгачин эгн бирэ!

Эми-ваа, эр омачир оувадтын, немецкийн тагдыннилаа военай энгэсивьтийн сукчавка, упкатва немецкийн тагдыннилаа, митигилэх родинаалат нунганиман тырэдэвэр эмэ-

чадвэ, энэ умукенээд суплэрэ вачижка. (Сомамал, горомомово талтакар).

Эр дарин гэлэвдэрэн, митиги армийт тадук митиги флотыт сомамая тадук элээндэе бэлзгээ упкаттукийн митигидук дуннэнгилдүүт гададатын, митигил хазамнадын тадук служашаилтын, бэлэдэ, асал-да, митигилдуу предприятиелдүүт дэрунээ ачинда хавалдяжтын, фронталын кээтээрье, кээтээрье танкила, хуски танкилаа игорчадирчилва пистырэвэр тадук орудиела, самолетыла, пушкала, минометыла, пулеметыла, винтовкала, военнаала ховодала будектын, митигил колхозникилтын, бэлэдэ, асал-да, дэрунээ ачинда мэнгилдүүвэр пүтэхчилдүү дуннэнгилдүүвэр хавалдяжтын, фронту тадук дуннэнгилдүүт кээтээрье, кээтээрье бурдучая, уллэ тадук промышленность дарин сырье будектын, упкачин митиги дуннэнгилдүү тадук ССРУ упкачин тээзлийн умундыт сонигж лагерьд огнитын, умундай митигийн армиянчны тадук флотынчын митиги родинят честын тадук свободын дарин великийн освободительныйн войнава нгэнэвдери, немецкийн армиял давдывдатын. (Сомамал талтакар).

Эргэчин омачинты тыкин.

Элэ эр омачинма оксал тадук мит эр омачинма огнитыт, давдымкал, мит игонимъя тадук тэдедые мирья итывдягат.

Немецкийн тагдыннилаа мудамакла давдым тадрин! (Сомамал талтакар).

Упкат тырэвчэл тэгэл, гитлеровской тырэндүүк кэхзедэрильэв освободикит дарин! (Сомамал талтакар).

Индэгийн Советской Союз тэгэллийн эдэнгээмээ сукчавра гиркилэгтийн! (Сомамал талтакар).

Индектын митиги Красной Армият тадук митиги Красной флотыт! (Сомамал талтакар).

Индэгийн митиги авирт Родинат! (Сомамал талтакар).

Митиги дюгут тэдбэ, давдым митиги оянгаа! (Сомамал талтакар). Упкат илла. Екэр: «Великий Сталинду ура!» «Индэгийн ширки Сталин!» Сомамал, горомомово эзки симула-гара овация, «Интернационала» икэн).

КРАСНАЙ АРМИЯ ПАРАДТУН ТУРЭЧИН

7 ноября 1941 анганиду
Красной площади Москве

Гиркил красноармейцы тадук краснофлотцыл, командиасал хавамнил, бээл хавамнил тадук интеллигентнай хава хавамнилий, аныл тадук экныл митги булэнты тылдун бидерил, немецкаил тагдымыил тырэндүлэтын амакакан очал, митгил сонингил бээл партизанил тадук асал партизанил, немецкаил тагдымыил тылылватын сүкчэдярил!

Советскай Правительство тадук митги большевистской партия гэрбидуктын сунэ 24-дин анганингидин Великой Октябрьской Социалистической Революция приветствуудем тадук поздравляйдем.

Гиркил! Эси тырга Октябрьской революция 24-вэн анганингиган ургэлчлуду итылду праздновайдяп. Немецкаил хугинды эмэнчэнтын тадук митвэ хуски войнальнэтыв митги дуннэнгит дярин хэгдывэ неливсунэм итывран. Мит амакакан окива-да областтила сокорип, булэн Ленинградтула тадук Москвала дагамаран. Булэн тангичадячан ионоптыдук иктэндук митги армият туксанденган, митги дуннэнгит хэчингэрду иливувдянган. Эми-вал, булэн соммат ураарэн. Амакакантыл давдарты бисиктын-мэл, митги армият тадук митги флотыт упкагату Фронтаду булэн эмэнчэрвээн иунгандун хэгдывэ хукчакалва одяна, сонингит нодудяра, митги дуннэнгит, -- упкачин митги дуннэнгит, -- умухэндит сонингит лагерьди оран умунду митгинин армийнүнты тадук митгинин флотнуунты немецкаилва тагдынилва давдыдавэр.

Бингкитын тырганил, окин-ка митги дуннэнгит сотмарду ургэтмэрду итыду бингкин. Дёнкаллу 1918 анганингиган праздновайдячап. Тээли митги дуннэнгит илан дыгин хан хунгтулдук эмэчэл тагдымыил ига-лэлдүтийн бидечэн. Украина, Кавказэ, Средний Азия, Уралэ, Сибирь, Дальний Восток мит амакакан сокорчол бичэлты. Митту ачир бичэтын союзникилты, митту ачин бичэн Красной Армии, -- мит нунгцаан элэкс итывулчын, военны тэтыгэ абуллитчачан. Тээли митги дуннэнгидэл 14 государствол эмэнчедечэтийн. Эми-вал мит эчэлты болгоро, давдымачинмар манийт садечалты. Тээли митвой на тогодун Красной Армииа итывчал тадук митгивэ дуннэнгмэгт военнаит лагерьди очат. Великий Ленин эриний митвэ тээли хуски тагдымыилва норчадат нунгнидечэн. Экун-ка? Мит тагдымыилва давдычат, упката сокорнолвор территориалвар мучувчал тадук давдын митту очан.

23 ангани амаски бинэдукви, тыкин митги дуннэнгит бинин окира-да аятмар. Митги дуннэнгит тыкин промышленностьситви-да, дептылэти-да, сырьевти-да 23 ангани амаски бинэдукви окира-да баяндымар. Митту тыкин союзникилты биси, нунгартын митнүн хуски немецкаилва тагдымыилва умухэндывэ Фронтава давчадяра. Упкат Европа тэгэлийн, гитлеровскайду тырэнду очал митту тыкин бэлэдэрэ. Митту тыкин бисин аямама армият тадук аямама флохикэндэвэр элбэлчэрил. Митту дептылэл, военнаил ухэл, дуннэнгит тэтыгэл эчэл сомат абуллитчара. Упкачин митги армияват, митги флотват тургучадяра, немецкаил фашистыл тагдыдярил хэсирвэтийн давдыдатын бэлэдэнэл. Митнгил илээдэй иэкчэрилти эдэнгэмэл манавра. Великий Ленин эриний тадук нунган давдындын знамян митвэ тыгани амаски нунгидендула войнала туги-дэ нунгнидерэн, 23 андянал бисивэлт тадук давдыдягавэ?

Булэн эчэ туги энгэсийн биси, он-ка нунгамман халтын нгэлэлчэл интеллигентикил тангичадяра. Эчэ туги харгитын. Иги-кэ муссэдэнгэ, митгил Красной Армият онедеригэчиндэрилвэ немецкаилва армиялва окира-да хитанди туксаму-

каннэлвэн? Немецкаил пропагандистал хокатчанал турэтчэрийн эми ичтээ, Германия тэдеду бинивэн ичтэтийл хукчаргандула дагамакаил тагдмын 4%; Германияду деммун тадук даданг, Германия война 4 бегалд дара, Европа тэгэлийн немецкаил тагдымнил тырэчин-дүүдийн бидерил, туги-дэ мэчин германской тэгэ, война муданын эси ичдерэ, сомат тыкунтын угириведэр. Немецкаил тагдымнил муданындаа итуду эргэсэльвэр тавдяра. Эденгэ муссэвэр, Германия эргэсэльвэр тавдяра. Адыкандули-вал, — гитлеровской Германия мэнин эрүүл итылва онадукви ургэлчлудуктын сүхбаатарын газаргэлжиган.

Гиркил красноармейцы тадук краснофлотцы, командирил тадук политическай хавамнил, бээл партизанил тадук асал партизанил! Мир упкачин сунтыки, энгэсигчнитын ичтэчэрэй немецкаил тагдымнил тадук ачиннгидянгажинтын. Сунтыки немецкаилд тэгэвэртэйн тэгэвэртэйн тэгээлийн, мэнгилгэчиндэвэр освободителийн гачиндивар ичтчэрэ. Сунду великий освободительный овуй буруч. Эр оувума одяггал бикэллу! Су войнавз бисин. Эр войнала сунэ угрдектэн митигил великай юдекилты союнгил ичдэлтэн—Александр Невскойнгийн, Дмитрий Донскойнгийн, Кузьма Мининнгийн, Дмитрий Пожарскойнгийн, Александэр Суворовнгийн, Михаил Кутузовнгийн! Великий Ленин давындын знамян сунз нунгидегин!

Немецкаил тагдымнилва мудамакла давын дярин!

Индегийн митигил яярит Родинат, нунган' свободан, вуган босков!

Ленин знамянуун—дүлэски давындууда!

ОБОРОНА ТЭГЭДЫ КОМИССАРИН ПРИКАЗИН

23 февральду 1942 анганиду № 55 г. Москва

Гиркил красноармейцы тадук краснофлотцы, командирил тадук политическай хавамнил, бээл партизанил тадук асал партизанил! Красная Армия 24-энд анганингийн митигил тэгэлийн Отечественай война хуски/фашисткайва Германия, митигил дуннэгит итмэн тадук свободавши ачиннгидэвэрийн тагдымнил тадук итмэнччэвээ, бугдымэмэлдүн тэрганийдун арчамгадяра. Хэдиймээ фронт итгээдүн Северний Ледовитай океандук Черийн Флот боцьтлын (кусимынтын) сомаалва кусирэ игээвэрдэр, немецкаилва-фашисткайлва тагдымнилва митигидук (отечествот) честван тадук вэр тадук митигил балдыяkit (отечествот) честван тадук босковон элбээтэвэр.

Красная Армия митигивээ родинават булэр эмэгчэндүктыхээ элэкс элбээтчэрэ. Красная Армия 24-гийн анганил амас-тыл-тагдымнил войскалвунтын, митигил дуннэгмэл интервен-дэвэр гэлэдчэллиун тадук нунган босковон элэксиги-мудчалиун. Красная Армия илмактал хэсирин, элэкс вой-дымнилва Псков тадук 23 февральду мудамаклатьн ачиннгичатын. Эр дярин 1918 ангани 23 февральда Красная Армия балдынан тэрганингийн овчн. Эдук Красная Армия нгорчадави хуски хунгтэдэй дуннэдэл интервентлын тагдымнилнун балдыячан тадук манихадячан. Нунган митигивээ дуннэгмэл кусирду хуски немецкаилва тагдымнилва 1918 анганиду элбээтчээ, митигил балдыяkit (кусимынтын) Белоруссиядук эрэсикээ. Нунган митигивээ дуннэгмэл кэ-

сирду хуски Антанта хунгдэйл дуннэдыл войскалнуунин 1919—1921 анганилду элбэгчэн, нунгарватын митнгидук дуннэнгдүкит эрэсиксэ.

Гражданской войнаду хунгтэйл дуннэдыльвэ интервен-
тыла-тагдынила ачиннгинат Советской Союз тэгэлдүн
игонимма мирва тадук мирний онма одядатын бучэн. Мир-
ний онмэр дюрдярдун анганилдун митнгиду дуннэнгдүт
социалистической промышленность тадук колхознай сель-
ской хозяйство овчатын, наука тадук культура балдыча-
тын, митнги дуннэнгит тэгэлийн гиркилэнтийн маннихачан.
Эми-вал советской тэгэ митнгилэ дуннэнгдүлэт булэр омак-
тай эмэнчэн омачиндулын окин-да энгкин оммочоро. Эр-
дярин промышленность тадук сельской хозяйство, наука
тадук культура балдыдярактын, туги-дэ Советской Союз
войнай энгэсийн балдыячан. Эр энгэсийн бисивэн мэннгиду-
вэр согдоннолдувар ичэчэтийн халтын хунгтэйл дуннэльвэ
аивдерил. Эсикээн нунганман кэнёвдечэ немецкий-фашист-
ской армия ичэдерэн.

8 бегал асмаски фашистской Германия митнгилэ дун-
нэнгдүлэт хугиньт эмэнччэн, эвкэли эмэнчэрэ договор-
ва (гулдынмэ) хугиньт тадук торгондьт сукчакса. Булэн
тангичадячан, Красной Армии элэксиптыдук иктэндук
ачиннгивдяянган тадук элбэчиндуви энгэсиеви сокорденгэн.
Булэн сомамат урачан. Нунган Красной Армии энгэсилвээ эр-
ут тангичача, советской тылва эрут тангичача, митнги дун-
нэнгит тэгэлийн дялданмэтын давдышавэр эчэн тангичара, фа-
шистской Германия европады тылин эсивэн манин бирэ эчэн
тангичара, мудандук, фашистской Германии тадук нунган-
гин армиян дондыватын ембувэтын эчэн тангичара.

Война элэксиптылдун бегалдун немецкий-фашистской
эмэнчэн аруув тадук энэ алачивдяра овнадин, Красной
Армии амаскива суруувукэнчэн, советской территории ха-
ван эмэнчэн. Эми-вал, амаски нгэнэденэ, нунган булэн энгэ-
силвэн ембунгдечэн, нунгандун сомамалва иктэрвэ одячан.
Красной Армии кусимнилин-дэ, митнги дуннэнгит тэгэ-
лин-дэ аят садечатын, эр амаски нгэнэн амакакапты иты
бисин, булэн бокивдяянган, эр амардукин давдывдяянган.

Война нгэнэдерэкин Красной Армии омакталди индилди
энгэсилд дялупкивдячан, илэлдий тадук техникат кэтэнгив-
дечэн, бэлэгэлэ омактала дялупкидьла дивизияла гадячан.
Время эмэрэн, Красной Армии хэгдымэмэ фронт соткулдун
халдун дюлэски сурудэн. Урумкундуда тэруду Красной Армии
немецкий-фашистскойлду войскалду Ростов Дон тадук

Тихвин дагадутын, Крымду тадук Москва дагадун умукэн
иктэндук гилэ иктэр очан. Москва дагадун сомамалду ку-
сиру нунган немецкий-фашистскойлва советской стали-
цаха мурукэдэвэр нгэлэвкэтчэчэлвэ войскалва ачиннгиран,
Красной Армии Москвадук усэхэндэрэн тадук нунганман
западтыки камнидяран. Немецкий-фашистскойлдук упка-
чины Московской, Гульской областтийл, хунгтул областтийл
оки-дяр городылтын тадук нямадил селолтын, омакакан
булэнди тагдысимвчал, освободивчал

Тыкин немцылду военай аятмар итытын ачин оча,
экума-ка нунгардутын война ноноптылдун бегалдун бичэн,
хугиньт тадук аруув эмэнчэнтийн дярийн. Аруув тадук
энэл алачивдяра итытын, немецкий-фашистскойлвойскал
энгэсититын бичэ, мудандула манавувчя. Эрит война итыл-
дүн эси урэлтэгийн бирэ, бивкэ ачиннгивчя, немецкий-фа-
шистскойлвойскал энгэсититын бичэ, мудандула манавувчя.
Эрит война итылдун эси урэлтэгийн бирэ бивкэ ачиннгивчя,
на амакакан эмэвкилдин итылдин, авады-ка эмэнчэн аруув-
лийн бисин, этэн оувудяра, окин-нун бидерилди итылди: тыл
манидийн, армия моральний угириувундин, тангудитын тадук
аядитын дивизиял, армия ухэлдин, армия хэгдэвулийн окит-
кивдянга: немцыл ухэдуктын эмэнчэн аруулин сокорив-
ракиннун, немецкий-фашистскойлармия сукчаргама дага-
маран.

Немецкий-фашистскойл мэнгивэр армиявар эденгээт
наду умукириктэ кусиденэ Красной Армииа давдышдяянган.
Эсикээн Красной Армииа тадук немецкий-фашистскойлармия
умукириктэл войнава нгэнэдерэ. Сотмар: немецкий-фа-
шистскойлармия фронтту Италия, Румыния, Финляндия
войскалдитын бэлэвдерэн. Красной Армииа эсикээн эргэчин
бэлэгээ ачин. Туги-вэл бисикин: кэнёвдечэ немецкий-армия
анавдяялан, Красной Армииа со давдышчи. Красной Армииа
энгэсиймэлдук иктэрдукин немецкий-войскал, западтула
Нунгартын муютыкиндук давасчадяра, мэнгивэр давдама-
рин хитэр. Тыкин инициатива митнгилду нгэлэлдүт тадук
Красной Армииа дюлэски нгэнэнмэн Гитлер сукчавча хумтэчэ
машинан элэдэрийн эденгэл иликанэ. Тыргани эчэ горо би-
рэ, экин-ка Красной Армииа мэннгилдиви иктэрдиви хугие-

ылва булзвэ Ленинградтук усэхэцдээнгэн, нунгардуктын Белоруссия тадук Украина, Литва тадук Латвия, Эстония тадук Карелия городын тадук селолвьтын тэсиде-нгэн, советской Крыммын освободицянянган, тадук упкаттун Советской дуннэду хуламал знамял нян давдындыт эдымуденгэтын.

Эми-вал давдынадувэр давдырдувар илдат, эденгэмэмэт дялдэвэр балит бимчэ тадук дялдадеми, немецкаилнун войскануя упкачин этэвчэ. Эр хитэнди сокачиктат тадук хэгэхэчинд бимчэ, советскаилду илэлдү эдэнгэ декира. Эдэхэ оммово, дюлэсийн кээх ургэцчил итил биси. Булэн давдын яран, эми-вал нунган эчин давдынра тадук—сотмар мудамаклави нёаивэр. Булэн эрдэлээ энгэсийн. Нунган упкатви энгэсилви тавулдянган давдына давдынави. Нунган сотмарит давдалми, тарит нунган сотмарит хугиннгачин одяяанган. Эр дярийн гэлээдерэн, митгиду дуннэнгдүт фронту бэлэдээвэр нэхчэрилээ итыгавканделавэр умухэмэтие минутая эденгэ буйнгивэр. Гэлээдерэн, фронтула хүгэчиним очавэ булагч эдээз давдына катадядавэр омактал войсковоил хэсир нэхэнзедээтын. Гэлээдерэн, митги промышленностит, сотмарит военнаа промышленность, энгэсиви дюрингнэ хавалдаян. Гэлээдерэн, тырганитыкин фронт танкила, самолетыла, орудиела, минометыла, пулеметыла, винтовкала, автоматала, военнаала хаводала кэтэтмэрит тадук кэтэтмэрит гадядан.

Эдук Красная Армия умухэн соткун энгэсийн тадук манихи юдерэн.

Эми-вал Красная Армия энгэсийн эриктэ-ду эхэ бирэ. Красный Армия энгэсийн, воюномомо, эду, нунган эсивэ тэдэвээ, эсивэ империалистыва войнава нгэнэздери-дуй, нунган отечестваана, освободительнаива, тэдэвээ войнава нгэнэздеридүн бисин. Красный Армия митгивээ советскойва террориянва немецкаилдук тэдэвнилдук освободимачин, митигил городылты тадук селолты гражданилвьтын, воинаа зедлия ора свободнаил бичэлвэ тадук илэгэчидэвэр, тикин тырэвчэлвэ тадук кэхэдерилаа, тадырдук, дегочиндук тадук дёмундук, немецкаил тадынын тырэдуктын освободимачин, мудандук, митагилээ асандаа немецкий-фашистская тадук кэхэгичирдуктын освободимачин. Экун-ка эр ончийндуук сотмар тадук гутдатмар биденгэ? Умухэн-дээ немецкий солдат эдэнгэ гүнэ, нунган тэдэвээ войнава нгэнэздерэн, нунган ичэдээнгэ, нунгаман хунг-

гульвэ тэгэлвэ тэдэвнилди тадук тырэндли кусивкэндерэ. Немецкий солдатувойна содын тадук гудалын омачи нийн ачин, нунгаман угиреденгэ тадук эрт сокатчанга. Бугаски, Красный Армия боецитыкин сокатна гунденгэ, нунган тэдэвээ, освободительнаива войнава нгэнэздерэн, мэнгиви балдыкви свободан тадук боскон дярийн войнава нгэнэздерэн. Красный Армияду войнаду мзингиин бугды тадук тутга омачинин бисин, нунгаман со-нингдула угиредери. Эрт ээл тыливувденгэ, Отечественай война митту тысячалва бээлвэ солингилва тадук асалвэ сонингилвэ балдывдярийн, мэнгивэр родинавар свободан дярийн, итыгарилаа букиттулэ суурдээвэр.

Эду Красный Армия энгэсийн.

Эмэлдлүү-дээ немецкий-фашистской армия ембүн.

Хунгтэдэл дуннэл печатьтутии хадун янгтуявкил, Красный Армия немецкий тэгээ ватмудяран тадук германской государствово ачингимудяран. Эр, эми-вал. Красный Армия дярийн монгнонды янгтуя тадук дулбунды улэкичин. Красный Армия эргэчир дулбундил омачирин ачир тадук эденгэл бирэ. Красный Армия немецкаилва тэдэвнилва митгидук дуннэнгдүкит эрэсмэчин тадук советской дуннээ немецкаил-фашисткаилдук тэдэвнилдук освободимачин. Эми-вал дятугэ одяяанган, война советской дуннэ освободивкичин дярийн, эмэдэнгээ Гитлер кликавай эрэсдийнделээн-гу, ачингивкиттулан-гу. Мит эрэгчин иты оракин урунимчэт. Эми-вал Гитлер кликаван германской тэгээнив, германской государствонун урэмжтии инемупчы бимчэ. История итын гудардээр, гитлерил мэвкил тадук сурувкил, германской тэгэ, германской государство—сулаапивки.

Красный Армия энгэсийн, мудандук, эду, нунгандун хунгтульвэ тэгэлвэ, эр тангуду немецкий-да тэгэ, расовай эвээ авчуура ачин тадук эденгэ бирэ, нунган упкат тэгэл тадук расал умунтэгир правочилдүтийн, хунгтул тэгэл праволвотын одядава иргичивувицдүн. Немцы расовай теориятны тадук расовай эвээ авчуура ииду нгэнэздеритийн ээл эмээрэн, упкат свободава яавдэрил тэгэл фашистской Германийн булээрдийн ора. СССР-дүү расовай умунтэгир правочил теориян тадук хунгтул тэгэл праволвотын авчуука ииду овдярийн ээл эмээрэн, упкат свободава яавдэрил тэгэл Советской Союз гаркилдийн ора.

Эду Красный Армия энгэсийн.

Эмэлдлүү-дээ немецкий-фашистской армия ембүн.

Хунгтэдэл дуннэл печатытуын хадун янгуулияни, со
висткаил илэл немцылва, нунгартын немцылди бисилити,
эвкил аяндерэ, Краснай Армия немецкаилва солдатыла
немцылди бисилити, ункатаа немецкийга эситви аявдер
ватчэвки, эрт Краснай Армия немецкаилва солдатыла
плендула эвки гаря. Эр, эми-вал, тури-дэ Краснай Армия
дирин монгнонды янгун тадук дулбунды элэхични. Крас-
най Армия расовай эвкиду аявуура ээ балдывра. Ну-
нгандун эр эру мэдэн ачин, нунган расовай умунтэгиду
тадук хунгтул тэгэл праволвотын аявкитту балдывувча.
Эрмэлдү-дэ эденгэ оммовро, митгиду дуннэнгдүг расовай
эвке аявуура законди энхктэнууки.

Эми-вал Краснай Армия немецкаилва-фашистскиялва та-
дымнилва ватчэвки, нунгартын митгивэ родинават тырэмуде-
рилитын тадук нунгартын, митгилди войскадит мурук-
вуксэл, ухэлвэр барэктан подадеми тадук плендула барэц-
тын ора. Краснай Армия нунгарватын немецкий балдынду.
литын ээ ватчэрэ, нунгартын митгивэ родинават тырэм-
дерилитын ватчэрэн. Краснай Армий, тури-дэ авады-да хунгту
тэгэ армиян, правочи тадук ватчэдэнга мэнгиви дуннэнгти
тырэмнилвээн, энэ ичэтэ нунганигилватын балдынматын.
Эсикээ городылду Калинин, Клин, Сухиничи, Андреаполь,
Торопец митгилди войскадит таду илитчачал немецкий
гарнизонил мурукэвчтийн, экумалду плендула одатын гуи-
мувчэн тадук ишмэтийн эмэнлэвэр кэчэтийн. Немецкий гар-
низолии ухэлвэр подадавэр тадук плендула гавдавэр бача-
тын. Тыллагэн, нунгарватын энгэсит нийлүүчичи, эрмэл-ду
кээтэ немцыл вачивчатын. Война бисни война, Краснай Ар-
мия немецкаилва солдатыла тадук офицерилва плендула
ганинаран, нунгартын плендула гавуврактын тадук нунгар-
дугийн ишмэтийн сульвки. Краснай Армия немецкаилва сол-
датыла тадук офицерилва вачивки, нунгартын ухэлвэр
барэктан подадеми тадук ужчил биэл митгийн родина-
ват тырэмудеряктын. Дёнкалду великий русской докумин
«Максим Горький турэрэн: „булэн барэкин давдамудими,—
нунганимай вачиннага“».

Гиркил красноармейшил тадук краснофлотцыл, комай-
дирил тадук политический ханамиц, бээл партизанил
тадук асал партизанил! Сүнэ Краснай Армия 24-дун анга-
нингидин поздравляйдем! Сувду немецкаилва-фашистскиял-
ва тэргүүннилва мудзамакла давдышасун гэлэдем!

Индэктин Красная Армия тадук Воений-Морской Флот!
Индэктин бээл партизанил тадук асал партизанил!

Индэгийн митги кэнэвдери родинат, нунганигийн свобо-
дан, нунганигийн боскон!
Индэгийн большевикил великий партиятны, митвэ дав-
дундула игэнэвдери!
Индэгийн эдэнгэмээ давдывра великий Ленин знамян!
Ленин знамянунин дюлэски, немецкаил-фашистскиял
тагдымнил ачиннгидатын!

Оборона Тэгэдэ Комиссарин
И. СТАЛИН

Хунгтэлэл дүннэл печатьтуын хадун янггудяякил, содан, нунганинги боскон! Индёгин митиги кэнэвдери родинат, нунганигийа свободындула нгэнэвдери!

Индёгин большевикил великий партиятын, митээ дэдэрийн монгноны янггун тадук дулбунды элэкичин. Красная Армия расовай эвкиду аяувра эчэ балдывра. Нунгандун эр эру мэдэн ачин, нунган расовай умуунтгийн тадук хунгтул тэгэл праволвотын аякитту балдывууч. Эрмэлду-дэ эденгэ оммовро, митигиду дүннэнгдүт расовай эвкэ аяувра законди энкитэвүүки.

Эми-вал Красная Армия немецкаилва-фашистскаилва тагдымнилва ватчэвки, нунгартын митигивэ родинават тырэмудерилитын тадук нунгартын, митигилди войскадит мурукзувксэл, ухэлвэр барэктын нодадеми тадук плендула баржтын ора. Красная Армия нунгарватын немецкай балдындултын эчэ ватчэрэ, нунгартын митигивэ родинават тырэмудерилитын ватчэрэн. Красная Армия, туги-дэ авады-да хунгту тэгэ армиян, правочи тадук ватчэденга мэнгиги дүннэнгийн тырэмнилвэн, энэ ичэттэ нунганигилватын балдынматын. Эсикэн городылду Калинин, Клин, Сухиничи, Андреаполь, Торопец митигилди войскадит таду илингачал немецкаил гарнизонил мурукэвчэтийн, экумалду плендула одатын гумувчэн тадук инмэтийн эмэндэвэр кечэтийн. Немецкаил гарнизолин ухэлвэр нодадавэр тадук плендула гавдавэр бачатын. Тыливгэн, нунгарватын энгэсит нилдучивчан, эрмэлду кээтэ немцыл вачивчатын. Война бисин война. Красная Армия немецкаилва солдатылва тадук офицерилва плендула гангнаран, нунгартын плендула гавуврактын тадук нунгардтын инмэтийн сувалки. Красная Армия немецкаилва солдатылва тадук офицерилва вачивки, нунгартын ухэлвэр бэрэктын нодадеми тадук ухэчил бинэл митигивэ родинават тырэмудерэктын. Дёнкалду великий русской дукумий Максим Горький турэрвэн: „булэн барэкин давдамудям, — нунганимац вачингнара“.

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, командирил тадук политическыл хавамнил, бээл партизанил тадук асал партизанил! Сунэ Красная Армия 24-дии аннагийнгидийн поздравляйдем! Сунду немецкаилва-фашистскаилва тагдымнилва мудамакла давдыдасун гэлэдем!

Индёктын Красная Армия тадук Воений-Морской Флот! Индёктын бээл партизанил тадук асал партизанил!

Индёгин митиги кэнэвдери родинат, нунганигийа свободындула нгэнэвдери!

Индёгин эденгэмэ давдывра великий Ленин знамя Ленин знамянунин дюлэски, немецкаил-фашистская тагдымнил ачиннгидвдатын!

Оборона Тэгээды Комиссарин
И. СТАЛИН

ОБОРОНА ТЭГЭДЫ КОМИССАРИН ПРИКАЗИН

1 майду 1942 анганиду № 130 г. Москва

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, командаил тадук политическаил хавамнил, бээл партизанил тадук асал партизанил, бээл хавамнил тадук асал хавамнил, бээл крестьяннил тадук асал крестьяннил, интелигентнай хава илэнгилин, акылт-иёнкыл тадук экныл, фронт чагидадув немецкаил-фашистскаил войскал тылдутын бисил, немецкаил тырэмнил тырэндүлэтын амакакан очал!

Советской Правительство тадук митиги большевистской партии гэрбидуктын сувэ 1 Май тырганингидин приветствуудем тадук поздравляйдем!

Гиркил! Митиги дуннэнгит тэгэлийн эсиптиду анганиду улкяаты дуннэнды Элэксипты Май тырганингман отечествийн война хуски немецкаилва-фашистскаилва тагдынилва игэнэдерэкин арчамкадяра. Война митигиду улкатутын индүт мэннгиви ичэдэни нэчэ. Нунган мэннгиви ичэдэви туги-дэ эсиптиду тырганиду, Элэксипты Май праздникин ичэч. Митиги дуннэнгит трудящаилин, воений тырганива митиги родинат оборонан дярийн сомамаду хаваду биденэл, нунгартын Элэксипты Май праздникван хава тадук игорчан тырганингидин очатын-фронту хэгдьтмэрье бэлэгзэе тадук нунгандун кэтэтмэрье винтовкала, пулеметыла, орудияла, минометыла, танкила, самолетыла, военнаила хаводала, бурдукая, уллое, оллое, овощила будэвэр.

Эр гундерэн, фронт тадук тыл митту умун тадук эденгэ хоктодун бисилэв аавадылва-да ургэлвэ тэрэдэви итыгар.

Гиркил! Дюрдук кэтэтмэр анганиил илтэн, немецкаил-фашистскаил тагдынил Европава война вадындулан нода-игилээн-Франциява, Норвегиява, Даниява, Бельгиява, Голландиява, Чехословакиява, Польшава, Югославиава, Грециява — тырэндүктын тадук нунгардуктын сэксээвэтийн немецкаил банкирл баяндымарил одатын укулнэндуктын. Дяндук кэтэтмэр бетал илтэн, немецкаил-фашистскаил тагдынил митнгилэ дуннэнгдуулэл делум тадук хугиньтэй эмэнчэндүктын, митнгилэ селолват тадук городылат тадук ачиннгидяра, Эстония, Латвия, Литва, Белоруссия, Украина, Молдавия мирний илзэгилвэтийн кэхэгидерэ тадук вадэрэ. Дяндук кэтэтмэрэз бегалва митнги очавз булэнмэ игэнэвдэрэ, митиги родинат честьнэй тадук свободован злбэгчэнэл (дусутчанал). Эр тэрдуу митиги-нунгардуктын тэдэдүү дядаргаатын ичэтчэнгэл бичээ, нунганигилвэтийн тэдэдүү дэрэвэтийн тылдэнгэл бичээ, энэл янгтурдутын тэгэртэдэрэ, война опыттуу тэгэртэдэнэл салдигал бичээ.

Нги-кэ нунгартын, митнгил булэрты, немецкаил фашисты? Аавалы-ка эр илэл? Эла-кэ митээ война опыттын эрдэрийн алагудяран?

Гундевкил, немецкаил фашистыл националистыл биси, Германия эдэн боричивра тадук босковон хунггул государстввол эмэнчэрдүктын элбэгчэрил (одёдёрил). Эр эми-вал улэкичин. Элэ улэкил илэл гундеденгэл Норвегия, Дания, Бельгия, Голландия, Греция, Советский Союз тадук хунгтул свободава аявдерил дуннэл Германиява боритмудачатын тадук босковон хукчамудячатын. Тэдэдүү немецкаил фашистыл эчэл националистыл биси, нунгартын империалистыл биси, хунгтулэв дуннэлвэ тагдыярил тадук немецкаилва банкирлва тадук плутократылаа баяннгидэвэр, нунгардуктын сэксээвэтийн укудерил. Геринг, немецкаяил фашистыл нунгнимнитын, савдерэн, мэнин ионоткумама банкир тадук плутократ бисин, окидэрэ-да заводылаа тадук фабрикалэв эксплоатирийдяри. Гитлер, Гебельсс, Риббентроп, Гиммлер тадук хунгтул эсипти Германия нунгнимнилийн немецкаил банкирл хугмамал игинатук интересылдуук гугдатмарит иливдярил. Немецкий армия

эр господал игалэлдүүн бали ухэ бисин, мэнгиви тадук хунгтуулээ сэксээ унгудедэви, мэами тадук хунгтуулээ калекавгядави эривчэ, эр ээс Германия интересилин даржтын гэлэвдерэ, эр немецкаил банкирил тадук plutokратыл баяндымарил одатын гэлэвдерэн.

Тути война опытын гундерэн.

Гундевкил, немецкаил фашистыл социалистыл бис, хавамнил тадук крестьянил интересилвэтын хуски plutokратылаа элидерил албээтэвэр. Эр, тути-дэ, улэкичин. Элэ улзил илэл гундеденгэл, немецкаил фашистыл, фабрикалду тадук заводылду рабскайва хававэ итывчал тадук дуннэл селолдутын иливчал, —хавамнил тадук крестьянил албэчинилтын биси. Элэ дэрэвэр сокорчол улэкил мус-фашистыди иливувдарил, немецкаилду plutokратылду тадук банкирилду выгодыа эмэвдериштын, хавамнилду крестьянилду выгодыа эсивэтын эмэвдэрэ. Тэдеду немецкаил фашистыл реакционерил-крепостникил бис, немецкий армия-крепостникил армиятын, немецкаил баронил баар одатын тадук помещикил властьнын иливувдан сэксээ унгудери.

Тути война опытын гундерэн.

Гундевкил, немецкаил фашистыл европейскойва культуры эмэзвүнил, войнава нгэнэвдерил эр культура хунгтуулдулэ дуннэлдулэ эмэзвувдэн. Эр, тути-дэ, улэкичин. Элэ окин-үн улзитчэрил илэл гундеденгэл, немецкаил фашистыл, илэлэ локовурди Европава дялупкичал, мирийнаива тэгэвээ тагдыдярил тадук кэхэгидерил, Европа тэгэллин городылватын тадук селолватын, культурнаилва авдулватын иладярил тадук ачиннгидярил—европейской культуры эмэвумнилдин биденгэвэтын. Тэдеду немецкаил фашистыл европеский культура булзин биси, немецкий армия—утэлэптымэмэ мракобесия армиян, эривчэ европескийва культурыаа сукчадави, немецкаил банкирил тадук баронил рабовладельческой „культуратын“ иливувдан.

Тути война опытын гундерэн.

Эргэчин митги булзенты дэрэн, война опытын нгэрилэ нивувчэ тадук ювуачэ.

Война опытын эчээлээр вывоздылди этэвдерэ. Война опытын ичэвийндерэн, война нгэнэдун фашистской Германия тадук нунганигин армиян бинидутын, тути-дэ митги-

дуннэгит тадук Красной Армии бинидутын сомамал хунгтуупир очал.

Аавадын-ка эр хунгтуупир?

Эденэ муссээрэ, ионоптыдук, эр тэрүдүү фашистской Германия тадук нунганигин армиян дян бегал амаски бинэдүкээр ембутмэрил очал. Война германскойду тэгэду хэгдэлэлээ хэнучирэв, миллионилва вавчалээ илэлээ, деммунэмэ, дядангма эмэвэрэн. Война муданин эчэ ичээрэ, илэдэл нэхчэрил манавдяра, нефть манавдяраан, сырье манавдяраан. Германский тэгэду Германия онда-кэнэ давдамачинман тылинтын сотмар одяран. Германский тэгэду тылигэн одяран, овчадук итыдук юувдэнга элэ умукэнди итэн, Германийдүү Гитлер-Геринг авантюристической кликаватын ноданэл.

Гитлеровской империализм Европа хэгдлын территориин горчадявэр итыгамзтын эчэ илдүтта. Тырэвэл тэгэл нгорчантын хуски немецкаил-фашистскаял тэгэл митигийн (итыватын) улкатты одяран. Улкатту тагдысимиувчалду дуннэлду военнаилду заводылду саботаж, немецкаилва нэхчэичилвэ сукчадаритын, немецкаилва военнаилва эшелонилва сукчадаритын, немецкаилва офицерилва талук солдатылва вадеритын тырганитынди итэн оча. Улкаттун Югославияду тадук немцынди тагдысимиувчалду советскаялду районилду партизанской война сомамат угиривуучэ.

Немецкий армиян фашистскойва Германияа эмбунгчэл, тути-кээн,—улкатван фашистскойва Германияа эмбунгчэ. Кусиденэ, эми-вал нунгай гуми, нунган обронаду сотвал окира-да, эми-вал нунгай гуми, нунган холоктолин, оптичийн генералин Рейхенау, Браухич, Тодт тадук хунгтуулвавчал-гу Красной Армии, немецкий-фашистскаялди нунганимнилди эрэсивчэл-гу. Нунганигиилин кадровай офицериллини хадытвар Красной Армиият вачивчал, хадытвар гражданскаял илэлээ тагдырдуквар тадук кэхэгирдукээр угупчэл.

Нунганигиилии солдатын илэлээ тадук кусир нгэнэндүүн сомат эмбунгивкэмил, угутмарилаа дялупкираа гадара. Эдэнэ муссээрэ, гедук, война илтээчэ периодтун митги дуннэгит война ионовуудляракин бинэдукви энгэситмэр онован. Эчэл элэ митгил тиркилти, тути-дэ булэр салчал, митги дуннэгит эсикээс мурээ мэнгиви Правительствови окин-да энгэчиндиви бирэ умунупчэ тадук манин-

игивча, митгиги дуннэнгит тылин тадук фронтан умундыл эсенингдула лагерьдула умунупчэл, умукеңдули навкакит тули навкэндерил, советскаил илэл тылду митгиду фронтут винтовкала тадук пулеметыла, минометыла тадук орудияла, танкила тадук самолетыла, деплылэлэ тадук военнаила хаводала кэтэтмэрит будерэ.

Митгиги дуннэнгит хунгтулнуун дуннэнлнуун уилдырдулии гүнми, нунгартын амаргүптылду итылду окин-да энэгэчинмэр бирэ манихачал тадук балдычал. Хуски немецкайва империализмаа упкат свободава аявдерил тэгэл умунуптэ. Нунгартын Советской Союзтыки ичэтчэрэ. Митгиги дуннэнгит тэгэлийн сонинг игорчантын мэнгивэр свободавар, честьвар тадук босковор дяритын, упкачит нёгууди илэлдий конёвдерэн. Упкат свободава аявдерил дуннэн тэгэлтийн Советской Союзтыки, энгэсигчинтики мирва гитлеровской чумадук айдянгэчинтики ичэтчэрэ, эр свободава аявдерилдук дуннэндук дюлэгүл Великобритания тадук Америка Соединеннаил Штатын биси, нунгарнунтын митгиркилэн тадук умунупни уилдырдитын уилдычэдеп тадук нунгартын митгиду дуннэнгдүг хуски немецкаилва-фашистскаилва тадымнилва кэтэтмэрит, кэтэтмэрит военнаива бэлэгэвэ будерэ.

Упкат эр итэл гундерэ, митгиги дуннэнгит окира-да энгэситмэр оналин.

Эденгэ муссэвэрэ, мудандыдук, илтэчэду тэруду Красной Армии война ионовулдяракин биндукви организованнай-дыйтар тадук энгэситмэр онаван. Эденгэ хитэкэнди упкатур савдерила итыва тангивра, немецкаил империалистыл хугин-война эмэнчэндүктын амаскivi игэнэксэ, Красной Армии игэнэвэн хунгтулгэн тадук активнайдук обороныскалаа суурувэрэн. Эр Красной Армии давдьрийн отечествен-войнаа омактала периодтула эмэвэрэн,—советскаилва дуннэнльэ гитлеровскайлдук тадымнилдук освободикит периодтулан. Тэде, эр историческайва омачинма Красной Армии игининчү тадук кэта иманначи (сингилгэчи) түгэни ургэлжч итылдун дялупкилчан, эр туги-вэл бирэкин, нунгандуэлэв игалэлдүлэв тадымнилдук освободикит. Военнаил кусир инициативаватын мэнгил-каилду-фашистскаилду войскалду окива-да сомамалва давдарва оча тадук советской территории хэгдэлдүдүкүн хаду-чадэвэр тадук мэнгивэр обороновар манингдавэр та-

нгичантын сукчаргачан. Красной Армии дюлэски нгэнэдэнэ булэн кэтэмэмэ илэнгилвэн тадук техникаван ачиннгича, булэндук кэтэвэ техникаван тадысчинча тадук нунганман тэру эделин ора горомомодук тылдукин нэкчэрилвэн эмэвукэнэн, ненгнедылдула-дюгадылдула кусирдулэ нэкчэдэ-нэлвэн манавканэн.

Упкачин эр гундерэн, Красная Армия организованнай-дыйтар тадук энгэситмэр оналин, нунганигилии офицери-лии кусирду катара, нунганигилии генералилии опытнайдыт-марил тадук сапкатаарил очал.

Красной Армии боецылдун-да хунгтутин оча. Умунтэгин тадук аючан булэн дярин, боецылду ора. Немецкаил-фашистскаил тадымнил мирнайва илалвэ тадук советскаилва военнопленнаилва сомамал кэхэгичиртийн, тадымнил тадук вачиртын, митгильвэ боецылват эр эзумуктук айчарын. Боецыл тыкундымарил тадук эвкил эвлэнэ ора. Нунгартын немецкаилва-фашистскаилва тадымнилва сомамат тыкундыдэвэр татыра. Нунгартын тыллэ, булэнэ эденгэ давдьвра, эми татыра нунганман эмугдэви упкачидиин энгэсилдии тыкуна.

Немецкаил войскал эденгэлтийн давдьвра война ионо-вулдяракин бичэ янгтун ачин оран, эр даличадячан нем-цылдук игэлээтчиривэтийн. Ростов тадук Керчь дагадун, дагадун сомамал кусир бичэл, иду-кэ Красной Армии митгильвэ боецылват тыливкэчэтийн, немецкаил войскал эдэнгэлтийн давдьвра янгтур, фашистскаилди пропагандисталд ивча, нимнгакан бисивэн. Война опытни митгивэ немецкий офицер сонигимги ичэвэжинки нунган эсивэн биси, пэктырэвэрэ а chir военнопленнаил тадук мирнай граждан-скаил илэл бирэктин, сонигъя ачин ивчи нунган дэрэлзэн лэн Красной Армии организованнай энгэсийн оракин. Дён-каллу тэгэдэвэ гунмувкэвэ: "Со (бугды) хуски овецылва, хуски бугдьва—мэнкэн ивча".

Война хуски немецкаилва-фашистскаилва тадымнилвэ опытукин эргэчир выводыл.

Эли-ка нунгартын гундерэ, мит дюлэски-дэ немецкаилва-фашистскаилва тадымнилва нунгарватын мудамаклатын ачин-игидэвэр иктуденгэл бисип тадук иктунгэтч, советской

дунээ гитлеровскаилдук варнакилдук упкачин освободив алкэллу, мэнгивэр омачинмар сапкалдин окаллу, немецдан.

Гиркил! Мит отечественайва, освободительная кайлва-фашистскаилва тагдынилва мудамаклатын ваттачыры ачир, хунгтуудын дуннээл таттымудяри, хунтуускал ичэдэлтийн мэмэгилнуумэр олдывматын аямамат салтоонгомомо. Мит митгивээ советскайва дуннэигмээт немец кэллу, войскальва игээвүктэхт сапкалдин окаллу, упкатун кайлдук-фашистскаилдук тагдынилдук освободимудял. Миндурда ичэвээллу, Красная Армия мэнгиви великаява митгильээ акынлат-иэкнылвээт украинца, молдаванила, освободительная омачинмар дялупкидянгаван!

Белоруссия, литовцыла, латышла, карелила немец-каилва-фашистскаилва войскальва мудамаклатын давдыматын чинты аинганидин окаллу тадук митгивээ гитлеровскаилдук варнакилдук освободимачинты аинганидин

5. Бээл партизанилду тадук асал партизанилду—немец-каил тагдынил тылдутын партизанская война сотмарит суурүүкэллу, булэн уилдэрээн тадук транспортирован сукчадякаллу, булэн штабилван тадук техникаван ачилгидякаллу, хуски митгии родинат тирэчимилийн патронила эхэлэхээ!

6. Упкатун Красная Армия—1942 аинганива немец-каил тагдынил тылдутын партизанская война сотмарит суурүүкэллу, булэн уилдэрээн тадук транспортирован сукчадякаллу, булэн штабилван тадук техникаван ачилгидякаллу, хуски митгии родинат тирэчимилийн патронила эхэлэхээ!

Великий Ленин эденгэмээнүүн давдывра знамяниун—дюлэски давдындуулал!

Оборона Тэгээдь Комиссарин
И. СТАЛИН.

Мит эрэ одяггал бисип тадук мит эрэвэр онда-кэнэл онгатыт.

Красная Армияду бисин упкачин овуурин эр гүгдамамаа омачинна одан. Умукэн ээл абуулчаран—упкатван аямамаа техникава, авадыва-ка митгии родинат нунгандуй будэрэн, сапкат унгдэн хуски булэнэ. Тарит Красная Армия омачинин, нунганигилийн боцеылийн, нунганигилийн пулеметчилийн, нунганигилийн артиллеристылын, нунганигилийн минометчилийн, нунганигилийн танкистылын, нунганигилийн дэгиктэмнилийн тадук кавалеристылын омачинтын—военный итыду тэтчадатын элизиенэл, мэнгивэр ухэвэр аямамат салдатын, мэнгивэр омачинмар сапкалдийн онгатытын тадук, тури-кэнэл, булэнэ энэл урадж наанкадаа дэвэр татыдатын. Элэ туги татыдянга булэнэ давдывдээвэр.

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, командирл тадук политическая хавамнил, бээл партизанил тадук асал партизанил!

Сүнэ 1 Май тирганингдин приветствийнэ тадук поздравляйденэ, приказывайдям:

1. Боещилду—аямамат винтовкаа салкэллу, мэнгивэр ухээр сапкалдин окаллу, булэнэ энэл урадж, митгил завралты снайперилты (аямамат пэктирувкил бээл) немец-каил тагдынилва вамил, пэктүрудеригччинтын пэктүрудекээдэй!

2. Пулеметчикилду, артиллеристылду, минометчикилду, танкистылду, дэгиктэмнилду—мэнгилээр ухэлвэр аямамат,



ГИРКИ И. В. СТАЛИН АМЕРИКАНСКАЙ
АГЕНТСТВО АССОШИЭЙТЕД ПРЕСС
КОРРЕСПОНДЕНТЫН ВОПРОСИЛДУН
ОТВЕТЫЛИН

ОТВЕТ. Би дялдачэдем, советты тургучан хуски немец
илва вамилва мэнгитви энгэситви эчэ изэмдмэр,—
и гүгдтээр бирэ,—фашистская Германия-гү, хунгтуу
адывал тагдыны дунэ, мэндуви мирду одави нюнгэт,
тургчандукин.

Уважайдери И. СТАЛИН

октябрь 1942 анхгани.

Американской агентство Ассошиэйтед Пресс московска
корреспондентын г. Кэссиidi СССР Народнаил Комиссара
Советтын Председательдулан гиркилэ И. В. Сталинду
дукувунма унгэн, иду-кэ хангуктадяран планду вопрос
силдүү, американский тэгэ самудярилдун дукувунду-гү
турэндү-гү ответствия будэн.

Гирка И. В. Сталинн г-ду Кэссииду эргэчинди дук
винди ответства бурэн:

Господин Кэссиид!

Кэтэ хаваачи бинэ тадук эрит Синнун эдэнгэ улгуч
мэттэ бинэ Сингилду воспросилдут дукувунду урумкукээ
ответствия одям.

1. „Ава-ды хэгдт тангичавдяран Советты дуннэду нэ-
издергээ итива ичтэми ге фронт овмачин?“

ОТВЕТ: Сомама хэгдэ,—гунмуденгэ,—элэксэптиймээ.

2. „Ахун элэекин союзникил Советской Союзту бэлэз-
тын тадук эжун-ка оволянга эр бэлэгээз албингишдавэр
тадук аянддавэр?“

ОТВЕТ. Урэмжтми бэлэгэнүү, авадыва-ка Советской
Союз союзникилду одяран, немецкаил-фашистскаял тагдын-
нил войскалтын соткулавтын энгэсилвэтын мэндулэви тав-
дэнэ,—союзникил Советской Союзту бэлэгэтын эрдээ эчэ
элэкин бирэ. Эр бэлэгэ албингишувдан тадук аянгивувдам
зэ умукэн голэвдерэн: союзникил мэнгилвэр омачирвар
упкатватын тадук элэли тэртуду одатын.

3. „Ахун Советты тургучан энгэсн?“

43

ВЕЛИКАЙ ОКТЯБРЬСКАЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЙ РЕВОЛЮЦИИ 25-НГИН АНГАНИНГИН

Государственный Оборона Комитетын Председател Московской хавалдярал депутатыл Совета город Москва партийнаилнунин тадук общества наилнунин организациялнунин торжественнаа собраниедун докладын б ноябрьду 1942 анганингид

ла нулгивувдэтын тадук овдатын, тадук путэкичил кэгигицдэтын тадук востокту озимай клин (тикэн) угири-вдэн, мудандыдук, фронт дэрийн хавалдярил митнгил предприятиел хаватын сомамат аянгивдан, хавады дисциплина тадук совхозын сомамат аянгивдан. Гунмувденгэ, эр ургэччу-эзилду, сомамат манингивдан. Гунмувденгэ, эр ургэччу-эзийственнаил тадук административиail паркоматыл, эр дингуду—митги-да сэлэмэ удяжитты транспорт. Эми-вал кат ургэччул итэл давдывчтын. Тыкин митнгил заво-ыл, колхозил тадук совхозил, военный итэл кээ ургэп-улин бисиктынмэл, элэкини хавалдяра. Митнгил военная заводыл тадук нунгарунтын умунду хавалдярил гил-редприятиел, Красной Армияду орудисла, минометыла, амолетыла, танкила, пулеметыла, винтовкала, воен-цила хаводалва элэдэднэл тадук энэл бокичара будёэр. Итнгил колхозил тадук совхозыл населениеду тадук Красной Армияду лептылээр, митнгиду промышленностьтутырьева, туги-да элэдэднэл тадук энэл бокичара будёэр.

Гиркил!

Эси тырга митнгиду дуннэнгдүт Советской революции давдынан 25-ван анганингман празновайдял. 25 аннагийн таакусты тылин окин-да эчн бирэ. Упкачин эр сомама такусты тадук онды хава нгэнечэ-ний илтэнэ митту Советской строй иливувнадукин. Тылэн, эчэ ээл митнгиду дуннэнгт хунгтултэ, туги-да тылду мит илчил олдяракин 26-нги ангани Советской стромыртн илэл хунгтулчэл. Илэл хавалкирал, эсил энэлнгэл, иливувнадукин.

Торжественнаилду собраниедлу Октябрьской Советской революции тырганингдун государственнаил тадук партийнаил организил илтэчээн анганингиду хавалтын итогилвачын окин тадук тангдяягвап. Минду илтэчээн ангани—тынгарипты анга-ни ногибдүкин эсилты ангани ногибдуулан—эр итоги дулин сунду отчеттыа докладва одав гунмувчэ.

Митнгил государственнаил тадук партийнаил организил илтэчэду периоду хаватын дюрд нгэнэлдү нгэнэдчээчээр мирний он тадук митнгиду фронтыт манин тылин овувдад нгэнэдү, нонон, тадук Красной Армии оборонительнаил тадук дюлэски нгэнэндэлийн операциялийн нгэнэувудэдэгийн нгэнэдү, гедук.

1. ТЫЛДУ ОВУНДЫ ХАВА

Митнгил нунгнидерил организилты мирний онды хаватын эр периоду нгэнэдчээн митнгиду промышленностьтит, воен-най-да, туги-да гражданской, митнгиду дуннэнгит восточна-илдуулан районилдуулан нгэнэувудэн, предприятиел хавам-нилвачын тадук оборудованиевлатын омакталдула бикичил-

2. СОВЕТСКАЙ-НЕМЕЦКАЙ ФРОНТТУ ВОЕННАИЛ ИТЫЛ НГЭНЭНТЫН

Митнгил нунгнидерил организилты илтэчээн анганингиду во-еннаий хавалитын гумми, нунган Красной Армии хуски немец-каилва-фашистскаилва войскалва наступательнаилийн тадук

оборонительнаилин операциялин оувудядатын нгэнэдээ Пятигорск, Моздок районилдулатын юнэдитын. Европаду ниду нгэнэнтын дюрду периодылду борчividяна: эдтын союзниклтын улкатвар мэнгилвлэр хэлэкэл бисилвэний Армия немцыл Москвала эмэнчэнмэтын усэхэндэгнэнду тавуксал, эду энгэситмэр очал тадук со тактикады инициативава мэнгилдүүлэвийн нгалэлдүүлави гачан, настадвичийн очал.

Синчан тадук 4 бегалду хадылду бикичилду 400 ичвээрэйт нгэнэчэн, тадук ге период—эр ичинэумтэн гэнэвдедатын иланду нгэнэлдүү, ютуу, севердууды период, окин-ка немецкаил-фашисткаил войскал, Европын тынгарининг дюога бичэн, эми-вал нунгартын элэкин паду ге фронт ачин бисидин тургучадянал, улкатвар мэнгилвлэр хэлэкэл бисилвэ нэкчэрвэр тавра, фронтва западнай нгэнэдүү бурбэнтырэ тадук, инициативава мэнгилдүүлэвийн нгалэлдүүлавэр гаксал, 5 бегалду хадылду бичилду 500-ла километрилдула нгэнэчэтэн.

Военнаил итыл элэксиптын периоду нгэнэденгэсити сотмар Красной Армии давдыянгасин Ростов, Тула, Калуга районутын, Москва, Тихвин тадук Ленинград дагадын—дюрвэ солва итыла ичэвкчэтэн. Нунгартын ичэвчи, элэксиптыдук, Красной Армии тадук нунганигил боевоил кадрилин сола энгэсилэ балдынатын, немецкаил войскал эмэнчэнмэтын тэрэдэнгэ, туги-дэ игарватын кусинду давдыянга тадук нунгарватын амаскаил войскалду, сотвал кусидеректын, нунгардунтын итыл бирэктын, немецкаил войскалва давдавканда нган. Эденгэ хитэкэнди эр фактыва тангивра, немецкаил войскал, улкатван Европава идунун давдыянал нгэнэксэд тадук французскаилва войскалва, тэли аямамалди войскалди тангивчаячалвэ, умукэн иктэнди давдыксал, элэ митгиду дуннэнгдүт сова военнаива отпорва арчара, эчэл элэ отпорва ачара, туги-дэ Красной Армии иктэрдүүн гаччалдук муелдук 400 километрилдук кэтэтмэрт амаскавар асасинмуувчал, нгэнэдэнэл хоктодувар кэтэмэмэвэ орудийн. Война түгэдьриктэлдин итылдин эр иты эденгэ түливурэ.

Военнаил итыл советской-немецкой фронтту ген периодын немцылду ятмар онатви самэлкивдяран, инициатива немцыл нгалэлдүүлатын онадин, митги фронтават юго-западнай нгэнэндүү бурбэнтынди, немецкаил войскал дюлэски нгэнэндитын тадук Воронеж, Сталинград, Новороссийск,

Ичевдерэн немцыл энгэсилтын абулитчара дюлэски иж-метрилдук кэтэтмэрт нгэнэчэн, тадук ге период—эр ичинэумтэн гэнэвдедатын иланду нгэнэлдүү, ютуу, севердууды период, окин-ка немецкаил-фашисткаил войскал, Европын тынгарининг дюога бичэн, эми-вал нунгартын элэкин паду ге фронт ачин бисидин тургучадянал, улкатвар мэнгилвлэр хэлэкэл бисилвэ нэкчэрвэр тавра, фронтва западнай нгэнэдүү бурбэнтырэ тадук, инициативава мэнгилдүүлэвийн нгалэлдүүлавэр гаксал, 5 бегалду хадылду бичилду 500-ла километрилдула нгэнэчэтэн.

Эва-ка омудчатын немецкаил-фашистскаил стратегил, мэнгилвлэр дюгадывар наступлениевэр митгиду фронттуут ниденэл (нополденэл)? Иностранай печать, эду немецкий наступление соткун омачинин бичэн Грознай тадук Баку нефтьтедыл районилтын гавдатын. Эми-вал, итыл эр дялдамэ тэгэрдүүн кумтэдерэ. Итыл гундерэ, немцыл СССР омачинити бирэ, эр элэ бэлэгэдэй омачинтын бичэн.

Агады-ка эр туги бисикин немцыл наступлениетын соткун омачинин бичэн? Москвава востоктук мурукэдэтын, нунганиман волгагдышдук тадук уралдыдук тылдук хэрэгээдэтын тадук Москвали иктэдэтын нунгай соткун омачинин бичэн. Немцыл ютуу нефтьтедылтыки районилтыки нгэнэнтых бэлэгэдэй омачин бичэн, митгилвлэр нефтьтедылын вээт районилват элэ гадянига бинэ, нунгай соткудуви бичэн митгилвлэр соткуват нэкчэрливлэйт ютуула тандзви тадук Москвакайва фронтва ёмбунгивкандави, тарит Москвали уктэми давдыны ёзумкунгидэви. Эрит тыливкэнмүүденгэ, эдакэ немецкаил войскал соткултын энгэсилтын эсикэткэн ютуу эчэл бидерэ, Орел тадук Сталинград райондун бидеритын.

Эсикэн митгил илэнгилты нгалэлдүүлатын германской генштаб немецкий офицерин дававчан. Эр офицерду картава немцыл нгэнэнтын тэргүүтийнду самэлкивчавэ бакачатын. Эр документадук ичэвдерэн, немцыл дялдажэдечатын бидэвэр Борисоглебскойдуй эр анггани 10 июль, Сталинградту—25 июль, Саратовду—10 август, Куйбышевду—15 август, Арзамасту—10 сентябрь, Бакуду—25 сентябрь.

Эр документ митгилвэ наядчанмат тэденгдерэн, немцыл дюгадытын наступлениетын Москвава востоктук мурукэдэгийн наступлениетын Москвава востоктук мурукэ

дэви тадук Москвали иктэдэви, соткун омачиний бинэвэй тэли югту игэнэнтын омачинин, хунгтулвэ эми таңга, ми гилвэ нэкчэрилвэцт Москвадук горотки тандави тадук Москвадук фронттуут эр анганиду соткин причиний бисин, Европаду сковской фронтва ембунгдэви бинэвэн, тарит Москвадук ге фронт ачин бисин, нунгардутын упкатвар хэлэхэл би- сильвэ нэкчэрилвэр фронттуут надавканэн тадук юго-запад- иктэн овниий эюмкундимэр бидэн.

Урумкунди гүнми, немцыл дюгадытын дюлэски игэнэнтын Москвава мурукдэви тадук эр анганиду войнава эти дэви соткун омачинин бичэн.

Тынгаринига ноябрьду немцыл таңгичадячатын Москвомкотолин уктэнэл Москвава гадавэр, Красной Армии давдавкандавэр, эрйт войнава Востокту этэвкэндэвэр. Эрэдий нимнгакардын нунгартын мэнгилвэр солдатылвар улидчатьны. Немцыл эрил таңгичартын, савдерэн, сукчаргаачтын. Тынгаринига Москвава омкотодытвар иктэндивэр дэгдүксэл, немцыл эр анганиду Москвава мурукэнэл гадавэр дялдарэ тадук эрйт Востокту войнава этэдэвэр. Эрэдий нимнгакарди тыкин нунгартын мэнгилвэр монгнонгивчалвэ солдатылвар улидерэ. Савдерэн, немцыл эрил таңгичартын туги-дэ сукчаргара. Мудандун, дөрвэ муннукаравасасиниксал,—нефтьва гамудянал тадук Москвава мурукэмүденэл,—немецкаил-фашистскаяил стратегил ургэпчулэ итчла очал.

Тури кэми, немцыл дюгады дюлэски игэнэнтын тактика дыл давдырин мудандулавэр эчэл дялупкивра нунгаргийн стратегическаяил планилтын онда-кэнэл өденгэмэмэл овра бисидитын.

3. ЕВРОПАДУ ГЕ ФРОНТ ВОПРОСИН

Эт-ка эр иты тыливкэнмувденгэ, немцыл эр анганиду военишил итыл инициативаватын мэнгилдулэвэр игалэлдулавэр он-мал кэнэл гачатын тадук митгиду фронттуут сол тактикаадыл давдычил?

Эр тыливкэнмувденгэ тарит, немцыл тадук нунгарнгийн бэлэмнитын упкатва мэнгилвэр хэлэхэлвэ нэкчэрилвэр тавчал, нунгарватын востоктыла фронтала нодаксэл, тадук умукэн игэнэду кэтэтмэр энгэсичил очал. Эдээгэ хэнучивэр, немцыл эрил итыл эчэл игэнэувурэ бирэктый, митгиду фронттуут эмэчэл давдычил бирэ.

Эда-кэ нунгартын мэнгилвэр нэкчэрилвэр тавра тадук нунгарватын восточнай фронттула нодарэ? Европаду ге фронт ачин бисин, нунгардутын мэрдувэр авады-вал нээлжэсэе ачинди, эр операциява одатын бучэн.

Тури бирэкин немцыл тактикаадыл давдыртын митгиду ге фронт ачин бисин, нунгардутын упкатвар хэлэхэл би- сильвэ нэкчэрилвэр фронттуут надавканэн тадук юго-запад- ийтэндэу кэтэтмэр энгэсичилли овканэн.

Дялдачэвэл, Европаду ге фронт бичэ бигин, нунган элэ- кэсиптыду мировой войнаду бинэгчэиндиви, тадук ге фронт Германыя бэлэмнилийн 20 дивизиялтын танчэдегин. Немецкаил войскада авады-ка бинитын митгиду фронттуут бимчэ? Эчэ ургэпчу бирэ тагми, нунгарнгитын бинитын уту бимчэ, сотмар, эр бимчэ немецкаил-фашистскаяил войскада мудантын воюондии, Красной Армии эр тури бирэкин эмчэ, тала, иду-кэ эсикэгткэн илатчаран, идувлэл Псков, Минск, Житомир, Одесса дагадутын илитчамча. Эр гундерэн, эр ангани- дюганидун немецкай-фашистской армия мэнгиви сукчаргами дагамача бимчэ. Эр эчэн овра элэ эр дярийн, немеццаца Европаду ге фронт ачин бисин ачан.

Элэкэсиптыду мировой войнаду Германия дёорду фрон-талду кусидечэн, Западту, соткулуви, хуски Англиява та- Франциява, тадук Востокту—хуски русскайлаа войскалаа. Тури бирэкин элэкэсиптыду мировой войнаду хуски Германыя ге фронт бичэн. 220 дивизиялдук, тэли Германиядуй бичэлдук, русской Фронтту 85-маю немецкаил дивизиял илитчачатын. Элэ хавмы Германия бэлэмнилийн войскалаа- ти, хуски русскайлаа фронтва илитчалвэ, 37 австро-вен- герскайлаа дивизиялва, 2 болгарскайлаа тадук 3 турецка- илаа дивизиялва, тэли упкачин 127 дивизиял однагатын, хуски русскайлаа войскалаа илитчачал. Германия тадук ну- нгаангилийн бэлэмнилийн гилтын дивизиялтын соткудувар хуски английскайлаа-французскайлаа войскалаа фронтва дявлучадячатын, нунгартын хатын Европа гавчалдун тер- риториалдун горизонийнайва службажаа игэнэвдечэтэйн.

Тури иты бичэн элэкэсиптыду мировой войнаду, гунигэт, эр ангани сентябрь бегадун? Аят ичэчивчэлдүли таңгулдули, эсилдэ хэнучивэр, 256 дивизиялдук, Германиядуй тыкин басилдук, митгиду фронттуут 179-дук эсил угитмарил немецкаил дивизиял илигчара. Элэ 22 румынскайлаа дивизиялва, 14 финскайлаа дивизиялва, 10 итальянскайлаа дивизиялва, 13 венгерскайлаа дивизиялва, 1 словацкайлаа дивизиялва тадук I испанскайлаа дивизиялва,

ва хавми, тэли упкачин 240 дивизиял одчигатын, эсикэтийн митгиду фронттут кусидерил. Немцыл тадук нунганигээхэсиртын немецкаил-фашистскаил варнакил тадук нунганигээхэсиртын бэлэмнилтын эмчэ тэрэрэ. Элэ митги Советской дуннэлдун (Франция, Бельгия, Норвегия, Голландия, Юго-Чечни, тадук элэ митги Красной Армии эргэчинимэ эмчээславия, Польша, Чехословакия тадук хунгтул) горизончээнэ тэрзденгэл. (*Самамал талтакар*). Эденгэ элэ тэрэрэ, тури-дэ нунганиман давдыянга.

Египет дярин, хуски Англиява, войнава игнэвдерэ, Ливийския фронт элэ 4 немецкаилва дивизиялва тадук 11 итальянскаилва дивизиялва танчэдерэн.

Тури бисикин 127 дивизиял элэксиптыду мировой войнаду бичэл бинэлтийн, мит тыкин хуски митгизв фронттут эсиве угитмарва 240 дивизиялдук ичэдэл, 85 немецкаилва дивизиял бинэлтийн мит тыкин ичэдэл 179 немецкаилва дивизиялва, хуски Красной Армиива кусидерилвэ.

Эрду сотку причинатын тадук тэгэртын немецкаил-фашистскаил войскал тактикалы давчырдутын митгиду фронттут эр аянгани дюганиду.

Немцыл митгилэ дуннэнгдулээт эмэнчэнмэтын Наполеон Россияльва эмэнчэнэнүүнин окир-да урэмкэчингэрэ. Эмийвал, эр урэмкэчин авадыя-да критикая эденгэ тэрэрэ 600 тысячадук войскадук, Россияла суурчэлдук, Наполеон Бородинола 130–140 тысячадук войскалва аран эмьчэн. Эр упкачин энгэсилин, нунгандун Москва дагадук бичэл. Кэ, мит тыкин ичэдэл иландук миллионылдук кэзтэрэвэ войскалва, Красной Армии фронтаклан илитчарилва тадук эсиптийн война упкачидин ухэлдин ухэтэдерилвэ. Авады-ха эду урэмкэчин биде-нгэ?

Немцыл митгилэ дуннэнгдулээт эмэнчэнмэтын Германия Россияла элэксиптыду мировой войнаду эмэнчэнэнүүнин хадун урэмкэчингэрэ. Эр урэмкэчин тури-дэ авадыя-да критикая эднэгэ тэрэрэ. Элэкс, элэксиптыду мировой войнаду Европаду ге фронт бичэн, немцыл итыватын сомамат ургэнгечэ, эсиптийдү-кэ войнаду ге фронт ачин. Гедук, эрвойнаду хуски митгизвэ фронтват элэксиптыду мировой войнаду илитчанадуквар, дюрэ кээтэмэр войскал илитчара. Тыливэн, урумкэчин эденгэ дёкира.

Тыкин су дэлдадёнгал бисисун, антыл-ка сол тадук ургэлчумэмэл итыл Красной Армийкла илитчара, тадук авадыза-ка союз хэргдэвэ сонингма Красной Армии мэнгиги-дүү освободительней войнадуви хуски немецкаилва-фашистскаилва тагдымнилва ичэвкэндерэн.

Би дэлдаачэдем, авады-да хунгту дуннэ тадук авады-да хунгту армия эргэчинимэ эмэнчэнмэтын хугилгачир очал

Окира-да ханингуктангнара: Европаду ге фронт одянган-игу? Э-э, одянган, унэвэл тадук амаргутвал, эми-вал одяянган. Нунгай эчэ элэ митту гэлэвдертви одянган, ионон-момо, нунгани митгилду союзникидут сотмарит гэлэвдертви, митту гэлэвдериудуки, одянган. Митингил союзничилти тэлдэнгэл, Франция кусиндук ючэлэн, ге фронт хуски фашистскаява Германиява ачин бисин упкат свободдава аявдерил дуннэл дяритын эру одянга, эр тангуду—союзничил мэрдуганы.

4. СССР, АНГЛИЯ ТАДУК США ХУСКИ ГИТЛЕРОВСКАЙ ГЕРМАНИЯВА ТАДУК ЕВРОПАДУ НУНГАННИГИЛВАН БЭЛЭМНИЛВЭН СОНИНГ УМУНУПИНТЫН

Тыкин эвэ муссэмэчирэ тангидяняга, война, тэгэлдүү гитлеровскайл Германият овча, игнээдүү энгэсил сомама боричинтын игнээчэ, дюр хунгтуумэлчэмэмэл лагерил очал, итало-германской умунуунин лагерин тадук англо-советской-американской умунуунин лагерин.

Эденгэ муссэвэр тури-дэ эр, эрил дюр хунгтуумэлчэмэмэл умунуупир дюрдү хунгтуумэлчэмэмэлди итивкит программал-дин нунгивдерэ.

Итало-германской умунуунин итывкичин программаан (ома-чирив) эргэчир пункталии: расады эвка аянуура; «снимавув-чал» нациял нюнгэл биктын; хунгтууль нациялва тагдын-тадук нунганигилватын территориялватын тагдын; тагдын-снимувчалвэ нациялва экономикалы тырэчин тадук нунганигилватын нациядылватын баянилватын дөрөмивка; демократическаялаа свободалва ачиннингвика; гитлеровской би-ниве идуун илиувука.

Англо-советской-американской умунуунин итывкичин программаан: расады нюнгэл биктийн ачиннингвика; нациял урчил бидэтийн; тырэвчалвэ нациялва освободикит тадук нунганигилватын суверенлизилээ правологтын такусивка; нациятынду нацияду тадук нунгартын материальний аят бикитвэ иста-

тын элидэвкэ; демократическиалва праволво такусивын нунгарватын хозяйственай тадук культурнай-политиче-

гитлеровской бинивэ ачиннгивка.

Итало-германской умунулин итывкит программан нунгарватын хозяйственай тадук культурнай-политический они дярин тэдэг расходовайдавэр сапкал тадук элидэвкэ рэн Европа упкат тагдысимвчал дуннэгилин-Норвегийн деденга, илэл, мэннгилвэр нэкчэрилвэр хозяйственнаил Дания, Бельгия, Голландия, Франция, Польша, Чехословакия, Югославия, Греция, СССР тагдысимвчал областэвэр тадук культурнаил-политическиал окичил дяритын тавдалиин—итало-германской тырэчинмэ эситвэр аявлэвэр тадук боритчадавэр элэдэчэл тадук сапкал бичэл, мил, немцылду тадук нунганигилдутын бэлэмнилдутын дээрэ? Би дялдачэдем, эргэчир хэнучир тэгэрилтил ачир. Упкачитвар элэдэндивэр, сукчакара одира тадук нунгари Гундевкил, англо-советской-американской умунулини мэннгилдүвэр тырэчинмэ илдүвэр кэхгиравэ тадук вачир давдыдан упкачин биси тадук нунган он-да кэнэ давымча, эмэвдерилитын, нунгардутын тамадавэр аяя итын алатчэр нунгандун умукэн сомама абултуун, нунгаман ембундена

Эдук юдерэн эсипты иты умукэн со ичэдэн, итало-германской тадук хуячдянга, эчэ бирэ бирэкин. Эр абулту бисин, манская умунулин хэрэгэгит химамэмэт балдыдяр эрэл илэл дялдандулитын, нунган оувчадярин хунгумэл тадук нунганигилин моральнаил-политическиал нэкчэрил чэлдук илэдүк, умунзгинди идеологият эсилди тэгэртэдерэ Европаду манавдяра, нунган ембухэнин тадук сукчарган тадук эр иты нунгартын умундылэ итывкила хуски упкатьва булэнмэ одатын олгатчанган.

Англо-советской-американской умунулин итывкит программан эмэвэрэн, Европаду упкат тагдысимвчал дуннэгилдүвэр умунулин членилван сомамат тэдечэндүлэтын тадук нунгардутын энгэсидутын бисит бэлэгэл, окин-нун итыгари бэлэмундүлэтын.

Эдук юдерэн эсипты иты ген со ичэдэн, эр умунулин моральнаил-политическиал нэкчэрилийн Европаду,—эчээ Европаду,—тырганидук тырганила балдыдяра, тадук эр умунулин миллиониди тэдечэдерилий илэлди, умунду нунгавийн хуски Гитлер тирэчинмэн итыгарилий нгорчадядвэр, химамэмэт мурукэвдерэн.

Дор умунулир энгэсилтын урэмжчинтын вопросын нунганигилтын материальнаил тадук илэдэл нэкчэрилтийн тангуудутын ичтэми, эргэчиндулэ итыла эмэвууденгэ, мишидэг бисивэн.

Эми-вал эргэчин вопрос: давдыдатын энгэситмэриктэл гу биситын элэкин? Бингнэрэвэт эргэчир итыл, окин-кэ кэтэ нэкчэрил, эми-вал нунгартын расходындувдявкил эрүмээт, тэли энгэситмэрий биситын хитэн овки. Тыливгэн, нэкчэрил бирэктэн туги-дэ гэлэвдерэн эрэлвэ нэкчэрилвэ элэкиндийн тадук нунгарватын сапкат расходуувука. Англо-советской-американской умунулини илэнгилдүн эргэчин сапкатын тадук эргэчинмэ одягавэтийн хэнутчэдэг тэгэр бишн-нгу? Илэл, эрэвэр хэнутчэрил, биси. Эт-ка тэгэртэдэлийн мэннгилвэр дуннэнгилвэр нэкчэрилвэтын тавдавэр тадук

Би дялдачэдем, эр гунмун эчэ тэдэ бирэ.

Инёмупчу бимчэ, хуматчами идеологиятын тадук государственай стройтын, англо-советской-американской умунульдээ ичдедерил государствол, хунгумэлчэл бисивэтийн. Эр иты олгатчаран-нгу эр умунулин членилин умунды кусинты хуски упкатьва булэнмэ, нунгардутын тырэkit игэлэнмэн эмэвдеришвэ, биденгэвэн тадук гэлэвдеришвэ? Эчэ муссэвдерэ, эдэнгэ олгатта. Сотмар,—оча нёлившун умунулин членилван умунды кусинтын бидэн илкэтчэрэн, упкатьва илэлвэ хугилгачир бинэлэвэр тадук утэлэптымээлэвэлдэдэл мучундук айдатын. Англо-советской-американской умунулир энгэсилтын умунды нгорчанин тэгэрийн оувдан тадук нунгаман давдыдан эчэ-гу элэкин бирэ? Би дялдачэдем, элэкинмэ.

Эрил илэл надычантын туги-дэ эчэ тэдэ бирэ, нунган илтээхээнгани итылдийн тэгэрдукви кумтэвдериитви. Эрил илэл гундеритын тэдэ бисикин, мит англо-советской-американской умунулини членилин мэмэгирдуквэр химамэмэт хэрэглэлтэдеришвэтий итыва ичэдэмчэн. Эми-вал мит эрэвэр эчэп ичэдерэ, хуски мит итыла тадук онилва, англо-советской-американской умунулини членилин химамэмэт дагасардындулитын тадук нунгартын умундулэ сонингдула умунзгиндулэ умунунилтийн, гундерилвэ ичэдэп. Илтээхэнгани итылин эрэвэр самамат тэдэнгдерэ. 1941 анггани июльдун, адыкан неделял Германия СССР-дүүлэ эмэнчэнилэлчэлэн, Англия митнуү соглашениева (гулдымы) „Умун-

дэлдүли ятывкичилдули войнаду хуски Германиява* очан Америка Соединеннаил Штатынунин эр дэрин мит авады лада гулдырэ ачир бичээп. Эдук 10 бегал илтэчэлэтийн, 1941-ийн 26 майдун, гирки Молотов Англияла нгэнэктэчэлэв. Англия митнүн „Договорва войнаду хуски гитлеровской Германиява тадук Европаду нунганигилван бэлэмнилвэн уму нипин дэрин тадук война илтэчэлэн хавалиндындули таду мэмэгилдувэр бэлэндули* очан. Эр договор 20 английн овча. Эр митнги дуннэгит тадук Англия бинидутын истори ды хоролсиндитын бичэн. 1942 англии ионьдун, гирки Молотов САШ-ла нгэнэктэчэлэн, Америка Соединеннаил Штатын митнүн „Соглашениева принципийлдули, войнавэ нгэнэх китту хуски агрессиява, мэмэгилдувэр бэлэмэктитту овч дянгалдули“ дукучан, соглашениева, СССР тадук САШ бинидутын дюлэски сова гиранма одярива. Мудандыдук туги-дэ эргэчин со иты самэлквдяяга, Москвала Великобритания премьер—министр господин Черчиль эмжтээн, дюктэ дуннэл нунганимилтын упкатту мэмэгилнув-мэр тылинынэтийн иливч. Эдэнгэ муссэмэчирвэ, улжээрил итыл гундерэ, СССР, Великобритания тадук Америка Соединеннаил Штатын химамэмэт дагамандындултын тадук нунгартын хуски итало-германскойва умуунупиний сонингдула умуунупиндулэ умуунупнээлитын.

Ичэвдэрэн, итыл логикатын авадыдук-та хунгтудук логикадук зингэситмэр.

Умукэя вывод: англо-советской-американской умуунупин итало-германскойва умуунупинэ давыдан упкачин биси тадук эдэнгэ муссэмэчирвэ нунган давдымачинлийн.

5. МИТНГИЛ ОМАЧИРТЫ

Война упкатва дасиптылва ничэ тадук упкатва бинилвэ ичээдээт овчна. Иты тыливгэнэмэ оча, экун-да эзүмдэмэр эцэ бирэ, митнгилвэ омачирват эр войнаду иливдал.

Турецкий генералнун Эркилетнүн мэннгидуви улгучэмэчидуви, турецкий газетаду „Джумхуриет“ дукувчаду, илэти Гитлер гундерэн: „Бу Россиява ачинигдяягавун, нунгай эдук окин-да эдэн угирирвэ“. Ичэвдэрэн, тыливгээ, эми-вал монгноонды. (Инен). Митту эргэчин омачинты ачий, Германиява ачинигидат, Германия, Россия эденгэгэчинийн ачиг-игивра, эдэнгэ ачинигивра. Эми-вал гитлеровской государство ачинигдяяга тадук ачинигивугин. (Сомамал таптакар).

Митнги элэксинтэйт омачинты биси гитлеровской государство тадук нунганигилван илкэмнилвэн ачинигидат. (Сомамал таптакар).

Эрмэлдү-дэ улгучэмэчиндуви эрнүн-дэ генералнуи илэти Гитлер часки гундерэн: „Бу войнава нгэнэвдеденгавун Россияду таусты воений энгэси ачин одалан“. Ичэвдэрэн, тыливгэн, эми-вал эцэ аят дукивра. (Инен). Митту эргэчин омачинты ачин, Германия упкатван воений энгэсивэй таустыва ачинигидат, авады-да дукин илэ тылдвгэн, эр Германия дэрин, Россиягачин дэрин, эдэнгэвэн овра, тури-дээр давыдаха илэ дэрин эцэ ая бирэ. Эми-вал, гитлеровской армии—ачинигивдяяга тадук ачинигивугин. (Сомамал таптакар).

Митнги гет омачинты биси гитлеровской армиява тадук нунганигилван нунганимилвэн ачинигидат. (Сомамал таптакар).

Гитлеровская варнакил советскаяилва военно-пленнаилва кэхэгитчэдэвэр, нунгарватын нямадылди вадедавэр, нунгардуктын тысячалва демудук букиттулэ надедавэр мэн-игитвэр омачинидвар очал. Нунгартын митнги дуннэгит тагдсынмувлалду терриорияллуу гражданской наследие-ван, бэлэвэ тадук асалвэ, куигакарвэ тадук этыркэрэв, митнгилвэ акинлат тадук экинлат кэхэгитчэрэ тадук вят-чэрэ. Нунгартын Украина, Белоруссия, Прибалтика, Молдавия, Крым, Кавказ наследиеевтын рабиди-гу омудяра, ват-мудяра-гу. Элэ утумэмэл илэл тадук чангичил, халдяна сокорчол тадук хүгилгачир очал, эргечирвэ утулвэ итылва эцэ-да эсилвэ эрулэ ора пэктырэвурэ ачир илэл дэрийн одядигал. Эр эцэ упкачин бирэ. Нунгартын Европава илэлээ ло-ковурди тадук концентрационаилди лагериidi дялупки-чал. Нунгартын эрумэмэвэ „заложники системаватын“ очал. Нунгартын авадыла да эрулэ итыла эсилвэ одяра гражданилва, гавчалвэ „залог дэрин“, пэктырудэрэ тадук локотчоро, авадыду-вал немецкой бэйнгэду асива наслуй-дан тадук обывательва тагдыдан олгатналитын. Нунгартын Европава тэгээ төрьмадитын очал. Эр нунгардутын—“Европаду омактат итыт” гэрбичивувки. Мит эр утулвэ итылва эр тэлингэ овчалвэ генерал-губернаторилва тадук губернаторилва, комендантлыла тадук подкомендантлыла садеп. Нунганигилтын гэрбилтийн дирду тысячалду кэхэгивчэлду илэлдү савдерэ. Эрил вачимнил садектын, мэнкэр эрулвэ

(утулвэ) итылва онадуквар этэрэ сурурэ тадук кэхэгирүү тэгэл эзиктэмэчир игалэлзвэтын этэрэ илтэнэ.

Митнги үлт омачты бисин эсивэ аяувудяра „Европад омактава итыва“ ачиннгидат тадук нунган ошилваа энэ тэгидэт.

Эргэчир митнгил омачирты. (*Сомамал таптакар*).

Гиркил! Мит великийа освободительныйа войнава илгээвдеп. Мит нунганиман эчэп умукир игэнэвдэрэ, митнги нун союзникилнүүти умунду игэнэвдеп. Нунган митту юу кат илэл сомама булэнмэтын, немецкаилва-фашистскайлва империалистилва, давдыдат давдынма эмэвдерэн. Нунга знамядун дукувча:

Англо-советской-американской союнг умунуунин давын индегин! (*Таптакар*).

Европа тэгэлийн гитлеровской тырэндүк освободивки читын индегин! (*Таптакар*).

Митнги аяврт Советской родинат свободан тадук боскон индегин! (*Таптакар*).

Немецкаилду-фашистскайлду тагдыннилду, нунганиги дутын государствудутын, нунганиги дутын армиядутын, нунганиги дутын „Европаду омакта итыдүүти“ логи тадук букити (*Таптакар*).

Митнгиду Красной Армииду — кэнен! (*Сомамал таптакар*).

Митнгиду Военнай-Морской Флотту — кэнен! (*Сомамал таптакар*).

Митнгилду бээлду партизанилду тадук асалду партизанилду — кэнен! (*Сомамал, горомомо таптакар*. Улжкат илла. Упкачин зал овациян).

ОБОРОНА ТЭГЭДҮ КОМИССАРИН ПРИКАЗИН

7 ноябрьду 1942 анганидү. № 345 г. Москва

Гиркил красноармейцыл, командирил тадук политическил хавамил, бээл партизанил тадук асал партизанил! Советской Союз трудящаилин!

Советской правительство тадук митнги большевистской партия гэрбидүктын сүнэ Великий Октябрьской Социалистической Революции давдынаа 25-нгин анганингийн тырганингидин приветствуйдем тадук поздравляйдем.

Хавамийл тадук крестьянил большевикил партиятын тадук великай Ленин нунганиндит 25 анганиил амаски Советыл властьвэтын митнгилу дунзингдугт илчвчтэн. Советской Союз тэгэлийн эр времяду аямамара игэнэвээ игээчтэн. Митнги Родинат 25 анганилду энгэсмэмээт индустримальнайт тадук колхознайт дунзэт оча. Советской государство тэгэлийн, свободаявар тадук боскоевор давыксал, эденгэмэмэлэ хугчларга акнидьла бэлэмэчин дуулэ умунуунчэл. Советскаил илэл авадыдугта тырэндүндүк овободивчал тадук сомамат хаватвэр мэrdувэр баяндыва тадук культурнаайва ишмэ оча.

Тыкин Великий Октябрьской Социалистической Революция дюрдяя туннгиван анганингман митаги дунзингит тэгэлийн сомама игорчан хуски немецкаилва-фашистскайлва вэтийн игэнэндүи арчамкадяра.

Эр ангани ноновулдяракин, түгэдьду периодту, Красной Армии немецкаилду-фашистскайлду войскалду солва ик-нунган мэннингилдулээн игалэлтулави инициативаа подакс, дюлэски суручэн тадук немецкаилва войскалва западтула асасинчан, митнги дунзингит окива-да областыилван не-

мецкай рабствоук освободикса. Туги кэми, Краснай Армий таңында түрэмнилдүк митигилвэ городылат та-
немецкайла-фашистсайла войскалаа давыдиянга.

Дюга фронту иты эртүмэрткы хунтуупчэн. Европад сололат сомамат дусутчадавэр татыра, Москва тадук
игилтын бэлэмнилтэн упкатвар мэнгилвээр нэхчирэвээ, сээлдэй дисциплина, мани тадук давыдиядэвэр санка
хаялэ тавра, нунгарватын митигилэе украинской фронтуу, гээлэвтэн ичэвкэнэ. Эр сонингилдуулын ункаачин Краснай
шистсайлаа войскал кэтэмэмээс сокорденэл, югту дюлэгээс сомамал иктэрийн энгэсилвэн салдан.

Эдээгэ хэчинчирэвээ, немецкай тагдыннил омкатаа аван-
Грознайцаа, Закавказьелаа дагамакицилаа нэгээлиудаа нэр, тюлэгнитиаа, тадук олднагатын, эми-вал булээ энгэслийн сомат уту-
Москава востокт мурукэдэвэр тадук митиги дуннэгээс ичэвчилгээнийгээдүн Краснай Армия 8-дук миллиоонилдук кэтэмэрээ
столицан тылдуун иктидэвэр планильтвас сукчарганы булэнцэльвээ солдатылаа тадук офицерилва кусидук юув-
чачын. Булэн Сталинград дагадун иливувча. Энгэсилвэн Тыкин гитлеровской армии, румынилди, венгрилди,
Сталинград дагадун иливувкаам тадук талаа дярээ тысячи мэнгилви солдатылаа тадук офицериллаа вачижкам, булэнцэльвээ солдатылаа дивизиялаа нодуударан, амаргуултын итальянцилди, финнилди мудэвээ, 1941 зингани дюганидуй
кусиндуул омкатаа дивизиялаа нодуударан, амаргуултын тадук болонидун бинздуук иштээвэрээ оча.

Гиркил красноармейцы, командирил тадук политический хавамнил, бээл партизанил тадук асал партизан!

Сунгидук соннигдуксун тадук манилдууксун, воений сапкадууксун тадук Родинавар дарин омчимар одавэр
итыгэрдуксун немецкайла-фашистсайлаа армийнаа ачинчилтийн чадлыг тадук тэсмичинтэй юдерэн!

Митиги советской дуннээс гитлеровской армийнаа тагдыннил
дөнгээл басин тадук тэсигээт.

Эр дярийн гээлэвдэрэн:

1) митиги фронтын нэгэнээн соннигдыт тадук сомамат элбэгчэвээ, булэн дюлээс нэгэнэдэдэн эвээ бувэр, булэнээс
упкачилди энгэсилди утунгивдевээ, нунган илэнтийн ват-чвака, нунган техникаван ачиннгивдевака;

2) сээлдээвээ лисциплинова, сомамава порядоква тадук митиги армийдут умундээс нюнгээ бикитэ сомамат манилдуулвака, войскад боевой татыматын яангивдевака тадук итогавандевка;

3) булэн тылдун упкаты тэгээдээ партизанской ижээ то-
гован коровканивка, булэндээлээ тылдлаа ачиннгивдевака, немецкайла-фашистсайлаа варнакилаа ватчевка.

Гиркил! Булэн Краснай Армия иктэрийн энгэсилвэтын Ростов-
дагадув, Москва дагадув, Тихий дагадув умнэ салчан.

Энэ горо биси тар тырган, окин-ка булэн Краснай Армия



мешкай рабствоудук освободикса. Түгү кәми, Краснай Армияның ичэвээчэн, оки-вал авадыл-вал аял итыл биректин, нунгай немецкий-фашистскилва войскалва давдыдаяш.

Дуга фронтту иты эргүмэртүки хүнгтуучин, Европын ге фронт ячиний тургучадынай, немцыл тадук нунгай ичилтийн бэлэмнитлын упкатвар мэнгигилвер ийкчэрэлжилэх тавра, нунгарватын митигилэх украинской фронт лат подарэ тадук нунганийн бурбэнтэрэ. Немецкий-фашистскилвойскал ижтэмээвээ сокорденэл, ютуу дипломатийн генеральчай тадук Сталинграда, Черноморский дипломатийн Грознайга, Закавказьела дагамаки чайлаа ижэлэндуулэвэр. Тэдэ, Краснай Армия манин тадук сонингиин Москважаа востоктуу мурукээдэвэр тадук митиги дунгийн столицан тылдуулни иктидэвэр планилатын сукчаргасын чатын. Булэн Сталинград дагадун иливувча. Эмийн Сталинград дагадун иливувкам тадук тала дарын тысячу мянгилви солдатын тадук офицерилви вачивкам, булэн кусиндуулэх омакталва дивизияллаа подудираан, амаргүлтийн энгэсилви тавдяна. Советской-германской фронтту игорч хотмармын одяран. Эр война эзэвридикин, Советской н сударство, митиги родинат свободын тадук боско юдаря.

Митиги советской тээг яямамат тэрэрэн тэрэнин, нунгай дуулан буручзва, тадук давдымчанин хэлэхэмээт сомамат тэдчэдерэн. Война советской строй энгэсилвээн тадук митиги сомамат виччиди оча. Немецкий империалистын тэнгүүрчийн советской государство сукчаргадан тэгээр дуухэр сукчаргара. Социалистическая промышленность колхозной строй, митиги дундажигит тэгэлийн гиркилэнтийн Советской государство — мэйнгээр манинвар тадук эдэвэр сукчаргара ичэвээн. Хавдмийн тадук крестьянин митиги дундажигит ушачийн интеллигенции, упкачийн митиги тайлйт эзэдээдэнь тадук сомамат хавалдяа, митиги фронттуу гэлээрээн будээр.

Краснай Армия война хуски гитлеровской германия на тадук нунганийн бэлэмнилвээн упкатван ургээн мэдлийн ичэвэдерэн. Мэднитийн сомамат игорчандын хуски фашистскилвойскал армийлаа нунгай мир упкачийн свободын авандырэл тэгэлийн авариватын тадук уважениеватын гачай. Краснай Армия боещилийн тадук командирилли, эрдээх хэдийн военный опытын ачир бичээл, булэн ээзл уругутта авандырэл, нунгай илангилвээн тадук техникаан ачигижигийн дадларцаа ачигижигийдэвэр, хүнгтулаук дунгийн

задук эмчэлдлук тирэмнилдүк митигилэвээ городылават таук селолват сомамат дусутчадавэр татыра. Москва тадук улаа, Одесса тадук Севастополь, Ленинград тадук Стalinград сонингиил дусучимнилтийн (элбэчимиинтийн) сомама со-нинг, сэлэдэх дисциплина, манин тадук давдыдядавэр сапка ичэвээн. Эр сонингилдуулни упкачийн Краснай Армийн урчнэдээрэн. Булэн мэнгигилдууви маниадуви Краснай Армии тургучанман окин-кун салчан. Нунгай Краснай Армии сомамал иктэрийн энгэсилвээ салденгай.

Эдэнгэ хөнччиирэ, немецкий тэгдымнил омактала авантуюраа олдянгатын, эми-вал булэн энгэсиллийн сомамат утуу игтигчээл тадук соткудуувар угиридуувэр бидэрэ. Война ичэвэдүүн Краснай Армия 8-дук миллионын тадук офицерилва кусиндуук юув-булэндээлвээ солдатын тадук офицерилва кусиндуук юув-качэ. Тынхи гитлеровской армия, румынилди, венгрилди, итальянцилди, финнилди мудээчэ, 1941 зингилийн доганидуй тадук болонидуун бинэдүкүү сэмбутмэрмээ оча.

Гиркил красноармейцын, командирил тадук политических хавамнил, бээл партизанийн тадук асал партизанийн! Сонингилдуук сонингилдуук сонингилдуук сонинги-мечинтийн, советской дуннээвээ гитлеровскилдүк тэгдымнилдүк тэсмичинтийн юдерэн!

Митиги советской дуннээвээ гитлеровской няянгидүк тэс-дэнээл бисин тадук тэсигэт.

Эр дарийн гэлээдэрэн:

1) митиги фронттыг ичэнэвэн сонингидүт тадук сомамат элбэччэвэк, булэн дүлээснэйн ичнэдээн эзэх буэрэ, булэнмэ-упкачийлдэх утуу гивиденкэ, нунгай илангилвээн ват-чека, нунгай техникийн ачигигивидяк;

2) сэлэдэвээ дисциплинова, сомамава порядоква тадук митиги армийддүт умудмынээ шонгээ бикитээ сомамат мани-гивидяк, войскал боевой татынматын аягигивидяк тадук булэндүү сомамава иктийн аямамат тадук эзэдээнээл итгэгвакандевка;

3) булэн тылдуун упкатты тэгэдэх партизанской ичэээ то-говын коровканивка, булэндээлвээ тылдийн ачигигивидяк, немецкий-фашистскилвойскал ваанакильвя ватчэвека.

Гиркил!

Булэн Краснай Армия иктэрийн энгэсилвээтэн Ростов-дагадун, Москва дагадун, Тихий дагадун умнэ салчан. Эчэ горо биси тар тыргани, окин-ка булэн Краснай Армия

омакталин иктэрин энгэсилвэтын салденган. Митгиду улицадут (тулигидэдүт) празник одянган!

Индэгин Великий Октябрьской Социалистической Республики 25-нгин анганингийн!

Индэгин митгиги Красной Армиият!

Индэгин митиги Военно-Морской Флотыт!

Индэктын митгиги аявлиты бээл партизанил тад асал партизанил!

Немецкаил-фашистскаил тагдынил буектын!

Оборона Тэгэды Комиссарин
И. СТАЛИН.

ГИРКИ И. В. СТАЛИН АМЕРИКАНСКАЙ
АГЕНТСТВО АССОШИЭЙТЕД ПРЕСС
ВОПРОСИЛДУН ОТВЕТЫЛИН

12 ноябряду американской агентство Ассошиэйтед Пресс московской корреспондентын г. Кэссиди СССР Народнаил Комиссарил Советтын Председательдудлан гиркилэ И. В. Сталиндула дукувунма дукуран, иду-кэ нунган хангуктачан иланду вопросилду, американской тэгэ самудярилдун отвэтия одан.

Гирки И. В. Сталин г-ду Кэссидиду эргэчинду дукувунду ответва бурэн:

„Г-н Кэссиди!

Синигилду вопросилду, унгивчэлду 12 ноябрь, ответва бидем:

1. „Он-ка Советской дуннэ союзникил кампанияватын Африкаду ичэтичэрэн?“
ОТВЁТ. Советской дуннэ эр кампаниява бугдымэмэт итыт соя омачиндит ичэтичэрэн, союзникил военнаил ухэлтын зингэсилтийн балдьдяриватын *ичэвкэндеривэ тадук итало-немецкий умуунупин амакан сукчаргамачинман иидеривэ.

Африкаду кампания эвкил тэдедэр илэл гүндерилилвэтийн, эднэгэл ора, ачиннгиляран. Эденэг хэвучивре, элэ сотку мзмал омнил эргэчирвэ солва военнаилва итыла одянгац, авадыл-ка биси бурбэмэжк океанма Северний Африкаду давдышылд десантыл, портылва тадук Касабланкаадук Бужтула хэгдэлвэ территориялва тэлингэ гакит тадук итало-немецкиялва войскалава Западный пустыниду сапкамамат ачиннгикит.

2. „Ахун-ка хэгдэй эр кампания Советской Союзтын тэрээмэ суюннигээзви тадук авадыя-ка бэлэгэе Советской Союз чакси алжээрэн?“

ОТВЕТ. Эсикэкэн унэ гүнми эр кампания хэгдывэн зөвтской Союзтыки тырэмэ суюкингидэви. Энэ хэнучи туумувденгэ, хэгдэн этэн суюкун ора тадук Советы Союзтыки тырэн суюхэни амакан одянган.

Эми-вал иты эририктэду эчэ биси. Ноономомо иты эр кампанияду Афригаду митнгил союзникилты нгалэлдулаты инициатива одяриван ичэвкиндери, нунган Европаду военай-политической итыва англо-советской-американской ум нунин дярийн тэгэрдүкин хунгтуунгдерэн. Нунган гитлероской Германия, нунгнинды энгэсий ось государстволдуута бисивэн сот эрунгдерэн тадук Гитлер союзникилван Европаду утунгдерэн. Нунган Франциява умунтэгиндуу ювдерэ Франция хуски гитлеровскаилван энгэсилвэн тавдяран тадук хуски гитлерва игорчадяри французской армия овдада тэгэръен будерэн. Нунган Италия войнайдук юувудэн тадук гитлеровской Германия хэрэкэгивдэн тэгэръе одярав Мурандыдук, нунган Германия иныл центрилийн дагадуты Европаду ге фронт онувдан итыва итыгавкандерэн, эр ован соктут итыт одянган гитлеровской тырэн давдывдан.

З. „Авады-ка иты советской дюлэски нгэнэн востокт энгэсий умуунуттэтын союзникилнуун западту мудандын давдымна кангкиндабэр?“

ОТВЕТ. Эденгэ хэнучеврэ эду, Красной Армии мэннгиве омачинми элэли одянган, он-ка нунган нунгана война ул каттун нгэнэдун одячан.

Уважайдери

13 ноября 1942 анггани».

И. СТАЛИН

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ
ПРИКАЗИН
ЮГО-ЗАПАДНАЙ, ЮЖНАЙ, ДОНСКОЙ,
СЕВЕРО-КАВКАЗСКАЙ, ВОРОНЕЖСКАЙ,
КАЛИНИНСКАЙ, ВОЛХОВСКАЙ ТАДУК
ЛЕНИНГРАДСКАЙ ФРОНТЫЛ
ВОЙСКАЛДУТЫН

Дюр бегадыл дюлэски нгэнэндыл кусир овчалатын Красной Армии немецкаил-фашистскаял войскал обороноватын албинду нгэнеду нилдуттан, булэн нямади дюр дивизиялан тэпурэн, 200 тысячалдук кэтэтмэрвэ пленнаилва, 13.000 орудиелва тадук кэтэвэ хунгтуувэ техникава гаран тадук 400 километрилдула дюлэски нгэнэрэн. Митнгил войскалты сова хэгдывэ давдымна гара. Митнгил войскалты дюлэски нгэнэнтын эчэ этэвдерэ.

Юго-Западнай, Южнай, Донской, Северо-Кавказской, Воронежской, Калининской, Волховской, Ленинградской фронтыхавамнилватын, командирилватын тадук политическаялва фашистскаялва тагдымнилва тадук нунганилватын бэлэмвилвэтын—румынилва, итальянцылва тадук венгрилва Стalingрад дагадун, Донду, Севернай Кавказту, Воронеж дагадун, Великаил Лукил райондун, Ладожской амут югтуун.

Благодарностьба будем командованиеду тадук конёвдэрилду войскалду, гитлеровскаялва войскалва дандычалду Стalingрад дагандун, Ленинградца мурукэнмэ нилдутчалду талук немецкаилдук тагдымнилдук освободичалду городыл Морозовский, Миллерово, Сальск,

Союзны түнми эр кампания хэгдывэй (сөнүүдүүн түнми эр кампания хэгдывэй) Союзтыки тырэнэ суюкнгидэви. Энэ хэнучи гүмүүденгэ, хэгдэн этэн суюкун ора тадук. Советы Союзтыки тырэн суюхэни амакан одянган.

Эми-вал иты эриирктэду эчэ биси. Ноономомо иты эд кампанияду Африкаду митнгил союзникилтэй нгалэлдүлатай инициатива одяриван ичэвкиндери, нунган Европаду воен-политической итыва англо-советской-американской ум нунин дарин тэгэрдүкин хунгтунгдерэн. Нунган гитлероский Германия, нунгнинды энгэсий ось государстввoldуту бисивэн сот эрунгдерэн тадук Гитлер союзникилван Европаду утунгдерэн. Нунган Франциява умунтэгиндүк ювдерэд Франция хуски гитлеровскаилван энгэсилвэн тавдяран тадук хуски гитлервэдэри французской армия овдада тэгэръен будерэн. Нунган Италия войнайдук юувдэн тадук гитлеровской Германия хэрэкэгивдэн тэгэръе одярав Мурандыдук, нунган Германия индил центрилин дагалуты Европаду ге фронт онувдан итыва итыгавкандерэн, эр овнан соткут итыт одянган гитлеровской тырэн давдывдан.

З., „Авады-ка иты советской дюлэски нгэнэн востокту энгэсий умунуптэтын союзникилнун западту мудандын давдымна кангкингдааэр?,,

ОТВЕТ. Эденгэ хэнучэврэ эду, Красной Армии мэннгиви омачинми элэли одянган, он-ка нунган нунгана война ул каттун нгэнэдун одячан.

Уважайдери

И. СТАЛИН

13 ноября 1942 аннгани.

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ
ПРИКАЗИН
ЮГО-ЗАПАДНАЙ, ЮЖНАЙ, ДОНСКОЙ,
СЕВЕРО-КАВКАЗСКАЙ, ВОРОНЕЖСКАЙ,
КАЛИНИНСКАЙ, ВОЛХОВСКАЙ ТАДУК
ЛЕНИНГРАДСКАЙ ФРОНТЫЛ
ВОЙСКАЛДУТЫН

Дюр бегадыл дюлэски нгэнэндил кусир овчалатын Красной Армии немецкаил-фашистскаил войскал обороноватын албинду нгэнэду нилдүттан, булэн нямади дюр дивизиялван тэпурэн, 200 тысячалдук кэтэтмэрэ пленнаилва, 13.000 орудиелва тадук кэтэвэ хунгтувэ техникава гаран тадук 400 километрилдула дюлэски нгэнэрэн. Митнгил войскалты сова хэгдывэ давдымна гары. Митнгил войскалты дюлэски нгэнэнтын эчэ этэвдерэ.

Юго-Западной, Южной, Донской, Северо-Кавказской, Воронежской, Калининской, Волховской, Ленинградской фронтыл боецылватын, командирилватын тадук политическанлава хавамнилватын поздравляйдем давдымдитын немецкаилва-фашистскаилва тагдымыилва тадук нунганигилватын бэлэм-вилвэтын—румынилва, итальянцылва тадук венгрилва Стalingрад дагадун, Донду, Северный Кавказту, Воронеж дагадун, Великаил Лукил райондун, Ладожской амут югтун.

Благодарностьва будем командованиеду тадук конёвдэрилду войскалду, гитлеровскаилва войскалва даньчалду тадук немецкаилдук тагдымыилдук освободичалду городын—Кантемировка, Беловодск, Морозовский, Миллерово, Старобельск, Котельниково, Зимовники, Элиста, Сальск, Моздок, Нальчик, Минеральные Воды, Пятигорск, Ставрополь, Армавир, Валуйки, Россось, Острогожск, Великие Лу-

ки, Шлиссельбург, Воронеж тадук кэтэвэ хунгтулвэ
дылва тадук тысячалва бикичилвэ.

Дюлэски, немецкаилва тагдыннилва давдыдавэр
нунгарватын митнгидук Родинадукит эрэстэвэр!

Верховный Главнокомандующий
И. СТАЛИН

Москва, Кремль. 25 январь 1943 ангани.

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН ДОНСКОЙ ФРОНТ ВОЙСКАЛДУН

ДОНСКОЙ ФРОНТ

Верховный Главнокомандование Ставкан предста
тельдун артеллерия маршалдун гиркиду ВОРОНОВДУ
Донской фронт войскалдин командующийду генера
полковнику гиркиду РОКОССОВСКАЙДУ.

Поздравляйдем Сунэ тадук Донской фронт во
скаван Сталинград дагадун мурукэвчэлэвэ булэнды
вэ войскалаа бавдындыт ачиннгикит этэвнэдши.

Благодарностьва будем Донской фронт упкату
доецойлдун, командирилдун тадук политической х
вамнилдуун сонингилва военнаилва итылва оналиты

Верховный Главнокомандующий
И. СТАЛИН

Москва, Кремль. 2 февраль 1943 ангани.

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН

23 февральду 1943 анганиду № 95 г. Москва

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, команда
рил тадук политическаял хавамнил, бээл партизанил тадук
асал партизанил! Эси тырга мит Краснай Армия 25-ва ан
ганилва индеривэн празновайдяп.

Краснай Армия овнадукин дюрдяр туннга анганил илтэ
нэ. Нунган хуски нгорчадядави хунгтулдук дуннэлдук эмэ
чэлнун тагдыннилнун, митнгивэ дуннэнгмэти тирэмудечал
нун, овча бичэн. 23-чин февраль 1918 ангани, Краснай
Армия отрядылын (хесирий) Псков тадук Нарва дагадутын
немецкаил тагдыннил войскалатын ачиннгичалатын—Крас
най Армия балданан тырганингидин овчан.

1918—1921 анганилду Красная Армия хунгтулдук дун
нэлдук эмэчэлнун тагдыннилнун хуски сомамаду нгорчанду
митнги Советской Родинат честьван, свободаван тадук
босковон элбэтчэн (дусутчан), митнги дуннэнгит тэ
гэлийн правовотын мэннгивэр инмэр великий Ленин алгу
дяягачинин одатын элбэтчэн.

Дюрдярвэ анганилва Краснай Армия советской тэгэ
мирний одири хававан элбэтчэчэн. Митнги дуннэнгит тэгэ
лин хунгтудыл дуннэдэл тагдыннил митнгилэ дуннэнгдулэлт
эмэнчэмудерилвэтын окин-да энгкитын омморо тадук Крас
най Армия энгэсивэн манингдавэр дэрүнэе ачинди хивин
дяягкитын, нунгамман аямамат боевоит техникат дялупки
балдывкандечатын.

Краснай Армия мирва тадук упкат дуннэл тэгэлтийн мэ
хунгтэдэл дуннэлэ тагдыдядави эчэ овра, нунган Совет
ской Дуннэ границалван (муелвэн) дусутчадави овча. Крас

най Армия упкат тэгэл праволвотын тадук босковотын оюгадун, Центральний фронтаду, Харьковдула дагамакичи-
нуун аят эдеденгкин.

Эми-вал 1941 ангани июньдун гитлеровской Германыяпкалдутын Красной Армии гитлеровскаилду войскаду
митгилэ дуннэнгдулэлт торгондыт эмэнчээн, эвкэли эмктэндүк иктэнмэ нгэнэвдерэн. Иланду бегалду Красной
чэвэрэ договорва эрумэмэт тадук хугиндт хукчана. Карафния Воронежской адук Стalingрадской области, Чече-
ней Армия нгэнэлэ юденгэ овканмувчан, мэннгиви Родина-Ингушской, Северо-Осетинской, Кабардино-Балкарской
хуски немецкаилду тагдыннилду элбэттэви тадук нувгаадук Калмыцкой автономнаил республикой, Ставрополь-
хуски гитлеровскаилва войскава самамала иго-кай тадук Краснодарской краил, Черкесской, Карабаев-
чанма нгэнэвдерила армияла оран, энктигидерил армииорияватын, упкатмаюватын Ростовской, Харьковской та-
латын кэхэгирдули тадук болгочирдули, немецкаил-фашистдук Курской областтил булэндук оссобщича.
Булэнмэ Советской Дуннэдук упкатты эрэсин нонову-
нги Родинат тагдынмувчалдан районилду акнилдт ми-
вулча.

Красной Армии индёриви 25-ваи анганингман отечес-
венной войны хуски гитлеровской Германиява тадук н-
иганнгилван бэлэмнилвэн—итальянцыла, венгривла, румы-
нила, финнила соккудун итыдун арчамкадяран.

20 бегал илтэнэ Красной Армии историяду эргэчин эн-
вэ бирэ сонингма нгорчанма хуски немецкаил-фашистской
хэсир эмэнчэннунтын нгэнэвулнэдукин. Еврападу ге фрон-
ачиндин Красной Армии война упкатван ургэвэн умукий-
нгэнэвдерэн. Эми-вал, Красной Армии немецкаил-фашист-
скойл хэсир амэнчэнмэтын эчэ элэ тэрэрэ, туги-дэ нунга-
война нгэнэдерэкин фашистскойл армиял нгэлэтчэридити
энгэсит оран.

Ургэчулду кусирду дюга тадук боло 1942 анганид.
Красной Армии фашистскойлду хугилду хоктовотын далчай
Митгий тэгэл окинда этэн омморо сонингма элбэчинмэ Сева-
стопольва тадук Одессава, самамалва кусырвэ Москва дага-
дун тадук Кавказ балгэлдун, Ржев райондун тадук Ленинграду,
дагадун, хэгдымэмэвэ кусинмэ войнал историядун Сталинградту. Эрилду солду кусирду митгил сонингил боцеыл-
ты, командириты тадук политическаял хавамнилты Красной Армии боевоил знамялван эденгэмэмэлди оммово кз-
мийла давдыдат манимамава тэгэрвэ ора.

Илан бегал амаски Красной Армии войскалин Стalingрад
дагамакичилду дюлэски суручэтын. Эрилтидук военнаил
итыл инициативын митгилду нгалэлдт бидерэн, Красной
Армии дюлэски нгэнэдерин кангкин тадук иктэндэ энгэсилин
эчэл ембухэдерэ. Тыкин Красной Армии тутгэни ургэчил
итылдун фронтаду 1500 километрил нгонимиҷи дюлэски
нгэнэдерэн тадук идуунун давдыдяран. Северду, Ленинград

Экун-ка эр иланду бегалду хунгтултэн? Эда-кэ немецыл
эргэчир сол давдартын? Иду-кэ эрил давдар причинатын?
Советской-германской фронтту энгэсил банитын хунг-
тултэн. Иты эргэчин, фашистской Германия сотмарит,
сотмарит утухэдерэн тадук ембутмэр одяран, Советской
Союз кэтэтмэрит, кэтэтмэрит мэннгилви икчэрилви идэ-
рэн тадук энгэситмэр одяран. Время фашистской Герма-
ниява бугаски хавалдяран.

Гитлеровской Германии, Европа военны промышленно-
стьюн мэндуви хаваливандери, амаргултыла времяла Со-
ветской Союзтук техникат, нононмомо танкилду тадук
самолетылду энгэситмэр бичэн. Эрит нунган энгэситмэр
бучэн. Эми-вал война дюрдяр бегалдун иты хунгтултэн.
СССР военны промышленностин бээл хавамнилин, асал
хавамнилин, инженерилин тадук техникилин сомамат эли-
денэл хаватын дярин, война онадукин танкилва, самолетыл-
ва, орудиелва охит хэгдыхэчэ. Эрмэлду-да времяду булэн
советской-гейманской фронтту боевой техникави, сотмарит
танкилва, самолетылва, орудиелва хэгдэгт сокорчо. Элэ
иланду бегалду Красной Армии тутгэ 1942—1943 анг. дю-
лэски нгэнэндун немцыл 7 тысячалдук кэтэтмэрэ танкилва,
4 тысячалва самолетылва, 17 тысячалва орудиелва тадук
кэтэтэ хунгтулвэ военнаилва ухэлвэ сокорчол.

Эми-вал, немцыл эр сокорнолвор даставэр элиденгатын,
онмал-кэми, эр овдан эчэ зюмкун бирэ, гэлэвденгэн кэтэ-
дан. Время булэн эр хэгдыхэвэ техникадуви сокорнолви дялупки.

Гитлеровской Германия хуски СССР-вэ войнава нонол-
чон Красной Армиинүн урэмкэти войскавэ тавувувчалвэ
тадук итыгарила кусиндулэ кэтэтмэрэ тангутвар бисилвэ

дявучадяна. Эрит нунган энгэситмэр бичэн. 20-ли бегал иты, эми-вал, эду-дэ хунгтуутэн. Красная Армия война существо аядилдин ичэдэлдин биденгалвэ. Эр, эденгэ муссэв-дукин элбэчиндылду тадук дюлэски нгэнэдыйлду кусирэ, — митнгил командирилты манилватын ичэвкэндерэн. миллионы маува фашистскаилва салдатылва тадук офф. Эденгэ муссэврэ, Красная Армия командованиен элэ тэрилва кусиндук ювчэ, нунгардуктын—4 миллионаилду де стратегийн тадук митнгил омнил-командирилты ая так-вэ угитмарва вавчалди кусикитту. Румынский, итальянский армиян эмэвумчэл эргэчиндулэ хэгдэлэ итыла, немцыл тадук венгерской армиял, Гитлерит советской-германской эмэвумчэл эргэчиндулэ хэгдэлэ итыла, немцыл фронттула нодавчал, упкачитын ачиннгивчал. Элэ амарилэл Сталинград дагадун мурукэндулэ тадукачиннгикиттула. тылду иланду бегалду Красной Армия булэн 112 дивизии. Немцылду эр дярин эчэупкачин ая бирэ. Нунганигитын ван ачиннгича, эду 700 тысячалдук кэтэтмэр илэл плендуда гавчал. Вэн тадук одяналван эрут тангичавки тадук мэндыхэлви тадук 300 тысячалдук кэтэтмэр илэл плендуда гавчал.

Тэдэ, немецкий командование упкачитын энгэсилдэнгэсилви сотмарит тангичавки. Нунганигитын тактикатын элиувулдэнгэн эр хэгдымэмэлэ сокорнолви дастави. Эми-вал мунтэгин, нунган фронтаду бисильвэ итыла устав авады-нонон, немецкаял армиял ембунгитын илэдэл нэкчэрилт тадукаин тадукаин халдулан нэмудевки. Немцыл, иты овканмукан-абулитчаритын бисин, эр дярин эчэ саврэ, эт-ка эрбэ денга бисикин, устав гэлэрилвэн аят тадук элэли овкил. корир, дасивдянгатын. Гедук, амакакан дялдаксар биг-немцыл гэлэвдерилэ илэвэ авадытыкирди тэдёлди тадукаин-ка иты сотмар оливки тадук устав авадыдун-мал хадун „этэвки урэдеми“, мэнгие решенияя, уставду эсие улэкирди тавук тын, эми-вал нунгарватын тавдатын тадукаин-чэвэр, окитя гэлэдэнэ. Эду нунганигитын соткутын алагудатын кээ время гэлэвденгэн. Время эчэ алатчэрэ эмбутийн.

Гитлеровской армия хуски Советской Союза войнаач Европаду хэгдэлэ военнаила итыла, война омакталван ухажвэн нгэнэвденэ, 2-мэю аннганил оптичии бинэ, Красной Амии война элэксиптидун периодтун эргэчин военнаий оптичии ачин бичэн тадук эденгэ бичэн. Эду немецкий армия энгэситмэр бичэн. Дюрдярду бегалду иты, эми-вал, эду-хунгтуутэн. Война нгэнэдерэкин Красной Армия кадровыран. Нунган булэнэ, эсипти военнаий наука гэлэдери чинин, нунган энгэсилвэн тадук ембулвэн тангичадяна, зуругутта иктуудева татыран. Нямадил тысячал тадук милионил Красной Армия боецылин мэнгилвэр ухэлвэр—видотовка, сабля, пулёмёт, артиллерия, минометний иты, танкай иты, саперней иты, авиация—сапкалдитын ора. Нямадил тысячал Красной Армия командирилийн войскальвэ нгэнэзүйтэкил сапкалдин ора. Нунгартын мэнэктэр сонингил тадуэвкил нгэлэттэ бисивэр войскальва кусикичилду аят нунганичвунун умуунупкичэвэр татыра, дулбундывэ тадук эрзүүтикалан манил иликсал.

Эденгэ хитэкэнди эргэчин иты тангивра, Красной Армии командованиен Советской дуннэвэ булэндук эчээл освободицяра, туги-дэ булэнэ митнгидук дуннэнгдукнидерит эвки тынэ, эргэчирэ хэгдымэмэлэ мурукэрэ тадукачиннгикичила булэндывэ армиялва одяна, военнаий ис-

Эргэчир причинал, немецкаялва войскальва давдавканчал тадук Красной Армиява давдывканчал амаргуултылду илан-ду бегалду.

Эдуквэр, эми-вал, эденгэ гунивэр, гитлеровской армийн упкачин этэвчэ тадук Красной Армияду нунганигитын дуннэгит западнай муелдулэн асадядан эмэнмучэ. Туги далдачэми — дулбундывэ тадук эрулэ кэнёндулэ мэрвэр навденга. Туги дялдачэми—мэнгилвэр энгэсилвэр сотмарит тангивдянга, булэн энгэсилвэн ембут тангивдянга тадук авантюризмала овдянга. Булэн давдача, эми-вал нунган эчин давдывра. Немецкий-фашистской армия хэгдьхукчакачи Красной Армия иктэрэв онадукин, эми-вал эрэдэнгэ гунэ, нунган эдук этэн аяхара. Хуски немецкаялва тадукаин тадук сотмар одяран. Монгонды дялдачэми, немцыл кусинэ ачир митнги дуннэгит умукэндэ километръян эмэндентын.

Красной Армияду хуски эрумэмэвэ, сомамава тадук эрдэлэ энгэсивэ булэнэ дюлэски хэгдымэмэ нгорчан илит-чаран. Эр нгорчан времяя, сокорира, митнгил энгэсилты сотмарит хавалдядатын тадук улкат митит оувудянгала итылы тавувдатын гэлэдэнгэн. Мит Советской Украинава немецкий тырэчиндук освободилчал бисил, эми-вал милионил украинцал немецкаял тырэчимил тырэндуктын эр-

дэлэ кэхэдерэ. Белоруссияду, Литваду, Латвияду, Эстониаду, Крымду, Карелияду немецкаил тагдыннил таду нганигилтын бэлэмнилтын эрдэлэ нюнгэтчэрэ. Булэнд армиялду хэгдэл иктэр овчал, эми·вал булэн эчин давдаа. Немецкаил тагдыннил сомат тургутчавкил, митигил войскалдулат эмэнчэливкил, элбэтичилду мүёлду бокши мудяра тадук омактала эрзүү итыла олдянгал. Эр дитту зочан, умунтэгии, хокачката ачир биктын.

Упкачин советской тэгэ Красной Армии давдынчэдерэн. Эми·вал Красной Армии босцылин, коммунист тадук политическиаил хавамнилиин митиги алагуу Ленин алагурван манимамат дёнчадяктын: «Элэкс иты — давдынди эвка кэнёвдэрэ тадук сокатчара, ге и давдынма мэндуви манин эмэнивкэ, или — булэнэ ирдүлан ачиннингивка».

Митиги Родинат эсидук аявувдяра булэндук освободан, немецкаил·фашистскиаил тагдыннил мудандулавэр дывдатын,

— ПРИКАЗЫВАЙДЯМ:

1. Упкатур Красной Армии тадук Военнай-Морской Флотту дэрунэе ачинди татыганма аянгивдявка тадук циплинова, порядоква, такусинма манингивдявка.

2. Булэндьлдули войскалдули иктэрээ кэтэхэвкандас булэнэ дэрунэе ачинди тадук сомамат асадавка, оборонылду мүёлду нунганиман эвкэ манихавканэ, долбо-до, пога-да нунганиман эвкэ дэрумкичэвкэнэ, булэн уилдирэтийдевкэ, булэндьлээвойскалва мурукзвдевкэ тадук игарватын, барэктын ухэлвэр нададеми, ачиннингидявка.

3. Булэн тылдун партизанской игорчан тоговон сотмын коровканивка, булэн уилдирэвэн сукчавдявка, сэлэмэл и тол тыгдылэрвэтийн ачиннингидявка, булэндьлээвойскалыгэзнуутикчилийн, ухэлва тадук военнаилва тэвусэлээ эмийн олгатчавка, военнаилва нэкчэрильвэ ачиннингидявка тадук илачидавка, булэндьлдул горизонилдула эмийн чэвдевка, амаскви суручаду булэнду митигильвэ селоджиду тадук горолылват иллатчадан эвка буврэ, дюлэски игээжиду Красной Армии тадук упкачилли энгэсилдэ, упкачирэвэрийн бэлээдевка.

Эду митиги давдынтын тэгэрийн.

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, коммунистыл тадук политическиаил хавамнил, бээл партизанил тадук асал партизанил!

Советской Правительство тадук митиги большевистской партии гэрбидуктын сунэ Красной Армии 25-дийн анганингидий приветствуудем тадук поздравляйдем.

Индётктын митиги бүгдэй Родинат!

Индётктын митиги авирит Красной Армият, митиги союнг Военнай-Морской Флотыт, митигил нгэлэкэсъе ачир бээл партизанилты тадук асал партизанилты!

Немецкаил тагдыннил бүктын!

Верховный Главнокомандующий
И. СТАЛИН

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН

1 Майду 1943 анганиду № 195 г. Москва

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, коодирил тадук политическайл хавамнил, бээл партизанил, бээл крестьянил тадук асал крестьянил, интеллигентын хава илэнгилин! Акнил тадук экнил, немецкаил тырчишил тырэндүлэтын амакакан очал!

Советская Правительство тадук митиги большевистской партия гэрбидукты сунё 1 Май тырганингидин приветствуудем тадук поздрайляйдем!

Митиги дуннэнгит тэгэлийн Отечественнай война солдатынгилдун 1 Май тырганингман арчамкаадяра. Нунгартийнгивэр иймэр Красной Армияду аливчал тадук мэнгийнгивэр надычардувар эчэл уураа. Советскайл кусимнил мэдүүвэр Родинавар элбээтэвэр тынгэрдивэр илчал тадук дюрмэюэ анганилаа Советской Союз тэгэлийн честьватын тадук босковотын элбээтчэрэ.

Түгэды кампания 1942—1943 анг. нгэнэденгэсийн Красной Армийн гитлеровканлду войскайлду хэдымэмэлэв давдажаарвэ очан, булэн кэтэмэмэвэ илээдэлвэн энгэсивэн тадук техникаван ачиннгичан, булэн дюрвэ армиялан Сталинград даагадун мурукжээн тадук ачиннгичан, 300 тысячалдук кэтэжан тадук немецкий тырэчиндук нямадилва советскайлва городыльва тадук тысячалва селолва освободичан.

Түгэды кампания ичэвхэчэн, Красная Армия дэлжин нгэнэдерин энгэсийн сэгдхэчэн. Митигил войскалты эчэл элсийн дюганидун тагдысиналдуктын, нунгартын 1942 авгуудаа городыльва тадук районилва, булэн нгалэлдүүн гекалта-

амаюва анганилаа дявучавдячалвэ. Немцүлду энгэсилтийн булла Красной Армии дюлэски нгэнээмэн боктатын.

Элэ фронт силимкукэн хадун Харьков райондун дюлэски гэнэвүнтэн оувудан, гитлеровской камандование Западай Европадук иландаирдук кэтэтмэрвэ омакталва дивизиялдуун мурукэмудечатын тадук митигилдүү войскалдут "нэцкайя Сталинградъя" омудчачтын. Эми-вал гитлеровской командование Сталинградту давданаливи давдныа эмунан сукчаргаран.

Эрмэлнүн-дэ умунду митигил союзникилты давдышыл войскалтын итalo-германскайлва войскалва Ливия тадук Гриполитания райондун давдьра, булэндук эр райондилва Италия воениайл-промышленнайлдүүлтийн центрилдүүлтийн сомамалва сукчадарилва иктэрвэ нгэнэвдэрэн, ге фронт Европаду хуски итalo-немецкаилва фашисттылва омачинман саливканденэ.

Туги кэми, булэндүли востокту иктэн, Красной Армиятойна онадукин элэкс умунуптэн иктэнүн западту, митигил бэлэмнилтийн войскалдитын-умундуды улкатты иктэн она. Улкат эрил итыл, умунду гавчал, гитлеровской авиа-хунгтугээ тадук гитлеровской Германия давдадан улкатва гэлээвдерилийн итылаа итыгандигээ.

Эр дарин булэн мэнгилин итылии сомамал эрэл оналитын янгуллан тадук воений сукчакали ёкэллэн. Тэдэ, булэн мэнгиви утувэ итыви качуанди "улкаттыдуулв" таанудули далмудяран. Эми-вал эргэчинэ итыва авады-да куучан эдэнгэ далла, фашистыл лагерьтын сомамалаа сукчандула оча.

Фашистыл лагерьтын сукчакала онан ичэвдэрэн, ионономо, булэн ионоптыдукви тангучандукви химамэмэли вой-химамэмэли мэнэкэн савдерит оксонан. Булэн лагерьдун хумамэмэли войнали янгун этэчэ дэкидями, — тэлкэнди янгун оянгалин дюгэчинчэ. Утээл немешкай-фашистской комантыкин эр тактика усэхэндэвч, тадук немецкаил фашистыл химамэмэвэ дюлэски нгэнэкитвэ нгэнэвиэлвэр-гу, дялданудуливар-гу этэчэл хокатчами, нунгартын английскайл-гувойскэл Северной Африкаду мурукэдери иктэндуктын, со-

ветской-түүхийн войскал мурукэндүктын Демянск райондун чултэрөн атвар хокатчара. Фашистская печать дэлүү катчарилди савурди гүндөрилди, немецкий войскал фронтук тусканчал тадук омактадук Сталинградтук Восточгү, Тунисский-түүхийн фронттын авадыгутын-мал хадутын тэрочал. Ичвэдерэй, гитлеровской стратегийн эдэнгэ этгээ хокачирав.

Фашистын лагерьн сүкчакала онаван ичвэкэндэгэдүк, фашистын мурдули окира да янггулнатын. Хүндын печать дукудариан ичтэми, гүнмууденга, немянглиянуун тадук СА-нүүн миръя гэлээрэй нунгартын ветской Союзтук сүелдэрэктүүн, хүнгүттүкүү, хуски, нүжтын Советской Союзнуун миръя омчал нунган Англия тадук СА-дук сүелдэрэкин. Мэнэхэр гирамналвар уудалатын хугил бинэл, немецкий империалистын солдатын мэнгидувэр аршиндуувар урэмкэгитчээдээр эх халдятаа, дялдачэднэл, иги-вэл союзникилдук хиннадуудаан. Тыливгэн, эсидук ядук индук немцын мурдуянгудаа. Фашистын лагерьдүүн мурдули янггүнтүүн эли гүндөрэн, нунгартын сомамала сүкчакала очал. Авалын-каа мурдули гүнмуудедвендэг империалистынлунуун вари килнүн немецкий-фашистской лагерьдук, Европаа сэхнүүн унгкуузлаа тадук нунганиман илэлэв локовуудри дялупчалвэ? Энэ-гү Тыливгэн бирэ, гитлеровской армиян уучитын ачиннигврактын тадук гитлеровской Германиян янггура давдаракин элээр Европаа мурдуулээ эмэвдэнгээ? Энэ-гү немецкий фашистын мурдули янггудирага мэнгидувэр давдамачинмар дагамадриан мэддээнэл?

Немецкий-итальянский фашистской лагерь сомамала сүкчакала оча тадук мэнгиви сүкчарганин дагадун илтгчарын сүкчарганин оча. Энэ, эр эчэ тоги биси. Гитлеровской Германийн тадук нунганин армиян уутнгүүцэл тадук сомамала сүкчакала очал, эми-вал нунгартын эрдээлээ чир ачиннити. Дулбундын бимчэ дялдачмын, сүкчарган мэнэхэн зэгээчээ эмэдэнгэн. Гэлээдэрэн дюрилан эргэчир сомамал иктирээ падух такук востоктуу, авадыл-ка гитлеровской армийн ялду амаргүүтүлдүү 5-6 бегалду овчал бичэтэн, гитлеровской Германиян сүкчарганин дэдэ итэ одан.

Эр дярийн Советской Союз тэгэлдүүн тадук нунганигүйтийн Красной Армийдүүн, тоги-дэ митигилдүү союзникин дут тадук нунганигүйдүүн армиялдүүн гитлеровской армийниллаа мудандулатын давдыматын сомама талук ургэмжийн

нгогчай илтгчаран. Эр нгогчай нунгардуктын кэтээ сокорира, сомамая тэрэнэ, сэлэдье манисакитъя гэлэдэнгэн. Нунгартын упкатва мэнгигилвэр энгэсилвэр тадук омачивурвар тавуктын, булээм ачиннигидавэр тадук туги-кэнэл мирудлаа хоктое одавэр.

Гирки! Советской тэгээ мэнгигилви Красной Армийливи сомамат хачэдерэн. Нууган советской дундаж воений энгэсийн мависадан упкатви энгэсилви будви итгагар. Дыгандук бегалдук угитмарду Советской Союз тэгэлийн Красной Армийн фонладун 7 миллиардилдүү кэтээтмэрэй рублил-ва аливчатын. Эр ини часки ичвэкэндэрэн, война хуски тэгэл, Советской Союзтуу бидерил. Хавамнил, колхозникил, интелигенция, дэрүнэе ачинид, манидт тадук соингидт абуличирва, войнат овчалвэ, тэрэденэл, предприятиелу, учреждениелу, транспорту, колхозилду тадук совхозилду хавалдяа. Эми-вал война хуски немецкийлаа-фашистскиялва тагдыннилва гэлэдерэн. Красной Армийн орудиела, танкила, самолетыла, пулеметыла, автомашини, минометыла, военинала тэвүсээлэ, ухээлэ, дептылээлэх хосникил тадук упкачийн советской интелигенции фронт тэгээдэрэн, тадук митигил илэнгилтийн тадук упкат учреждениелтын талду аямамат тадук такустыт, аягачинийн механизмын хавалдяригачинин, хавалдядатын. Великий Ленин алгуман дэнгиг: „Война эми-вал очалан-энгэс абуличинин воений итэ законидин караивдяж тэй“.

Мэнгиви тэгээвийн тэдечзиний тадук хачэний дярийн Красной Армийн булэнмэ мянгитмарит иктудегин, немецкийлаа тагдыннилва энэ эвлэнэ ватчэгийн, нунгарватын советской дундаждук дэрүнэе ачинид асадягийн. Красной Армийн война игэнэдэрэн хэгдэвээ-войнайнга оптын гача. Нямадил татычал боесыл мэнгигитвэр ухэтвэр аямамат ухэтээдээр татычал. Кэтэ командирил кусинди аямамат нунгнитчээдэдэкира. Боесыл мэнгигитвэр ухэтвэр аямамат ухэтээдээр татыктын, командирил кусинийн игэнэвкит санкалдитын оконо. Эми-вал эр-дэ элэкини тангчами эдэнгээдэкира. Воецил мэнгигитвэр ухэтвэр аямамат ухэтээдээр татыктын, командирил кусинийн игэнэвкит санкалдитын оконо. Эми-вал эр-дэ элэкини бирэ. Воений итэдүү, сотмар эргэчиндүү войнаду, авады-ка эснити война, умукеидүү здэнга иличвдира. Воений итэдүү илми—сүтүүвдяяга.

Сүлтывчалэ, сарэксун, давдынгнара. Эр дэрийн эсвийн
сотку омачинти эргечин, улкаачын Красной Армии энэхүү
боевой татыгамын тырганидук тырганила аяанглагин, и
опытван алагутын, кусидедавэр татыдяктын, давдын
гэлдэригэчин.

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, и
дирил тадук политическайл хавамнил, бээл партизанил
тадук асал партизани!

1 Май тырганингидин сунэ приветствуйдэнэ тадук
равлайден,

ПРИКАЗЫВАЙДЯМ:

1. Улкатту боецылду—пехотинцылду, минометчицыл
артиллеристылду, танкистылду, дэгиктэмнилду, сапераду
связистылду, кавалеристылду мэнгнигвэр боевой сапкаду
часки дэрунээ ачини аяангивдяк, командир илрил приказын
уставил тадук наставлениел гэлэдерильвэтын эзли
одивка, порядковка тадук организованностьва манингийн
дяк.

2. Авардыкир войскол ичэдэлтын командирилдүү
тадук улкагатыл войсковоил командирилдүү—войскалын
извуктэкт санкадитын овкэ, авардыкир войскол мэнгн
тийнумэр хавалиндинматын ожигтаа сапкавка тадук
нгэдрийтин кусинду нувгичивдэвкэ. Булэнэм саливдяц
разаедкова—армия есалан тадук серван, аяангивдяц
дечнадявка, эрэвэр эми ора эденгэ булэнэм тэпүүрээ
ургуттуу. Войсковоил штабил хаватын культуураваян ул-
равуукэ, Красной Армии халин тадук соединениел шт-
батын войскалди нунгникит зяткулдин организилдин од-
тын охувка. Войсковоил тылын хаватэтын угиривувкэ эс-
тий война гэлэдерильдэв, манинг дечнадявка, боевы
операциял аж нгээнэвувуулгэнгэтын войскалдуу военныи
тэвүсэлээ, этээлээ дэлдүү тадук тэллингэ бума.

3. Улкатгүн Красной Армиду— түгэдэл кусыр давдыр-
ватын манингтийн тадук часки нгэнэвувкэ, булэнду мит-
иги дуннзигит тонгорнитамакъян энэ бувэр, хуски неме-
каилва-фашистскилва тадымнилва соткулдула кусирдуу
итыгар бивкэ. Оборонаду митги армият боецылнил соза-
тын тадук манинвтын ичэвкэвийнкэ. Дюлюски нгэнэндү-
санинга, войскол мэнгилнумэр нгэнэндэрвэтын аж-
са, кусинду сова моневрээ, булэнэм мурукэнди тадук ач-
нгикичт этэвүүкээ нгэнэвувкэ.

4. Бээллуу партизанилду тадук асалду партизанилду—бу-
лэндэлдүүли тыллдули, игэнэхит хонтолдули, военнайл-
дули икэхичилдүүли, штабидүүли тадук предприителдүүли
сомамала иктэрэ овдяк, булэн уллдырвээ сукчадавка. Бу-
лэнди тагдыснумувчалду советскилва районилду кэтэдьнэ
советский населенияева сола освободительной войнала угид-
ра суурүмэчиндуктын тадук гитлеровская хугил ватмэчин-
дуктын айдянал. Немецкаилва тадымнилва митгил асал-
ты тадук хутэлты, эвтылты тадук амтылы, ажилты тадук
экнитлэх сэксэлдүүлтийн тадук инамуктадлутын эзээлэн
сакилва тэрэчимнилээ упкачтвар энгэситвэр бэлдэвкэ.

Гиркил!
Булэн митгил войскалты сукчандыл иктертын энгэсил-
вэтийн окин-кун салчав. Дагамадяр яв время, окин-ка Красной
Армии умунду митгил союзникты армиялнуунтын фа-
шистской бэйнгэдү дармавай капутчанган.

Индегин митгил аяврим Родинат!
Индегин митгил давдынды Всеснай-Морской Флот!
Индектын митгил нээлэхэсээ ачир бээл партизанил
тадук асал партизанил!
Немецкаил тадымнил буухтын!

Верховный Главнокомандующий
Советской Союз Маршал И. СТАЛИН

38PIKOB
N3YEHING
HEPK NCTOPIN
VCO-WAHPIJKYPCKX

ГИРКИ И. В. СТАЛИН АМЕРИКАНОСАЙ
ГАЗЕТА „НЬЮ-ЙОРК ТАЙМС“ ТАДУК
АНГЛИЙСКАЙ ГАЗЕТА „ТАЙМС“ ТАДУК
КОРРЕСПОНДЕНТЫН ВОПРОСИЛДУН
ОТВЕТЫЛИН

ГИРКИ И. В. СТАЛИН ПРИВЕТСТВЕННАИЛИН
ТЕЛЕГРАММАЛИН Г-ДУ У. ЧЕРЧИЛЬДУ
ТАДУК Г-ДУ Ф. РУЗВЕЛЬТТУ
АНГЛО-АМЕРИКАНСКАИЛ ВОЙСКАЛ
СЕВЕРНАЙ АФРИКАДУ ДАВДЫНТЫН
ДЯРИН

Американская газета „Нью-Йорк Таймс“ тадук с
ицкай газета „Таймс“ московский корреспондент
г. Паркер СССР Народонаш комиссария Советщини Пр
седателъдун тиркиз И. В. Сталиндула букучина
курач, шуда эзекен будак ошештаа дюрдү вәлрасца
американской тадук азиатской теге сандаралын.

Гирки И. В. Сталин г-ду Паркерду эргечинди дуру
ди ошештаа будын;

Господин Паркер!

Э майзу Сингапурда дюрдэ вопроси наис польская-сове
скай итыш даритын гача.

Манихлави ответыни Сингапурда унгдем:

1. ВОПРОС: Гитлеровской Германия давдачалан СССР
Правительствоны эзесиз тадук баского Польшада ии
диз газдаран-мы?

ОТВЕТ, Э-я, газдарен,

2. ВОПРОС: Агадыл-ду, синги дилдукис, тэгэвийлдүү
жээтийдээжээ зоона илгэнэкин Польша тадук СССР ии
бүхийлийн?

Ответ. Маних дюлгектыйл биркэд тадук мэмэрийн
авария тэгэрдүүтийн, тути ту, эрэвэр польской теге газар
ийн—иженгилдүүвэр бэлгээлийн тулчин тэгэрдүү хүски яв
нала, Советский Союз тадук Польша соткуватын бууд
натын.

Уважайдерি

И. СТАЛИН

4 май 1943 анггани.

Долба 8 май радиакин СССР Совнаркомин Презе
делин тиркиз И. В. Сталин Великобритания Примье
р-министрдун г-да У. Черчильдуда тадук США Презе
р-министрдун г-да Ф. Рузвельтту эргечирээ приветстви
ннлава телеграммалдаа унгнан:

Премьер-министрдру Черчилльд
ДЭНДОН

Поздравляйдем Синга тадук давдьиандылва британсканды
тадук американскандылва войскандыа бүгдийнээст давдьианды
Бизартава тадук Туниса гитлеровской тээрэндүк освободи
життууда эмээнтэй, Сингалу дюлэски давдьиарас газардем.

И. СТАЛИН

Президентту Рузвельтту
ВАШИНГОН

Поздравляйдем Синга тадук давдьиандылва американсканды
тадук британскандылва войскандыа бүгдийнээст давдьианды
Бизартава тадук Туниса гитлеровской тээрэндүк освобо
дийкиттууда эмээнтэй, Сингалу дюлэски давдьиарас газардем.

И. СТАЛИН

9 май 1943 анггани.

79

ГИРКИ И. В. СТАЛИН АМЕРИКАНСКАЯ
ГАЗЕТА „НЬЮ-ЙОРК ТАЙМС“ ТАДУК ГИРКИ
АНГЛИЙСКАЙ ГАЗЕТА „ТАЙМС“
КОРРЕСПОНДЕНТЫН ВОПРОСИЛДУН
ОТВЕТЫЛИН

8581 2
ГИРКИ И. В. СТАЛИН ПРИВЕТСТВЕННАИЛИН
ТЕЛЕГРАММАЛИН г-ду У. ЧЕРЧИЛЬДУ
ТАДУК г-ду Ф. РУЗВЕЛЬТТУ
АНГЛО-АМЕРИКАНСКАИЛ ВОЙСКАЛ
СЕВЕРНАЙ АФРИКАДУ ДАВДЫНТЫН
ДЯРИН

Американской газете „Нью-Йорк Таймс“ тадук и
лийской газете „Таймс“ московской корреспондент
г. Паркер ССР Народнаил комиссарил Советтын Пр
седательдудак гиркилэ И. В. Сталиндула дукувунка
куран, шу-кэ зетчэн будэн ответва дюору вопросын
американской тадук английской тээг самудярилдумши
ди ответва бурэн:

Господин Паркер!
Э майду Сингилвэ дюорэ вопросиляас польскаил-сове
скайл итэл дэрийтийн гачав.
Мэннигилэх ответылхи Синдулэ унгдем:
1. ВОПРОС: Гитлеровский Германия давдаачалак СССР
дээш гэлээдерэн-хүг?
ОТВЕТ. Ээ, гэлээдерэм.
2. ВОПРОС: Аварыл-ду, синхги дялдууис, тэгээрилдүү
гээжийдэхгэл война цэтэнэкин Польша тадук СССР-ий
кука латын?

Ответ. Манил дюлгахтыл бивэл тадук мэннигилэх
аварий тэгээрдүүтийн, түгэгтийн, эрөөр польской тээг гэлр
чилэв. Советской Союз тадук Польша соктуватын буда
жээтийн.

4 мая 1943 амьгани.

И. СТАЛИН

Долбо 8 май олдяракин ССР Союнкомин Прэдседа-
телин гирки И. В. Сталин Великобритания Примьер-
Министрдудэн г-ла У. Черчильдуда тадук США Прези-
денттудан г-ла Ф. Рузвельттуаэ эргэчирээ приветстви-
наилга телеграммаалса унгэн:

Премьер-министрдру Черчилльдү
ЛОНДОН

Поздравляйдем Синэ тадук давдымылдаа британскиль
тадук американскилдаа войскалаа будымажмээт давдымыл.
Бизертава тадук Тунисээс гитлеровской тирэндүк освобо-
дихтууда эмээчэт. Синду должски давдирас гээдэл.

И. СТАЛИН

Президентту Рузвельтту
ВАШИНГТОН

Поздравляйдем Синэ тадук давдымылдаа американскил-
даа тадук Британскилдаа войскалаа будымажмээт давдымыл.
Бизертава тадук Тунисээс гитлеровской тирэндүк освобо-
дихтийндаа эмээчэт. Синду должски давдирас гээдэл.

И. СТАЛИН

9 мая 1943 амьгани.

79

ГИРКИ И. В. СТАЛИН
АНГЛИЙСКАЙ АГЕНСТВО РЕЙТЕР
ХЭКДЭГИН КОРРЕСПОНДЕНТЫН
ВОПРОСТУН ОТВЕТЫН

Английскай агенство Рейтер московской корреспондэнтын г. Кинг СССР Тэгээдил Комиссарил Советтын Председательдулан гиркилэ И. В. Стalinдула дукуувунмаа дуран, экумаду-ка нунган эетчэн ответья будэн вопрос английскай тэгэ самудяридун.

Гирки И. В. Stalin г-ду Кингту зргэчинди дукууди ответва бурэн:

Господин Кинг!

Би Синдук вопросва гам, эетчэрийвэс ответья бүрж Коммунистической Интернационал лукивналийн, Синдүн мэнгиви ответви унгдем.

ВОПРОС. «Британскаил тыливкэр Коминтерн лукинан решениели аямамал бичэтын, эн-ка советской ичээр вопросса тадук нунган омачирдулийн дюлэскил междоуподнаил итыл бимэчирдулитын?»

ОТВЕТ. Коммунистический Интернационал лукивчада тадук элэкинду, нунган упкат свободава ядерил нацизмы хуски упкаттыва булээмэ—гитлеризмава,—камниима одатын эюмкингидеритви.

Коммунистический Интернационал лукивчада тэдэ, тугийн эр дярийн:

а) нунган гитлеровцыл улэкичинмэтын, «Москва» хувь тул государствол индулэтийн имудексэ тадук нунгарватын «большевикнгдэви» эливидексэ, ачиннгидяритви. Тыкин элэкинду мудан иливдяран.

б) нунган хавамнииды дюгу булэсэлийн улэкичинмэтын гүндэнэл, авадытын дуннэл коммунистыл партайлтын мэдээ

нгивэр тэгэвэр бугаски хавалдяксал, хунгтул дуннэ нунг- нирдултын ачиннгидяритви. Эр улэкинду тыкин туги-дэ мудан иливувдяран.

в) нунган свободава яавдерил дуннэл сонингилтын мэн- ды-ду партияду бисивэтын тадук авады-ва эксэрийвэ тэдечэн- мэтын, умундыэ национальний-освободительный лагерь- ла—кусинмэ хуски фашизма угирдэтын—хававэтын эюмкун- нгидерэн.

г) нунган упкат дуннэл сонингилтын упкат свободава яавдерил тэгэл умунуптэтын умундылэ международной ла- герьдула нгорчадядавэр хуски гитлеровцыл мируу нюнгэ- одавэр омудянулдултын хававэтын эюмкуннгидерэн, эри- дюлэски тэгэл гиркилэнмэтын нунгартын умунтэгир бинэ- тэгэрдун хоктоен одяна.

Би дялдачэдем упкат эрил итыл, умунду гавчал, союз- никил тадук хунгтул умунупчэл нациял нунганигидутын нгорчандутын гитлеровской тирэмэ давдыдавэр умундыя фронттвэтэн манингдялан.

Би тангичадям, Коммунистический Интернационал лу- кивнан элэкмэмэ, эр дярийн, тыкин окин-ка фашистска- ба бэйнгэ мэнгилви амаргулви энгэсилви тавдяран—свобод- ва авдерил дуннэл упкаттыва камниима одатын гэлэвдэрэ эр бэйнгэвэ неандэвэр тадук тэгэлвэ фашистской тирэмэ айдавэр.

Уважайдери
И. СТАЛИН

28 май 1943 анггани.

ВЕЛИКАЙ ОКТЯБРЬСКАЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЙ РЕВОЛЮЦИИ 26-НГИН АНГАНИНГИН

Государственная Оборона Комитетын Председатели Московской Хавалдярил депутатыл Совет город Москва партийнаилнунин тадук общес наилнунин организациянунин торжественное собраниедун докладын б ноябрьду 1943 анганингинашын). Савдерэн, армия тадук тэгэ эр элэдэртын эчэтийн итэклэ ачир ора.

Тэлингэ тынгариптыл Октябрьскаиа тырганил илтэчээтин, митгил войскалты дюлэски сурчэтин тадук нем-ылду омактава энгэсэмэмэвэ иктэнэ очатын ионон Сталинград дагадун, Кавказу, Дон дулиндий зенин райондун, тадук 1943 анганин ионовулдяракин Великаил Лукилду, Ленинград дагадун, Ржев тадук Вязьма райондун. Эр амар-укин Красной Армии инициатива менигидукви игалзял-иунганиглил иктэрин манинтмарилд одячатын, нунганингин юений солкан бегатыкинду балдыдяачан. Эриптыдук мит-игил войскалты хэгдывэ давдыдяра, немцыл дав-иандук давландула одяра. Булэн онда-кэнэ элэдэрэкин-иэл, иунгандун авадыя-вал хэгдье давдына советской-германской фронту одан эчэ овра.

1. ВОЙНА НГЭНДҮН СОМАМА ХҮНГҮҮПИН АНГАНИНГИН

Гиркил:

Эси тырга Советской Союз тэгэлийн Великой Октябрьской социалистической революция 26-вэн анганингийн Илтэчэ анганин-25 кин 26-лэн анганингдулан Октябрь-Отечественайва вайнава хүнгүүгдери анганин бисин. празднидяра.

Илира митги дуннэнгит мэнгиви тэгэдыви революции анганингман Отечественайвойна игэнэдерэкин санадин, эрмэлдү-э немецкаил фашистскаяил войскалты иктурдуктын тагдышчиналвар дуннэльэхэли-кидяри.

1941 анганингийн октябрьдуун митги Родинат ургзандаенэл эмэндеденгэл ора, хадун эзэвэр мурукээр тук-тирганилва тэрэчин. Булэн столицаа дагамачан. Лендингде тадук кусикитуу кэтэмыээвэ тадук тэвусэлэв, гоевнингчивчадэв-градва дуннэмэли мурукэчин. Митгил войскалты амаскинээ, военнайла усэлэв тадук тэвусэлэв, техникаа, ижчээнур-сурувжимучэл бичэтийн. Митги армият сомама элэдэхэцдэд солдатын тадук офицернанаа иодудлянал. Туги-кэми эр анганин гедун дулинидун митги дюгады новуулдяракин часки игэнэзувчнидун тадук этэвүүдийн бучээн. Тыкин, Красной Армии, түгэдэг игэнэнтээр анганин иодуулдяракин чадахан хэгдэнгдээц, дюга немецкаилдун войскалты дуннэмэлийн тадук тэвүүдийн бучээн.

1942 анганингийн октябрьдуун ийлийн митги Роди-дараан хэгднэндээц, дюга немецкаилдун войскалты дуннэмэлийн тадук тэвүүдийн бучээн. Тыкин, Красной Армии, түгэдэг игэнэнтээр анганин иодуулдяракин чадахан хэгдэнгдээц, дюга немецкаилдун войскалты дуннэмэлийн тадук тэвүүдийн бучээн. Тыкин, Красной Армии, түгэдэг игэнэнтээр анганин иодуулдяракин чадахан хэгдэнгдээц, дюга немецкаилдун войскалты дуннэмэлийн тадук тэвүүдийн бучээн. Тыкин, Красной Армии, түгэдэг игэнэнтээр анганин иодуулдяракин чадахан хэгдэнгдээц, дюга немецкаилдун войскалты дуннэмэлийн тадук тэвүүдийн бучээн.

Митгил хэгдэнгдээц, дюга немецкаилдун войскалты дуннэмэлийн тадук тэвүүдийн бучээн. Тыкин, Красной Армии, түгэдэг игэнэнтээр анганин иодуулдяракин чадахан хэгдэнгдээц, дюга немецкаилдун войскалты дуннэмэлийн тадук тэвүүдийн бучээн. Тыкин, Красной Армии, түгэдэг игэнэнтээр анганин иодуулдяракин чадахан хэгдэнгдээц, дюга немецкаилдун войскалты дуннэмэлийн тадук тэвүүдийн бучээн.

Митгил хэгдэнгдээц, дюга немецкаилдун войскалты дуннэмэлийн тадук тэвүүдийн бучээн. Тыкин, Красной Армии, түгэдэг игэнэнтээр анганин иодуулдяракин чадахан хэгдэнгдээц, дюга немецкаилдун войскалты дуннэмэлийн тадук тэвүүдийн бучээн.

BO
PЖYPCKX
BIN
СТОПИН



нгэнэрэ, 1 миллион маюва квадратнаилва километрийн нэнгээт освободискал, хунгут гүнми 2/3 советской булэнди амакакан тагдыснымувчалвэ, эрмэлдүү-дээ болэски нгэнэн кусирдун балдыра тадук катавра. Нунганвойскал усэхэндэвчал Владивостоктук Херсондула, Балыкчилин сонингил илэнгилин тангутын балдыячачан тадук дук Кривой Рогтула, Стalingradтук Киевдула, Борчигандун илмакталва офицердым иэкчэрил биситын, тук Гомельдула, Вязьмадук тадук Ржевдук Орша. Ичевдерэн гүгдалду хавалду иливдядан.

Ноноптылвар мэнгигилвэр давдырвар советской-германгалит илитчачалдук, нунгардуктын 179 дивизиял немецка-фронтту манихватын энэл тэдечэдерэ, немцыл унтил бичэлдүли, —эр анганиду Красной Армии фронтталии горомомово манилва элбэчивурвэ бокиткичилва, солдатын 257 дивизиял, нунгардуктын 207 дивизиял немецкаил илтхэгдэл бирал дагалдутын одячатын. Эмивал эр анцара. Немцыл, ичевдерэн мэнгилтын дивизялтын качеству кусирдун немцылва биралда, энгэсил-дэ бокиткичир эчтэйн утухэнэвэн тангуватын ктэнгнэл дасмудяра. Эми-вал ил-ра. Митгил войскалты немцыл огарилватын сукчарата тадутэчеду анганиду немцыл давдартын ичэвкэндерэ, дивизиял иланду дюгадылдун бегалдун, 1943 ангани дыгимэ хэгдүүтүхээ качествоватын нунгарватын кэтэнгнэ эденгэвэн дэ-мудылавэ даливурва—Северний Донецва, Деснава, Сивра. Ичевдерэн, 240 дивизиялдук, тынгариннга митгиги фронт-тадук итыдук ичэтми немецкаил войскал даливурдули, немцыл огардулитьн бира Миус рэдавдартын митгиду фронттадут эр ангани мудандулан дун—Ростовдук западтыки тадук огардулитьн бира дюрди сомамалди итылди овчал бичэтын: Стalingrad дага-лочной райондун—Мелитополь дагадун. Тыкин Красной Армии тадук Курск дагадун кусинди.

Армия булэнмэ Днепр баргидадун давдындыт тэпуде. Эр ангани хунгутгери ангани бичэн эр дярин, Красной Армии урумкунду тэруду немецкаил-фашистскаяил скал опытнаилватын холоктонгилватын илэнгивэтийн тадук хукурэн, эрмэлдүү-дэ эсипты ангани давдынды дюлэски нгэнэндүлдун кусирдун катаакса, тадук мэндэви илэнгилви кэтэнгикэ. Илтэчэдү анганиду немецкаил-фашистской армии советской-немецкой фронт кусирдун корчо 4-дук миллионилдук кэтэтмэрвэ солдатыла та- официерилва, нунгардуктын 1 миллионилдук 800 тысячад эсивэ угитмарва вавчалд. Эдук эр анганиду немцыл 14 сячалдук кэтэтмэрвэ самолетыла, 25 тысячадук кэтэвэ танкилва тадук 40 тысячадук эсивэ угитмарва ору-елвэ сокорчол.

Тыкин немецкий-фашистской армии война ноновулдажинин бинэгчиндиви эчэ бирэ. Война нонолденгосин игандун элкинди кээ офицердым илэнгилин бичэтээ эмивал тыкин нунган мудэвчэ тэлингэ овчалди илмэдли оптэя ачирди офицерилди, немцылди фронттула лийнчэвденэл новувдярилди, нунгардутын гэлэвдерил офицердым иэкчэрилтийн, времятын-да ачир, нунгарватын гудядатын.

Хунгутумэрмэвэ ичэдэвэ ичэвкэндерэн тыкин Красной Армии. Нунганигилин илэнгилин илтэчэ анигани давдын

Боеннаайдыриктадук итыдук ичэтми немецкаил войскал дун—Красной Армии тадук Курск дагадун этэвчэн мурукэнди 300 тысяча-дыва немцыл армияватын нунганиман ачингииди тадук му-рукэвчэл войскал 1/3 плендула гавувнадитин. Аят тылдэви хэгдывэн историиду эчэвэ саврэ валдьима, Стalingрад пэтэмэлдун угиривчэвэ, савувдяяга, стalingрадской кусин этэвчэлэн тавувчал тадук тукаладу нэвчэл бичэтын 147.200 вавчал немецкаил солдатыл тадук офицерил тадук 46.700 вавчал советскойил солдатыл тадук офицерил. Стalingрад немецкий-фашистской армии бурундн бичэн. Савдэрэн, Стalingрадской валдьи илтэчэлэн, немцыл албачатын мэр-вэр айдами.

Курск дагадун кусиндули гүнми, нунган этэвчэн дюр-соткултын хэсиртын немецкаил-фашисткаил войскал ачин-гивнадитын тадук митгил войскалты мэнээр дюлэски сурунэдитын, амаргут Красной Армии дюгадылан энгэсими-цын. Курсктула севердук тадук югтук эмэнчэндитын ноновулчан. Эр немцыл амаргуттын элэдэнтийн хэгдье дюгахийн дюлэски нгэнэндүлэн очат. Курск дагадун кусин нем-зийн сокорнолвор дялупкидэвэр гэлэдечэтийн. Дюлэски игэнэнтийн, савдерэн, сукчаргачан. Красной Армии немцыл эмэнчэнмэтийн эчэ элэ нодарэ, туги-дэ мэнээр дюлэски су-ручан тадук дюгани упкattun охитта солдти иктэдиви не-мечкаилва-фашистскойилва войскалва Днепр чагидалан уз-хэндэрэн.

Кусин Сталинград дагадун немецкай-фашистская
мия кумтэвивмэчинмэн ичэвкэчэн, кусин Курск нунгаман сукчарганду иливчан.

Эр ангани хунгтунгерит, мудандук, бичэн эр
Красной Армии давдынды дюлэски нгэнэний фашин
Германия хозяйстводы тадук военний-политической
вэн сомамат эрунгчэн, нунгаман сомамала сукчакал
вукса.

Немцыл эр ангани дюганидун советский-германский
фронтуу давдиндяа дюлэски нгэнэн омудянал дялду тадук заводыду, шахты-
чыны, эрт сукчаргачавэ мэнгивэрсовар Европаду
дүлэвэр мучувдавэр тадук угирадэвэр. Эми-вал Красная
немцыл эр тангичанматын кумтэрэн, нунганигиватын
ки нгэнэнмэтын усэхэндэрэн, мэнэкэн дюлэски сурдуу
дук немцыльва западтыки аласинан, эрт немцыдын усэхэнмэксэ.

Немцил дялдачэдчечатын войнавэ нгонимгидавэр, зал
вурвэ огарила тадук "камничицилва" олчачын, улкы
лыкчантын ёкэликсэл, нунгарнгилтын омакталтын мун
тын эдегэлтийн хукчарва. Эми-вал Красная Армия эр
немцыл тангичарватын кумтэрэн, нунганигиватын оп
тын тадук "камничицилватын" нилдүттэн, дюлэски
тын бадерэн будеми.

Немцыл Фронтуу итывар аянгдавэр "упкаты" и
бэлэгэдийн тангичадчачатын. Эми-вал итыл эду-дэ нийн
тангичарватын кумтэрэ. Дюгады нэгэнэн "упкаты" г
вчалээ, девчэ, эми-вал, эр иты немецкай-фашист
армия фронтуу бинивэн аянгнаан эчэ ичэвдерэ. Гэлэвэ
иин умукеэнэ эргэчин "упкатыя" тавуна одатын, эми-
вал гостарство "упкатылан" сукчаргандулан эмэ
дэгэн. (Сомал топтакар).

Немцыл Украинаава мэрдуувэр маннит дявлчадавэр та
чадчачатын, украинскойдиг сельскохозяйственнаиди
тылэлди мэнгигаэр армиявар тадук илэнгилвэр улидээ
деломово эллава— заводыду тадук сэлэмэ хоктодыду тран
ртту, немецкой армияду бэлэдерилду будэвэр. Эми-вал
нгартын эду-дэ урачал. Красной Армии давдынды дюлэ
тугы-дэ Украинаа бурдукат баясалва областтилван сокор
здуу тэгэр бисин дялдачами, амаан нуягартын туги-дэ
рина гөян хаван сокорденгатын. (Сомал топтакар).

Тыливгэн, упкат эрил урар фашисткай Германия хо
зяйственний тадук военно-политической бинивэн эрунгде
нгал бичэтын тадук тэдёду тэгэрдүкүн эрунгнэ. Фашисткай
Германия сомамала сукчакала оча. Нунгаман сукчаргамачин-
дуливи илитчаран.

2. ФРОНТТУ УПКАТТЫ ТЭГЭДЫ БЭЛЭН

Красной Армии давдырын эмчэл бирэ тэгэ эрэкин бэлэ
деэрэ, советскаил илэл фабрикалду тадук заводыду, шахты-
чынууда тадук рудникилду, транспорту тадук сельской хозяй-
стводу элэдэдэнэл эрэктын хавалдяра. Ургэлжлду военнаи-
ду итылду советской тэгэ мэнгиви армияви упкачит но
номомо гэлэвдерит дялупкидячан тадук нунганигиван со
нигма техникаван дэрунзэ ачинди аянгдячан. Война упкат-
тун нгэнэндун булэн митиги армияват ухэн аятмар биси
дин окинда эчэн сунтыра. Эрмэлдү-дэ митиги промышлен
ноститут фронтуу сонингма техникаава кэтэтмэрит, кэтэт-
мэрит будечэн.

Илтээч ангани хунгтунгерит ангганит эчэ элэ военна
ил итыл нгэнэндүтн бирэ, туги-дэ хэвадун митиги талит
бисин. Митту эргэчир омачирты эчэтын илитчара, предпри
ятиелва востоктула нгэнэвдээт тадук промышленностьва
военнаила усэлэ олидан дюгэлдүдэдэд. Тыкин советской го
сударстводу такусы тадук химат балдыри военний хозяйств
ствоя бисин. Туги-кэми, тэгэ упкачин элэдэниин унквиденгэ
бичэн угирадэвэр усэл овкитватын тадук часки аянгивдатын,
сотмарит танкилва, самолётывла, орудиевла, мэнэкэн нгэнэв
кивэ артиллериава. Эду мит хэгдлын давддичил бисин. Кра
снай Армия, упкаты тэгэдэ булэнду тургучадяна, бугдын
бомбалва, миналва тадук тэвусэлэ бурилдэчэн, кусиндулэ
тысячалва танкилва тадук самолётывла уигдечэн. Энэ хэ
нүүтэ гунмууденгэ, советскаил илэл тылду элэдэндэ хава
тын историяла иденгэн, Красной Армии сонингды нгорчин
нгачиннуунин урэчт, тэгэ элбэттэви Родинави окинда эчэ
гэчин бирэ сонингидин. (Горюхомово топтакар).

Советской Союз хавамнилия, мирнай охит анганийдун
гутгава содыва энгэсивэ социалистыва промышленностьва
очал. Отечественний война нгэнэдерэкин фронтуу бэлэдэ
вэр элэдэндэвэ тадук совз хававэ угиэрэ, хавадыва сонинг
ма тэдеду ичэвкэндэнэл.

Упкаттуу савдерэн, гитлеровцыл войнадувар хуски СССР-ээ
Германия самат угириувчэ промышленностиидин эчэтын

ХИК

Кусин Сталинград дагадун немецкай-фашистс
мия кумтэвивмэчинмэн ичэвкэчэн, кусин Курск нунгаман сукчарганду иливчан.

Эр аннгани хунгтунгерит, мудандук, бичэн з
Краснай Армия давдыны дюлэски нгэнэнин фаш
Германия хозяйствводы тадук военнай-политическая
вэн сомамат эрунгчэн, нунгаман сомамала сукчакал
вукса.

Немцыл эр аннгани дюганидун советский-германецэр, советскаил илэл фабрикалду тадук заводылду, шахты-
фронту давдиндяа дюлэски нгэнэн омуудянал дашду тадук рудникилду, транспорту тадук сельской хозяй-
чачын, эрит сукчаргачавэ мэннгивээрсовар Европадстводу элэдэдёнэл эректын хавалдяра. Ургэлчулду военнаи-
дүлээр мучувдавэр тадук угирдэвэр. Эми-вал Краснайлуу итылду советской тээ мэннгиви армияви упкачит но-
немцыл эр тангичанматын кумтэрэн, нунганигиватынномо гэлэвдерит дялупкидячан тадук вунганигиван со-
ки нгэнэнмэтын усэхэндерэн, мэнэкэн дюлэски сурднингма техникаван дэрунзэ ачинди аянгдичан. Война упкат-
дук немцылва западтыки аасаинан, эрит немцылдун игэнэндун булэн митиги армияват ухэн аятмар биси-
хэкинмэксэ.

Немцил дялдачэдчэчтэн войнавэ нгонимнгидавэр, з
вурээ огарилаа тадук "камничицла" олчачын, улж лыкиантын ёкэликсэл, нунгарнгилтын омакталтын и-
тын эдэгэлтийн хуячарва. Эми-вал Краснай Армия
немцыл тангичарватын кумтэрэн, нунганигиватын оп-
тын тадук вунгардугтын тэрулжтын войнава игоний-
дерэн тадук вунгардугтын тэрулатын войнава игоний-
тын бадерэн будеми.

Немцыл фронту итывар аянгдавэр "упкаты" т
бэлэгэдийн тангичадчачатын. Эми-вал итыл эду-дэ та-
нгичарватын кумтэрэ. Дюгады нэгэнэн "упкаты" т
вчалээ $\frac{1}{3}$ девчэ, эми-вал, эр иты немецкай-фаши-
стийн армия фронту бинивэн аянгнан эчэ ичэвдерэ. Гэлээн
эн умукэнэ эргэчине "упкаты" тавуна одатын, эми-
вал государство "упкатылан" сукчаргандулан эз-
лийн. (Сомал толтакар).

Немцыл Украинаава мэrdувэр машинт дявлчадавэр ти-
чадчачатын, украинскайдьт сельскохозяйственнаиди-
тылэлди мэннгивэр армиявар тадук илэнгилвэр улидэ-
деломово эллава— заводылду тадук сэлэмэ хоктодыду тран-
спортту, немецкой армияду бэлэдерилду будэнэр. Эми-вал
нгартын эду-дэ урачал. Краснай Армия давдынды дюлэ-
здук тэгэр бисин бурдукат баясалва областтильсан соки-
ранна геван хаван сокорденгатын. (Сомал толтакар).

Тыливгэн, упкат эрил урэр фашисткай Германия хо-
яйственнаий тадук военно-политической бинивэн эрунгде-
гал бичэтын тадук тэлдэу тэгэрдүкни эрунгий. Фашисткай
Германия сомамала сукчакала оча. Нунгаман сукчаргамачин-
дуливи илтчэрэн.

2. ФРОНТУ УПКАТЫ ТЭГЭДЫ БЭЛЭН

Краснай Армия давдын эмчэл бирэ тээ эрэкан бэлэ-
дун окинда эчэн суптыра. Эрмэлду-дэ митиги промышлен-
ностын фронту сонингма техникаава кэтэтомэрт, кэтэт-
мерит будечэн.

Илтээчэ аннгани хунгтунгерит аннганит эчэ элэ военна-
ил итыл игэнэдүтэн бирэ, туги-дэ хэзвадун митиги тэлт-
бисин. Митту эргэчин омачирты эчэтын илтчара, предпри-
ятиелва востоктула игэнэвдёэл тадук промышленностьюн
войншилаа усэлэ одядан дюгэлдүдедат. Тыкни советской го-
сударстводу такусты тадук химат балдыдяри военнаий хозяй-
ствон бисин. Туги-кэми, тээ упкачин элэдэний унгиденгэ
бичэн угирдэвэр усэл овкитватын тадук часки аянгиватын,
сотмарит танкилва, самолётлыла, орудиелва, мэнэкэн игэнэв-
кивэ артиллериава. Эду мит хэгдмэл давддышил бисин. Кра-
снай Армия, упкаты тэгэды булэнду тургучадяна, бугдь-
ээ хаводзлаа эсит абулита гадячан, булэнду миллионилла
бомбалва, миналаа тадук тэвсэлээ буридэчэн, кусиндула
тысячалва танкилва тадук самолетылва унгечан. Энэ хэ-
нүүтээ гумумиденгэ, советскаил илэл тылду элэдэны хава-
историала идэгэн, Краснай Армия сонингмы игорчай-
гэчин бирэ сонингидин. (Городомово толтакар).

Советский Союз хавамнилии, мирней охит анганидун
гутгава содыва энгэснээ социалистын промышленностьюн
очал. Отечественнаий война игэнэдерэн Фронту бэлэдэ-
вэр элэдэндээвэ тадук сова хававэ угиррэ, хавадыва сонинг-
ма тэдеду ичэвкэнденэл.

Упкату сабдерэн, гитлеровцыл войнадуввар хуски СССР-ээ
Германия самат угиривувчэ промышленностин эчэтын

зээ тургучадяра, тури-дэ бэлэдерил тадук тагдыснын мубулилчаракин-мал, мит фронту упкатва гэлэвдериль вэ бу-
дуннэл элэкини промышленностидын шедат овран, эду инонномо сонингтийн митгил транспор-
тнгардтын война хуски Советской Союза инонудаарын тадук служащаил ичевденгэ. (Горомомо-
бичэвэ, кэтээмэр тангуван эчэл суларэ. Тыкин булэнд, ртыл хавамнил тадук служащаил ичевденгэ. (Горомомо-
кил, самолетыл, минометыл, автоматыл тангутын кэтээнд, бинэтийн ачиннгивнадун, митгиги армият эсикэкткэн воен-
усэлди, тэвусэлди, хаводалди хот эсикин дегэтчэрэ, эду инонномо ичевденгэ митгиги хавамниды классы сонин-
(Сомамал горомомово таптакар).

Советской Союз крестьянин, мирний охит тэгэртэдэнэл суптывчавэ тухалада-
хававэ дүлэгут сельской хозяйствот очал, Отечествен-
война игэнэндун деревня историядун эчэвэ бирэ упкат
тэгэдэ омачирва аят тыхитвэ ичэвкэнэ. Нунгартын фро-
ту бэлэдэвэр сонингтийн хаватвэр ичэвкэнэ, советскиял
стянил эсиптывэ войнах хуски немцылва мэннгимээт
иттичвэр, войнат мэннгиливэр индуливэр тадук свободалих
тангичадядавэр.

Савдерэн, фашистыл хэсир эмэнчэнтийн дярин мит-
дуннэнгит Украина, Дон тадук Кубань содылватын се-
скай-хозяйстводыл районилватын амакакан сокорчон. Э-
вал митгил колхозилты тадук совхозилты армияду та-
дуннэнгдүт дептылэлэвэ абултуя ачинди будечэтын. Та-
колхозты они эчэ бирэ бисикин, бээл-колхозницил тад-
асал-колхозницил эрэктин элэдэдэнэл хавалдяра, мит-
ургэлчумэмээвэ омачинмар эмчэн дялупкира. Война илл-
зинганидун митгиги армият дептылэвэ абултичариван эсил-
сарэ, насиление дептылэлэвэ, тури-дэ промышленность сыр-
ева элэкини гадяридүтэн, эду колхозты они энгэсийн тад-
индын ичэвдерэн колхозты крестьянство сонингги гу-
мудерэн. (Горомомово таптакар).

Фронту бэлэгэ итэдүнхэгдывэ хававэ очамитгиги тран-
порты, инонномо сэлэмэ хоктоды транспорт, тури-дэ бира-
ды, ламуды тадук автомобильный транспорт. Транспорт, са-
дерэн, тыл тадук фронт уйлдындутийн сокту иты бисин-
Кэтэмэмэе военнаилла усэлэ тадук тэвусэлэ оувуддяланга-
ми-вал, нунгартын фронттула транспорт бэлэгэдин тэлн-
игэ эрэктин эмэвувра, нунгартын фронт итын дярин хя-
тэндэйт ирут эмэнмумчэл. Гумувденга, фронттула воен-
наил усэл, тэвусэл, дептылэл, тэтыл тадук хунгтул тэлн-
игэ игэнэзвүкиттүн транспорт соктумама бисин. Эми-вал
военнаил иты ургэлчулын бисиктын-мэл тадук топлива

Хавамниды классстук тадук крестьянстводук фронту
бэлэгэ дярин митгиг-дэ интеллигенцият эчэ суптывчара.
Советской интеллигенции митгиги дуннингит элбэчиний
дярин элившенэ хавалдяран, Красной Армии усэлвэн, охит-
техникаван тадук овдяриван дэрувэе ачинди зяяндяран.

Нунгартын хавамнилду тадук колхозницилду промышленность
тадук сельской хозяйствово угиридэтийн бэлэдерэн, война
итылдун советской наукава тадук культурыа дюлэски нгэ-
нэвдерэн.

Эр митгиги интеллигенцият кэненмэн одяран. (Горомо-
мово таптакар).

Советской Союз упкачин тэгэлийн мэннгивэр Родинавар
элбэттэвэр упкатмама угиривэр, эсиптывэ. Отечественайва
войнаха упкат трудящаил нацияватын тадук авадыва-вал
эксэривэ тэдечэнмэтийн энэл ичэттэ упкаттыт итыт тангича-
дянал. Тыкин гитлеровкаил политикил мэнэкэр ичэдерэн,
нууганнгилтын тангичартын Советской Союз тэгэлвэн суел-
дывкэндэвэр тадук мэмэгилнүүтийн кусивкэндэвэр сомамал
дулбундил бинэвэтын. Митгиги дуннэнгит тэгэлийн гарки-
лэнтийн война упкатва ургэлвэн тадук тэрэвкэрвэн тэрэрэн
тадук упкат советскиял илэл упкаттыдүтэн игорчандутын
хуски фашисткаилва тагдымнилва сотмарит маниисаран.

Эдук Советской Свю энгэсийн юдерэн. (Сомамал, горо-
мово таптакар).

Мирний ии анганилдун, тури-дэ война тырганилдун
советской тэгэ нунгнидеридин тадук игэнэвдериин энгэсийн
оран Ленин партияй, большевикил партиятын. Умукэн-дэ
партия, митгиги большевикты партиягачиндит тэгэдэлдэ
илэлдэ тэдедеридити эчэн тадук эчэ тэдечэвдерэн. Эр
тыливгэн. Большевикты партия нунгнидерэкин митгиги
дуннэнгит хавамнилийн крестьяннилийн тадук интеллигенциян
свободаявар давдышатын тадук социалистыва обществово
очатын. Отечественайвойна тырганилдун партия упкатты
тэгэдэй игорчанма хуски фашисткаилва тагдымнилва ом-
нидийн тадук угиривумнидийн бинэ митиклэ иллан. Партия он-
лы хаван советскиял тэгэл упкатвавын элдэнмэтийн умун-
луумунукирэн тадук упкаттылан охиттула унгнэн, упкатва
митгигилвэ энгэсилвэйт тадук овурват, булэн ачиннгивдан иты-
ла унгиксэ. Война игэнэдерэкин партия тэгэнүүн сотмарит

уилдэрэн.

Эдук митгиги государствот энгэсин юдерэн. (Сомамал, горомомово таптакар).
 Эсипты война упкачитви мэннгитви энгэситви Ленин баяндылан тадук эмугдэвэн энгэсилвэн упкаткидээр энгдери бисин. Войнал историятын алагуляран, элэ эргэгтэй тадук оидин, мэннгилтын войскалтын опыттыдтын тадук унгандылан мингивэр булэнмэр хохийтвотын угиривихадитын тадук сониг угиривундтын, тэгэтын тэрээр тадук умунупинидин энгэситмэр бингкитын. Эргэчин митгиги государствот бисин.

Советской государство тыкин, Отечественний воилидун ангадун, эргэчин мани тадук эденгэ сукчакин-да эчэн бирэ. Война итылии гундерэ, советской эчэн элэ биси аяткумама они ичэдэдийн дуннэнгит эконо-каван тадук культурван угирадэвэр мирнай он ангавдун, тури-да аяткумама ичэдэе военнай итыду тэгэ упкачэнгэсилвэн тавдавэр, булэнелу иктэнэ одавэр. Советская власть 26-нгун анганил амаски овча, урумкунду исторыду тэрдуу митгивэ дуннэнгмээт эденгемээт сукчакрепостьтит орай. Красной Армии мир упкаттукин армудукин маннукумама тадук тэдечэдеримэмэ тыличи.

Эдук Советской Союз энгэсин юдерэн. (Сомамал, шомсво таптакар).

Эденгэ хэнучиврэ, Советской государство войнал энгэситмэр бинэ тадук сотмарит маниисакса юденгэн. Немецкий тадымнил митгилвэ дуннэнгилвээт дядангигидяра тадук ачинигидяра, митгиги государствот энгэсивэн ембулэвэр элиденэл. Красной Армии дюлэски нгэнэнин ичэвкэнэндүкви сотмарит ичэвкэнэн гитлеровской армии сомама варнактыван, валдындыван дэрэвэн. Немцылди тадынмувчалду районилду нямадил тысячал митгил ишил илэнгилты вачивчал. Итэлэптилгээчир вамилгачир Аттила хэсиргэчирин-гу, немецкаял варнакил пүтээжэхэкинмэдерэ, деревнялава тадук городылва илатчара, прмышленнаилва предприятиелва, культурадылва учреждилва хукчадяра. Немцыл валдырва одярытын фашистскаял тадымнил ембулитын гундерэ, тури одянигара варнакил мэннгивэр давдынмар эсил тэдедерил. Гитлеровийн

валдырдувар тадук тадук гадааду, сукчарватын немецкаилду вамилду этэн хитэклэ омноро. Мит немецкаилва сукчамнила упкаттултын нунгаргилдүлтийн сукчардултын энхтэгидэнгэт! (Сомамал, горомомово таптакар)

Районилду, иду-кэ немецкаил вамил амакакан нюнгэччэтын, мит авадтыкирва городылва тадук селолва, промышленностьва, транспорта, сельской хозяйствово, культурыадылва учреждениелва тэкусмачир бисип, советскаилду илэлду, фашистской тырэндук юувчэлду, аядыя ивэтийн бүмэчир бисип. Тыкин булэндук освободивчалду районилду хохийтвото тадук культурава угирикит хава. Немцыл нюнгэччэнэл оналватын районилду, немецкой тырэндук освободивчалду, мит упкаван ачинигимачир бисип. Эр хэгдэ, упкатты тэгэды омачин. Мит эр ургэцувэ ома-чинма урумкун тэрдуу одянал бисип тадук он-да кэнэл огат.

3. ХУСКИ ГИТЛЕРОВСКАЙ УМУНУПИН МАНИСАДЯРИН. ФАШИСТСКАЙ УМУНУПИН ХУКЧАРГАНИН

Илтэчэ ангани эчээ Советской Союз Отечественний войнадуу, тури-да упкачин мировой войнава хунгтунгдери анганидийн бичэн.

Эр анганидуу военнай тадук хунгтулнуу тэгэлиун политика итыдуун хунгтуур бичэл, СССР тадук нунгандун гиркилэндүлүн Союзнаилдун дуннэлдүн аянгналора, Германия тадук Европаду валдымна очиттун бэлэмнилдүн бинивэтийн эрунгээ.

Красная Армия давдырин солтын тадук итынгилтын юрэ, мировой войнада упкаван чаки нгэнэнмэн гороткимамала тадук хэгдэвээ международайва итыва итыва хунгтунгээ булэнмэ Союзнаил дуннэл давдымачинтын дагамааран, союзникаил мэмэгилнүүмэр бинитын нунгаргилтын арми-ялтын сониг гиркилэнтын, булэсэл аллажэрэктынмэл, эчэл ембухэрэ, хуски сотмарит чаки маниисара тадук хэгдисээрэ. Эрдүли аямамат гундерэ тури-да историческая тадук решевиэлии. Московской конференции тунгумилтын Советской Союз, Великобритания тадук Америка Умунупивчэл Штатылии, эсикэн печатьту дукувчал. Тыкин митгил умунупчэл дүн-

нэнгилты умуундылэ иктерэ булэнду одавэр итыгар, экумал-ка эмэвденгэтын мудандыла давдындула.

Эсиптыду аннганиду Красной Армии иктерин немецкий фашистскилдули войскадули митнгил союзники сонингилди опийдитын Северный Африкаду, Средиземное море ламуду тадук южной Италияду бэлэвчэтын. Эрмэлдүү союзникилти Германия соткулан промышленнаилвана тройлан сомамат бомбандирийдячытын тадук бомбардийра тадук эрит булэн военнаиван энгэсивэн митгу авадытыкирва военнаилва ухэлвэ тадук сырье будеритын, энэ хавдерэ гунивиденга, эрит упкачит нунгар, митнгивэ дюгадыгат нгэнэнмэт эюмкунгичатын. Тэдээ союзнаил армиял Европа югтун итынгилтын гет фронты эдэнгэл ичэчирэ. Эми-вал эр гева фронтва урэдерилгээр итыл. Тыливгэн, тэдэды ге фронт, экума-ка нимэчинэ эчэ урэ чагидадун бирэ, гитлеровской Германиява дадынчиммат кангкингдянган, тарит союзнаил государство сонингдыва гиркилэнмэтын часки манингдянган.

Туги кэми, илтээчэ ангани итылийн ичэвкэндерэ, хусгитлеровской умуунупин тэгэл манимама умуунупитын бисин тадук манийт тэгэрит тэгэртэдерэн.

Ичэвдерэн, тыкин удкатту тыливгэмэя, гитлеровская нюонгэл, эсиптывэ войнава угиричэл, Германиява таду нунганигилван бэлэмничэлвэн эденгэмэлэ юуврэ хакул ишивчал. Фашистскил войскайл советской-германской фронтту давлартын тадук митнгил союзникилти итало-немецкилдули войскадули иктертын фашистской умуунупи упкадын сомамат эрунгчэл тадук нунган митнгигесалдут хукчаргадяран.

Италия гитлеровской умуунупиндук эденгэт мучанэ юз, Муссолини эя-да эденгэ хунгтунгнэ, нунган тэдеду немецкий плендүүтийн бидерэн. Умуунупин гилин-дэ дялин эрэвэр алатчэрэ. Финляндия, Венгрия, Румыния тадук хунгтул Гитлер бэлэмнилийн, Германия военнаилдин давлардин болговчол, тыкин война нунгартын дяртын давдынгана бинэ этэвч чиндүн этэчэл тэдечэдеми талук сомамадук кутадук, илэ-кэ нунгартын Гитлер эмэвчэн, юмэлчэдэвэр хот хачэдерэ. Гитлеровской Германия тагдырдун бэлэмнилийн, эсикэн мэнгивэр нюонгэвэр аямамат долчачачал, тыкин, тагдырдуйвар энктиэвичитын тэру эмчэлэн мосагтыки ичэтчэрэ, ява итыва алатчэнэл, валдындыдук хэсиндук чултэродавэр. Ихэн.

Войнала иденэл, гитлеровской умуунупин дялин химамэ мэт давдылавэр тангичадячытын. Нунгартын унэтмэрэйт борчилтчадычытын, нгиду-кэ экун одянган: нгиду пирогил тадук пышкил, нгиду диктэвуктэл тадук колтовуктал. (Ихэн, тантакар). Тыливгэн, диктэвуктэлэ тадук колтовукталва нунгартын мэнгилдувэр булэрдувэр итыгадячытын, мэрдувэр—пирогилва тадук пышкалва. Тыкин тыливгэмэя, Германияду тадук нунганигилдун бэлэмничэрдун пирогил тадук пышкал этарэ боривра, тыкин нунгардутын мэмэгилнүүн мэр диктэвуктэлэ тадук колтовукталва боритматкичитын эмэнмурэн. (Ихэн, тантакар).

Эр утумэмэвэ итыва мэдэденэл, Гитлер бэлэмнилийн эсикэткэн дыллвар хукчадяра, он-ка войнадук юмэлчэми, угитмарья диктэвуктэлэ тадук колтовуктала гаксал. (Ихэн).

Италия итын Гитлер бэлэмнилдун ичэвкэндерэн, нунгартын немцылдук онда кэн суелдымэчинмэр горонгденол тадук мэнгилдувэр государстволдувар нунгарватын нюонгэчингденэл, тарит нунганигилтын дуннэнгилтын хэгдьтмэрилвэ хукчакарва алатчэрэ, тарит нунганигилтын тэгэлтийн сотмарила кэсэрэ гадянгатын. Италия итын ичэвкэндерэн туги-дэ, гитлеровской Германия бэлэмнидэлви дуннэнгилви элбэттэви эчэмэт дялдадерэ, хуски нунгарватын хукчадяри мамиа война кусикичидин одави итыгар, мэнгиви хукчавмачини часван игонимгидавинун.

Немецкий фашизм итын давдавча, нунгандин валдынды "омакта иты" овча сукчаргандулави нгэнэдёрен. Европа тагдысимвалдун дуннэлдун хуски фашистскилва тырэчимнилвэ упкады тэгэды нгорчин угиривдерэн. Германия утэлэлтийн сон нунгандун бэлэдерилду тадук нейтральнийдүү дуннэлду эденгэт мучанэ сокоривча, нунганигилийн экономическил тадук политическил уилдьирин нейтральнаилнун дуннэлнуун этыргэвчэл.

Гитлеровскил нунганимил немцыл мирду нюонгэл омарчирдултийн сомама качунадянатын гороло амарду омонмучо. Тыкин, савдерэн, немцыл мирду нюонгэл одянгалитын эчэити бирэ,—эчэ, умуксэлэ, инденэнун сулапми. (Ихэн, тантакар).

Туги кэми, война нгэнэнин ичэвкэнэн, фашистскил государствол умуунупитын манийт тэгэрит эчэн тадук эчэ тэгэртэдерэ. Гитлеровской умуунупин нунганигилийн дялин тагдындыл тадук валдындыл дялдардитын тэгэртэдэнэ овчан. Гитлеровцыл военнаидыр давлартийн бингэситын, фашистийн умуунупин магнагачинди умуунупинди ичэвдечэн. Эми-



энгилти умундыл энгилти умундыша буланду одавэр итыгриж
екумал-ка эмэдентэйн мудандыла давдындула.

Эсиптиду англииду Красной Армии иктирии немецких
фашистсканадули войскадули митгил союзники
союзники ошилтийн Северной Африканы, Средизем-
номорий тадук южной Италияду бэлэвчэтийн. Эрмэдэл-
тамадули Германия соктуулсан промышленнаильвас и-
тройлан сомамат бомбандирийдячытын тадук бомбанды-
руйдара тадук эрт болзин военнаанын энгэснээс
ембүхээндэрэ. Эр улкагтуулсан хавудынга союзники
шатту авадтынкыра военнаильва ухалэвэ тадук сирье
бодоритын, ээз хэвдэрэ гүннинденга, эрт упкачит нунгары
бодогдамат игээзинээс зюмкунгичатын. Тэдээ
союзники армия Европа югтун итыгилтийн гет фронт
адэвгэл иччирав. Эми-аал эр гева фронтца урэдерийн
итыл. Тыливгээн, тэдээ ге фронт, экума-ка инициатор
ээз урэ чагидалун бирэ, гитлеровской Германияа да
сийнгийн гиркилэнээтийн чакси манингдянган.

Тури эзми, илтээ англии итыли ичэвкэндэрэ, тухай
гитлеровской умунупин тэгэл манимама умунупин
бисийн тадук манин тэгэрийт тэгэртэдэрэн.

Итэвдэрэн, тыкин уккатту тыливгэмээ, гитлеровской
ицнээл, эсиптийн войнава Угирчэл, Германияа тадук
нунганийлан бэлэмнээлэн эдэнгэмээ юувре хахд
ицнээл. Фашистсканал войскан- советской-германски
фронту давдартын тадук митгил союзники итало-и-
мешканадули дэлан сомамат эрүнчэл тадук нунгани митгил
упхаттынай тадук хувцагддагран.

Италия гитлеровской умунупиндуу эдэнгэтийн мучанэ юца
Муссолини за-да эдэнгэ хунгтуунгэ, нунгани тэдеду ич-
ны пландутын бидэрэн. Умунупин гилин-да дэлийн эрээ
алатчэрэ. Финляндия, Венгрия, Румыния тадук хунгтуун
Гитлеровской Германияа военнаандын давдардин болговчад,
тыкин война нунгартын даритын давдынгяна бинэ эзэх-
чидун эзчэл тэдэчдэми талук сомзмадук кутадук, илээ
нунгартын Гитлер эмээчэн, юнзлчэдээр сот хачадарь-
тадар. Гитлеровской умунупин нунганийлин дэлийн таг-
дындын тадук вадындын дэлдэрдитын тэгэртэдэвэ овчан.
(Инен).

Войнала иденэл, гитлеровской умунупин дэлийн химамэ
мээт давдындуэр тавгичадачатын. Нунгартын узэтээрт бо-
ричилтатачын, игиду-кээ экун одянган: игиду дирогил тадук
пышкил, игиду диктэвуктэл тадук колтовуктада. (Инен, тал-
такар). Тыливгээн, диктэвуктэлэвэ тадук колтовуктада
нунгартын мэнгилдуэр булэрдуэр итыгадячытын, из-
дувэр—пирогилва тадук пышкалва. Тыкин тыливгэмээ, Гер-
манийду тадук нунганийлду бэлэмнээчдруу пирогил тадук
пышкал эзэрэ борива, тыкин нунгардтын мэмэтийн
мир диктэвуктэлэвэ тадук колтовуктада боритматичитын
эмэниурэн. (Инен, талтакар).

Эр утумэмээ итыва мэдээнэл, Гитлер бэлэмнилийн эс-
иэткэн дылвар хуучадыра, он-ка войнадук юмзлчмын, угт-
марья диктэвуктэлээ тадук колтовуктала гаксад. (Инен).

Италия итын Гитлер бэлэмнилдүй ичэвкэндэрэн, нунга-
ртын вемцылдүк онда кээн сүелдымэчинмэр горонгденоол
тадук иэнгилдуэр государствоодувар нунгартын хэгдүйт-
рильвэ хуучакарва алатчэрэ, тарит нунганийлын тэгэлтийн
сотомарилла кээрэ гадянгатын. Италия итын ичэвкэндэрэн
тури-дэ, гитлеровской Германий бэлэмнилдүй дунзенгилви
забэттэви эчмээт дэлдэрдэр, хуски нунгартын хуучадары-
мама война кусикичидин одави итыгар, мэнгиви хуучавма-
чини часван игонимгидавинуу.

Немецкий фашизм итын давдавча, нунганийн вадынны
“омакта иты” овча сукчаргандулави игзицдэрэн. Европа
тэгдисинмувчалдун дунзэлдун хуски фашистсканалын
тэргчимийнээс упкatty тэгэдээ угирччи угириндерэн. Германия
үзэлдэтийн сон нунгандуун бэлэдериийлдү тадук нейтральвай-
лду дунзэлдү эдэнгэтийн мучанэ сокоривч, нунганийлин эко-
номическанал тадук политическанал уилдьын нейтральвайлун
дунзилнуун этыргэвчээ.

Гитлеровской нунганийн немцыл мирду нюнгэл ома-
чирдуулитын сомама канчунадаяатын гороло амарду омо-
муюн. Тыкин, савдерэн, немцыл мирду нюнгэл одянгалитын
эчэити бирэ, —ээ, умукээлэ, индензинун судлома. (Инен, тал-
такар).

Тури эзми, война игээзиний ичэвкэнэн, фашистсканал госу-
дарство умунупинтын манин тэгэрийт эзэн тадук ээз тэгэ-
тадэр. Гитлеровской умунупин нунганийлин дэлийн таг-
дындын тадук вадындын дэлдэрдитын тэгэртэдэвэ овчан.
Гитлеровской военнаандын давдартын бингэситын, фашист-
ской умунупин малингачини умунупинди ичэвдечээ. Эм-
ниа итыва малингачини умунупинди ичэвдечээ.

KOB
НПХҮРҮСКИХ
БИН
MCTOPIN

ikēsəl

СИ МЕДИА
KUNWER IZDATELSTWOTIN
1936



дил фашисттаки войска алжысшытырым даңарттынан
жыныспа узуннан тәрделгене хүчкегендүлөн ээзерди.

Гитлеровской Геринин тадук мүшгизигилди бәләкәй-

жигендер сүтчикаемар дәлдүг иштчары

Социалды дүннәл гитлеровской Геринин тадук

европейскии тәңел государстводи, экономикады та-

культурный көтөм мөннөлөнө оңынанытын тадук

муниципалитеттаки дағеткүннөлөнө илира. Маттия про-

тельство политика ёр вопросында взэ хүнтүпте зөн-

чалары. Жиңиди изынгилуунэр союзникларынан жаро-

тты:

1) Европа тәгэллэне фашистскойдук тәгдимнандуу
освободиганыт тадук күнтардуунын изэнгиләэр нацизм
государствоодор, фашисттаки тирезинилди борчакчынын
за, иш одатын башынгытты,—Франция, Бельгия, Юж-

ния, Чехословакия, Польша, Грекия тадук хүнгүлүлүк

дарствод тәгэллэти, немецкий тирээдүй тирээдөрд, и

себебийде тадук самоостояльдаки онгатыны;

2) Европа освободиганадун тәгэллэв изэнгиләэр, изэн-

вер государстводи иштөөн одатын правое тадук свободын

бүрзгытты;

3) изэнгилүүрия итэл аяка, улкат фашисттаки иш-

килла, эситтээс войнаас тадук тәгэл көхэрээтийн очы, иш-

ду-ындуундуу эситтээс дисциплинира, мунгартын ул-

туу болшумынан изэнгилүүрия сокактаки көхжүйндеттийн тадук

изэнгилүүти;

4) Европаду тарсанна итэл аяка, экумы-ка Геринин

сиямтия күнкүйдин этээ аяканса;

5) Европа тәгэллэне экономической, политической та-

культурной горономое бәләкәйнэтийн аяка, тәгэртэдүй-

жигилүүнилөр тәлекандуттын тадук бәләкәйнедуттын, иш-

идүүли хүчтүүчиэс хөзүйсчово тадук культурундаа көз

дөрөр.

Красный Армия тадук советской тээс илтэчэдүү инти-
гаду иборзандувар хүсли немецкакда тагдынчында кийди-
жиличил. Мит войнаас соништ хүнгүлүнгит митиги дү-
йнгүй дарык, тадук война изэнгилүүс мудандулази иштөө-
рек. Эн-зак советтакидаа илэлдү дәвдүнадувар илдүү-
жүйэ дөкүр, изэнгилүүвэр дәвдирдивар сокатчадын
брактын. Нигориин тадук эзэдээ ачир биржытын, давын эз-

94

нэрээ газра. Нуңгы күснүүдүк газунгварын. Даңын ташы
дагы, эн-зак вунгаканса гадын, газадерне синтээ нын-
сыз таңыкт, соңынды хавас ушакын тый, Красный Ар-
мия фронтаду сакталы тадук сонинги ондада. Эн-ээс
иңүндүнга Родинаудар, советтакидаа илэлгү, фашисттаки
тыңгылдуу изиннене оччаду, Европа тәгэлдүү, немецкий
тыңгылдуу изиндеридүү, иштээ ушкындаа синчирар өрнөт
булака дәвдүнчадаа дөрөр ора. Буланду дарчыннаа изэ-
бүрзя. Мит ушкындар изынгилүүлөр энгээлдүү газет, булака
ненчилээр.

Советский тәгэллэв тадук Красный Армия долысса бисекэз
шпорчак ургиччуюз иштээ иччада. Эн-зак ташын тильчи-
гээ, жигити даалынын түрганчындаа пагамадарын. Война
изгечиндүлүк халва очы, окуя-ка советской дундукчынчада
иа тагдынчындаа эрэсийт сөзрөн тадук фашисттакидаа „ом-
жында итэвэ Сародууд“ ачынгыз итэлнэ сөнж. Эн-горо-
бира, океана жат Украинаас тадук Белоруссия, Ленин-
градийн тадук Калининская областьндаа буландук
мудымдуу тасылалгут, Крым, Латвия, Литвия, Эстония, Ила-
дайк тадук Карело-Финская республика тээвэртэй иш-
акийдүүк тагдынчындуу освободилынгат.

Гиркал!

Англо-советтак-американскай союз уузуудаа дэлжин
ишиг дары! (Таллакар).

Европа тәгэллэв фашистской тирээдүк освободилын-
чадаа! (Таллакар).

Немецкаялар жигитдүк дуавындууыт, изүнин-
чилийн эрэсивүүччилэтийн дары! (Таллакар).

Индётгин жигит Красный Армия! (Таллакар).

Индётгин жигит Военно-Морской Флоты! (Таллакар).

Индётгин жигит сонинги баал-перткэндүү тадук

асал-перткэндүүтэй! (Таллакар).

Индётгин жигит бүтээ Родина! (Таллакар).

Немецкаялар тагдынчын бүкүлүү! (Солвия, моржаково
таптакар. Улкат илэл. Зол ушкын сөздүү).

KOB
PHЖYPCKX
БИН
СТОПИ

РЕБЧАЯ

OB
ЖЫЛКИХ
ВИ
TOPIN

KESER

IZDATELSTWOTIN
6



ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН

7 ноября 1943 анганиду № 309 г. Москва

Гиркил красноармейцы тадук краснофлотцы, се-
тил, офицерил тадук генералил, бээл партизанил
асал-партизанил! Советской Союз трудящийся!

Советское Правительство тадук митнги большеви-
кой партии гэрбидуктын сунэ Великой Октябрьской Со-
циалистической Революции 26-дун анганингидин приветст-
виям тадук поздравляйдем.

Великая октябрьская социалистическая революция
дяр нюонгивэн анганингман мит Красной Армии митнги
дымдяжит булэрвэн яямамат давдыдярийн тырганингилдүн
здновайдай.

Дюрдук кэтэтмэрвэ анганильва митнги тэгээт хуси-
мечийнла-фашистская ильва тырэчимнилвэ освободительны
войнава нгэнэвдэрэн. Анганильва амаски митнги балдын
ургэцчулвэ тырганильва тэрэчэн. Булэн эр тэрула митнку-
гыльва территорияла гача бичэн. Миллионил советскими
немецкий тырэдүк кэхдэчэтэн. Булэндэл хэсир Москву
востоктук мурукэдэвэр Волгала акуудячатьн, Закавказье
галван гатчачатын. Эми-вал Красной Армии булэн хокто-
мэнгитви тынгэндви далчан. Митнгил войскалты хувь-
дуунэ вадмындах хэсирвэн иливкачатьн, тадук, нунгарватын
Сталинград дагадун ачингиксал, нунгарватын запады-
кангимамат асасна. Тариптыдук Красной Армии вое-
дүүл итыл нгэнэтых инициативатын энэ хүнгүнгэ мээнтэй
ильт игэлэлдүүл дявучадяран.

1942—1943 ангани түгэндүүтэн митнгил давдыд-
войскалты немецил, итальянцыл, румынил, венгрил аял-
ватын армиялватын тэпурэ, миллиондук кэтэтмэрвэ булэнд-
вэ солдатыла тадук офицерилва варэ тадук плендула

тадук хэгдымэмээвэ территорияла площадива миллис ду-
линдулан квадратнаил километричива освободира.

1943 ангани дюганидун Красной Армии булэнду омак-
тава сүкчадярива иктэнмэ оран. Митнгил войскалты адыкани-
ачиннигира тадук эрт Красной Армии соткулан энгэсилвэн
мурукэдэвэр гитлеровскил планилтын еповчотын. Сотмар,
Красной Армии мэнэкэн сомамат дюлэски сурчэн, булэн со-
длылан бокичувран нилдүттан тадук иланду бегалду ну-
нганиман 400—500 километриллу западтыка усхэндэрэн. Дю-
гады нгэнэн бингэсин митнгил войскалты булэнмэ дегин-
игу дяпкадыдук Украинаадук, Донбасстук, Таманьдук, Орлов-
шинадук, Смоленсктук эрээстэ, Советской Украины столи-
цаван—Киевна гара, Белоруссияла ичэл, Крым дагалван га-
ра, 160 кэтэтмэрвэ городыла тадук 38 тысячалдук кэтэт-
мэрвэ бикичилвэ освободира.

Красной Армии илтэчэдү анганиду немцылдук $\frac{2}{3}$ мит-
нгивэ дуннэнгмээт, нонон немцылди тагдыснумувчавэ амас-
кини гаран, тадук немецкий кэхэндүк дярва миллионилва со-
ветскилва илэлвэ юврэн.

Илтэчэдү анганиду немцыл советской-германской фронту-
ту сокорчол 4-дук миллионилдук кэтэтмэрвэ солдатыла
тадук офицерилва, нунгардуктын эсивэ угитмарва умукэн
миллионма 800 тысячалва вавчалд.

Советской-германской фронту немецкий-фашистской ар-
мии аятулин кадровайл дивизиялэн эденгээ кэневэр мудан-
мар бакара. Нунгарунтын умунду гитлеровскил планил
мира тагдыснандэвэр тадук тэгэлвэ тырэдэвэр еповчол.

Тэде, немецкий армия эсикэткэн-дэ сомамат кусид-
дерэв, бокичувндук дявасчадяна. Эми-вал давдар, ов-
чал немцылду нунгарватын Сталинград дагадун ачиннигий-
нгаситын, немецкий армия сонингман утунгчэл. Тыкин нем-
цыл мурукэнмэ тогогочини нгэлэлтчэрэ тадук нунгарватын
митнгил войскалты мурукэдэвэр нгэлэвкэчиллэктин туска-
сничкил, кусинду мэнгивэр техникавар тадук гоевуунгив-
вчалвэ солдатыла нодуудянал.

Илтэчэ ангани дюлэски нгэнэндүлдүн кусидур митнгил
войскалты эсилтвэ войнавэ нгэнэвкитвэ аялмарит салээ.
Митнгил офицерилты тадук генералилты войскалди энэл-
гэлэлтээ нунгнитчэрэ тадук войскалвэ нгэнэвкүтэктэйт сап-
калдин аят одяра. Красной Армии энгэсимэмэт тадук катав-
чат эсилтэй армият оча.

Красной Армии давырын Советской Союз хүнгүү дуннэлнүү бинивэн соммарит манингна. Митнги армийн лэски нгэнэрин бэлэвчэтын союзнаил войскал Северная рикаду, итальянскаилду бурилду тадук Италия югтун нингилди итылдитын. Митнгил союзникилты авиацыйн Германия промышленнаилван центрилван соммат бомбардийчан. Эденгэ хэнучиврэ, Красной Армии немецкий войскалдули востоктук иктэрин, союзникилты согтуулж энгэсилтийн западтук иктердитын бэлэвдери, гитлеров Германия воений энгэсивэн сукчаргандулан тадук хүйтэй гитлеровской умурупин муданьдан давдындулан эмзигэтэн.

Красной Армии эр энганиду хэгдывэ давдырва давдыра, фронтту упкатты тэгэды бэлэгэ ачин бисикин, ветской тэгэ упкатви мэннгилви энгэсилви бэлэдэви мэндүү армиядуви будерэн. Фронттула военинаил усэл, хаводептылэл, тэтыл мудана ачинди нгэнэдерэ. Урал тадук басс, Москва тадук Поволжье, Ленинград тадук Баку, захстан тадук Узбекистан, Грузия тадук Армения, ушмитнгил республикал тадук областтил Красной Армии симэмэ тэгэридин ора. Советской тэгэ булэндук амаскин гавчалвэ промышленнаилва тадук сельскохозяйственни районилва кангkit такусчаран, фабрикалва, заводыла, штыльва тадук сэлэмэлвэ хоктолво хавалиликовандерэн, хозилва тадук колхозилва угирдерэн, освободичал район ижчэрилвэтын фронтту бэлэликовандерэн.

Митнгил давырты тэдеду хэгдымэмэл. Эми-вал утумчэ давырдивар хокатчами. Тыкин окин-ка Красной булэнэ Днепр чагидадун тэпудерэн тадук митнги нэнгит западтылдулан муелдуэн нгэнэдерэн, сомама не всу билгэ аючадяна, умунтэгинди, элэние ачинди омын дук дюлэски нгорчан сомама ургэлвэн хитгээнди тангын Тыкин булэн нунгандин тагдьсийнмувча дуннэ тонгорих рикталин сомамат кусилденгэн, митнги армия дюлэски рактариктан немцыльва энхтэкит часван дагамангларын, валдырдули, нунгардитын митнгиду дуннэнгдүт одягын.

Нгорчан немецкийла-фашистская тагдымнила, давдулатын давыдат армиядук тадук тэгэдук соммарит элэдэрэ тадук омката сонингила итыла гэлэденгэн. Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, сердил, офицерил, тадук генералил, бэлэл партизанил тадук асал партизанил!

Бугдылду кусирлу хуски сомамава булэнэ су гарасун хэгдывэ давдырва, Красной Армии тадук Военай-Морской Флот знамялватын эденгэмэмэт оммовро конёни даликсал. Красной Армии тадук Военай-Морской Флотту упкачин бисин, куктэвэн советской дуннэвэ немецкийла-фашистской тагдымнилдук тэсидэтэн.

Митнги Родинат немецкийла-фашистская тадук варнакильда давдынин гэрбин дярийн ПРИКАЗЫВАЙДЯМ:

1. Упкатту боецылду тадук сержантиду—мэннгивэр сонингма сапкавар дэрунэе ачинди аянгивдявка, уставил тадук наставлениел, командирил тадук начальникил приказылватын элэлимэмэ овдявка, аямамава итыва, манива дисциплиниава тадук гугдава организованностьва окин-да тадук идуунун нгэвувдевкэ.

2. Агадытыкир войскал ичэдэлтын офицерилдүүн тадук генералилдүүн—кусикитту войскалди нунгникитвэ тадук упкад агадытыкир войскал мэмэгилнуумэр хавалиндиматын аянгивдявка, дюлэски нгэнэн давдырван манин манингивдявка, булэн войскалван химамэмэт асавдявка, тылива канкит дагамавкандевка, омактал иктер дяритын ижчэрилвээнэл нгэлэттэ нгэнэвувкэ.

3. Упкаттун Красной Армии тадук булэндывэ тургучанма энэ нгэлэттэ тадук сомамат нилучивдявка, булэнэ тыргада, долбо-до асавдявка, нунгаман хигдывэлдилду бокичи-вурду энэ иливканденэ, булэн уилдывээн сапкалди тадук нгэлэттэ ачирди маневрилди сонгнавдевка, нунган войскалван мурукэвдевка тадук нихинавдявка, булэн илэдывээн энгэсилвэн тадук техникаван ачиннгивдявка тадук тагдымниумувдявка.

4. Бэлэл-партизанилду тадук асал-партизанилду—советская тадук илэлвэ хуски немцыльва ухэчилэ нгорчандула угиривкандевкэ, эмэнчэдериуду Красной Армии тадук упкачитвар бэлэжитвэ хэгдүнгэвкэ, булэн тылилван тадук штабилзан сукчадявка, советская тадук илэлвэ ваткиттук тадук нунгарвадын Германияла тырэндүлэ сурувкиттук айдявка, немецкийла-фашистская тадук вамилва энэл эвлэнэ вачивдявка!

Красной Армии кусимнилийн, бэлэл-партизанил тадук асал-партизанил! Дюлэски, немецкийла-фашистская тадымнил мудандулавэр давдывдатын!

Индегин 26-ийн анганингин Великий Октябрьской Социалистической Революции!

EPK NCTOPIN
N3VÉHIN
O-WAHPKJVKX
BPKOB

БАШКИРСКАЯ ССР
О-МАНПЫЧКИНХ
НЭҮНЕН
ЕПК НСТПИН

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ
ПРИКАЗИН

23 февральду 1944 анганиду № 16 г. Москва

Индегин митги давдыяри Краснай Армият!
Индегин митги давдыяри Военна-Морской Флот
Индектын митгил нгэлэкэсъе ачир бээл-партизан
тадук асал партизанилты!
Индегин митги бугды Родинат!
Немецкаил-фашистскаил тагдымил энкүтэвувукты
тадук букин!

Верховный Главнокомандующий
Советской Союз Маршалын
И. СТАЛИН

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, сержант, офицерил тадук генералил, бээл партизанил тадук асал партизанил!

Краснай Армия 26-вэн анганингман митги дуннэгнит тэгэлийн советскаил войскал немецкаил-фашистскаилва войскалва сомамат давдыярактын арчамкадяра.

Анганидук кэтэтмэрвэ Краснай Армия давдындын дюлэски нгэнэнэм нгэнэвдерэн, гитлеровскаил тагдымил армиялватын тэпуденэ тадук нунгарватын советской дундздуу эрэсчэн. Эр тэрүүдүү Краснай Армия 1942-43 анг. түгэдэй кампанияван дандындыт нгэнэвэр, 1943 анг. дюгайдын кусинмэн давдыран тадук 1943-44 ангани давдындын түгэдэвэн дюлэски нгэнэнмэн суурвэр. Эрэлдувойн историалдтуун эчэлдүү саврэ кампаниялду Краснай Армия западтула хадылдун 1700 километрилдула кусиден нгэнээрэн, булэндук нунгандин советскаилва дуннэлэв тагдышин-мувчалэ 3/4 тэсирэн.

Эситлы түгэдэй нгэнэн нгэнэдэрэкин Краснай Армия немцыл энгэсивэ элбэчинмэтийн упкаттун нгониммун Днепр Жлобиндук Херсондула ачиннигиран тадук эрт немцыл советской-германский фронтту нгонимма элбэчиндэвээ войнава нгэнэвдэвэр тангиччанматын кумтэрэн.

Түгэдэй нгэнэн иланду бегалдун митгил давдындыл войскалты ангиды дапкальду Украинааду хэгдымэмэлэвэ давдырва гара, Киевской, Днепропетровской, Запорожской областтийг освободивкитватын этэрэ, освободира упкатван Житомирскойва, упкатмаюватын Ровенской тадук Кировоградской областтийг, окува-да районилватын Винницкой, Николаевской, Каменец-Подольской тадук Волынской областтийг. Краснай Армия сомамалди онилдин немецкий эмэ-



1950

ZDATELSTWOTIN

и чэн Житомир, Кривой Рог тадук Умань районилда ачиннгивчтын. Советскаил войскал немцылду омалду. Сталинградва Днепр ангидун дялкадун ора, мирижисдук ачиннгиксал Корсунь-Шевченковской районилун то мешкаилыа дивизияла тадук умукэмэ бригадава.

Советскаилди войскалди Ленинград дагадун бугдын давдын овча. Митнгил войскалты булэн энгэсимиа гороптылан, доски овчалва маннингилван сукчара, ийцай войскал ёнгэсимиэмэ хэсингмэтын ачиннгира, упкада Ленинградва булэндыдук мурукэндук тадук варнахтын артиллерискаилдук пэктырурдук освободира. Советски кусимнил Ленинградской тадук Калининской областивла фашистскаилдук вамнилдук тэсикитвэ этэдерэ та Советской Эстонии дуннэнгдулэн ичэл.

Тагдынилва Советской Белоруссиядук упкатты асаныт угириувчээ: упкатмаютын Гомельской тадук Полесской областтил, Могилевской тадук Витебской областтил о районаилын освободивчал.

Эсийн түгээн ургэлчлудун итогилдун митнгил войскал булэн энгэсимиэмэл элбэчиндилвэн мүелвэн нийлүүснэ түгэдэй дюлэсийн нээнээ 3 бегалдун тагдынилдук 200 талва кв. километрилва советской тадук дуннэвэ тэсичэл. Цийн Армия булэндук тагдысингча 13000 кэтэтмэрэ бичилэв, эр тангуду 82 городил тадук 320 сэлэмэхокто станийл. Фашистской кэхэндук омактал миллионил советскил гражданин юувчэл. Митнгилэ Родиналат мучуул сельскохозяйственвайл тадук промышленнаил районамал сэлэмэт рудат тадук марганецит. Немцын лавэ экономикаду солва районилва сокорчол, экумалдулунгартын сомамат дяvasчадячтын.

Тыкин упкатту тыливгэмэмэ биденгэ гитлеровцын Германия энэ бокичивра сукчаргандулави нгэнэдери. Таду войнавэ нгэнэвкит итын Германияду эсиптиду войнэ аятымар, итэлэпти мировой войнаду бинэдүкин, окинчунганду иконовулнадукин мудандулан игорчанма дархадаа фронталду нгэнэвдечэн. Эми-вал Германия дярин сомохи окура-да энгэситмэр, холокто тэгэмэрдэй Россия угзлын войнаду бинэдүкин. Элэксиптиду мировой войнаду хус германской тадук дуннэл Франция, Россия, Англия, США, Япония тадук Италия. Эсиптиду войнаду Германын умунду очэл Италия тадук Япония, фашистской тадук дуннэл.

Дулэ Финляндия ичээ, утэлэптыду войнаду хуски Германия-ва игорчадяча Румыния эр умуунупиндулэ туксача, эрмэлдүүдээ Германия соткулин энгэсилин эрдээлэ умукэн фронтту хуски Советской Союзва кусидерэ. Историядук савдерэн, Германия войнальвэ давдынгкин тээли, окин-ка нунган умэкэн фронтту кусиденгкин тадук, бугаски, войнавэ давдангкин, окин-ка нунган дюрдүү фронталду кусилингкин. Германия эсиптиду войнаду соткулдиви энгэсилдиви умукэн фронтаду—хуски СССР-вэ кусидерэн. Эр туги-вэл бисикин, нунган эчэ давдыра, бугаски, Советской Союз ухэдэлийн энгэсиллии сомамалди иктэрдитын сукчакан мүелэн иливувч. Советской Союз германской военнай машина тирэрвэн умукин эчээ тэрэчэрэ, туги-дэ немецкаилду-фашистскаилду войскалду сомамалва давдарва оран, эр туги бисикин гитлеровской Германия бинин уутмэр оляиган, окин-ка митнгил союзникилтын соткултын энгэсилтын кусиндуэ иденгэтын тадук хуски гитлеровской Германияя энгэсимиэмэ тадук сэгдыхэдери эмэнчэнтын упкат союзныил государстввол армиялтын нивулденгэн.

Немецкаил-фашистскаил вамил тыкин сукчаргандук юдэвэр хоктоло бакадэвэр туксамматчэрэ. Нунгартын тэлдүү „упкатты“ тавундули нян дяvasчадяра, эми-вал Германия илэдэлийн нэкчэрин маназчал. Фашистскаил нюонгэл хуски гитлеровской тадук дуннупинэ хукачадавэр упкачитвар элэлэндивэр элившдерэ тадук эрт войнава игонимнгидавэр. Гитлеровскил дипломатил умукэн нейтральной дуннэдук гела туксактадяра, гитлеровскилнүүн илэлнүүн уилдэрэ омудянал, надывканденэл сепаратнай мир митнгилүүн государствонут, тадук митнгилүүн союзникилүүн овчайндадин. Упкат эрил элэлдэртын гитлеровцыл сукчаргамачир, хуски гитлеровской тадук дуннупин тэгэртэдерэн союзникил ийдэл соткулдитын гэлэрилдитын, иливуксал омачинавар ачиннгидавэр гитлеровской Германияя тадук нунгантыван бэлэмнилвэн Европаду. Эрил соткул гэлэрилтийн СССР, Англия тадук США сонинг умукупинмэтын война нгэнэдээрийн манингдяран.

Дагамадяран час упкаттули кэхэрдүли мудамзкла энхтэхит, гитлеровцылди советской дуннэдүү тадук Европа тагдыснумувчалдун дуннэлдүү оналдулдитын.

Красная Армия давдынды дюлэсийн нгэнэнин овуудяяга бичэн советскаил илэл митнги тэгэдэхы хозяйстввот упкатту ичэдэлдүүн омактал хавадыл элэлдэртын дярин. Советской Союз трудящаилин Красной Армии догдадылан

СОВЕТСКИХ ПОБЕДИТЕЛЕЙ

онда-тәнэл энгүйсүүчилер упкаттуулар көркөмдүүлүү, митнеги дундаждуу нүкшүртүү оңындулышты, будерилгечар элидерилдүүлүү төзүлдөр. Нүкшүртүү күсүндүүз нодуларга амаргулттараңыз жүргүлүп табуу изкечилүүр, советский дүйнө метрополитуккага, алкүмсөвүү дүли мүслим даясчадар.

Эр дарин, митнеги дэвширти хэгдүүлүүр бисектиси, энгүйсүүчилердүүлүйттүүлүктөөн төгөнгөтөн ижтимаадаңыз, түүнчтэй эктий бирэ. Войнал историалдунын энчи яки барабар, окия-ка булэн изәккән букиттуул шакчанчына. Войнаас дэвширти, булэнэ букиттуул дагамашууса тадук нүкшүртүү тартыккы аваака. Элэ нудаан ачынди балдыярил изэнгүйдүүр энгүйсүүдүүр нүкчадарыл иктер булэн эзбечимэй нийдүүтүнгүл тадук иктиз нудаанын дэвшилдүүлүт эмэдептэй. Эр дарин митнеги ариянет боевилар бөчөкчүүлүккөн тадук военны салкаватын камандириллии изэнгүйи военны салкава угиски утиредең, будзэ таати-көз дарунзе ачынди тадук аямашт салавдлаака, нүкшүү сүкчандылан элдэрээн салкавт тадук тэлнегэ тагчаданын, будзанды туякадуу митнегиэ аялчарма оңыздарын таати-көз бутаски иллюзиава. Гэлээдерээ, Красной Армии долоруулсан тадук соединениллии боевой опыттын тадук дэвширти улжын митнеги тадук войскаты оңылдотын охтын, улжачы Красной Армии, улжын нүкшүртүүлийн боевылын тадук офицерилар булэнэ зэлгээтийн аллагуу узанчылдуун гэлэрдүүлүү тээүдэлдээр татылын.

Гиркил красноармейчыл тадук краснофлотцын, сержанттын, офицерил тадук генералил, бөзөл партизанын тадук асал партизанил!

Суяа 26-дик аянганынгидин Красной Армии приветствуудаас тадук поздравлайдын,

ПРИКАЗЫ ВАЙДЯМ:

1. Упкаттуул боевилду тадук сержанттын—одотинчилду, маюметчиликчилду, артиллеристынчилду, дынкентинчилду, танкчилду, саперилду, сязистынчилду, кавалеристынчилду—изнеги-боевой салкавар дарунзе ачынди чеки аялчаданы, митнегиэ аялчаданы боевой техникашат упкатаан хавалинчына, булэнэ митнеги киндерил гвардейчилди тээүдэригчиллийтэй тадуудаас, командирил присызылзатын эзлүү одоо, дисциплинилана тадук дордхова маккеттака, организационосуудаа угириадевек.

дэвширил фронтаду оңыкталын хавалылди дэвширил дүртүрүр.

Митнеги промышленностит хавамнилии тэрү юнчада ора государствствот бувчылва планилва дэлгүүрүүлдүүр, оңын хэлээж дэлгүүрүүлдүүр, оңыкталва заводылса, доменчада печилэж тадук электростанциялва хавалылвандар, оңын бодивчаду районилду немцылди сүкчавчава индустриялда оруулжимэдүү тэрүдүү таусчара. Хавамнииды классын дымыл алдээрин Красной Армии военный-материальный төвийн сотмарит манингдара тадук эрт митнеги мудаан дэвширил часваа дагамангдара.

Советская крестьянство будерэх государствводу ишлээж арияа тадук городил даритын, промышленностин сирхэвээ, Красной Армияду сожигмяа бэлэнэ одаан.

Советская интеллигентия оқичил овуудатын тадукийн Арияа гэлэрлийн дэлгүүрүүдэтийн хавамниидуу тадук крестьяниндүү нүнгийнмээ бэлэнэ одаан.

Освободивчай районил трудящийн Красной Армии мэнгидүүр освободимидүүр, тарганидүүкнүүдүк балык хэгдисэнгдера, таусиенч заводын тадук сельской избын оналытын упкантын ирүүл Фронттуулан гэнэдердэгч хандара.

Эдэнгэ хэзүүччирэ, советский тэээ эдүктэ дэлгиски ишгүйти сонингит хаватви тадук упкатель тадук мэнгидүүр эзлэвэр сонинчил дундажгүй произвешенчилван затээлээ нудаан ачынди угириденгтэйн, немецкий-фашистийн тагдмынламаан тадук мудаандуулавэр ачинаагидатын.

Оңыктай войсковоюл онын союзчилдуу республиканын лекаччыны, итыхавча СССР тэгээлийн сонинг гиркилэндэгчилдийн историадин, Красной Армиияа сотмарит манингийн тадук нүнгандын оңыктала сонингилээ затын хаваленгийн.

Гиркил красновориёйчыл, краснофлотцын, сержанттын, офицерил тадук генералил, бөзөл партизанын тадук асал партизанил!

Бүгдүүзүү освободительчилдүү войнаду митнеги Роли свободын тадук бескон дарин суу союзгын салынчынч, Красной Армии митнеги дарит войназаа сонинчилж ишакишикчилэн тадук тикин бэлэнэ мудамакла дэвширил эзэхэзүүчэрэ аялчадар. Булэн дэвширил дэвширил гардайчилсан. Энэ-вал нүнтэй энчин дэвширил. Гитлеровскии гардайчил, ишцендэл изненгүйч мудамакла дагаманнан тадук.



даавырдаа фронталду омакталди хавадылди даавырдаа ду турбара.

Митиги промышленностит хавамнилии тэрү ораа государствот бувчэлэвээ планилва дялупкидяа хэлэкт дялупкидяа, омакталва заводылва, ломжинеа печилга тадук электростанциалва хавалиликаандэрэ, бодивчаллу районилду немцэллии сүкчавчавээ индустр и уруулжилалтуудаа тэрэдуу таусчара. Хавамнииды класс сондил элдээрин Краснай Армийи военний-материальный төвийн сотмарит манингдяа тадук эрт митиги худаавынти часван дагамангдяа.

Советский крестьянство бударэн государствовуудаа зэлэвэ армия тадук городил дяртын, промышленност сирьеэвээ, Краснай Армийдүү сонингма бэлэнэм одяран.

Советской интеллигентии окичил овуулжилалтуудаа Краснай Армийи гэлээрлийн дялупкидатын хавамниидуудаа крестьяннуду нунгниндмээ бэлэнэм одяран.

Освободивчал районил трудящийн Краснай Армийи мэннгидувэр освободимнидувэр, тарганидукиндүү бэлэнхэдэгдэрэ, таусчивчал заводыл тадук сельской худаавынти оналжатын улжилт ирүү фронттула нгэнэдердээхэдээ.

Эднээ хэвччүүрээ, советской тэгээ эдүктэ дюлюски шигтии сонинггит хаватви тадук улжилтвар мэннгилээрээвэр сонинггит производствениалван энгээсийн мудана ачинди угирдэлгээтэн, немецкий-фашистийн тагдмыннил амакан тадук мудандулавэр ачиннгивдатын.

Омактал войсковоил овил союзнаидуу республиканы окичитын, итгэгччээ СССР тэгээлин сонинг гиркилээдээгээ. Отечественный войнаду тадук митиги государствоот ючидан историйдийн, Краснай Армийяа сотмарит манингдигатын тадук нунгандун омактала сонингила энгээхэдэнгатын.

Гиркил красноармейцын, краснофлотцын, сержантай офицерил тадук генералил! Гиркил бэлэл партизанийн таласал партизанийн!

Бугдьду освободительнойду войнаду митиги Родина свободолюбийн тадук боскон дярин су сониг соли ичэвхэнис. Краснай Армийи мит дярит войнава сони хоролиснинмунааны тадук тыкин бэлэнэм мудамакла даавын тадук энэ хэвччэрээ нгэнэдерэн. Булэн даавандук давжилуулсан Эми-вал нунгай эчин даавырдаа. Гитлеровские парнакил, ичдэнээл мэннгивэр мудамнмар дагаманман тадук

ондаа-тэээл энхтээмэчинмэр ункаттули зарихтындуулж кэхтийнчилдүүр, митигиду дуннэнгдүгүү нунгартын оджалдуулж кусиндуулээ иодудаа амаргуултын энгээсийн тадук ижчэрилвэр, советской дуннэ метртынгидүүк, аялтуумжийн дули муели дяласчадяа.

Эр дярин, митигил даавыртын хэгдэлвэр бисиктын, мит ноноптыгачинди булэн энгээсилвэн тоогиот иччиведенгээ, бдительнайт бивкэ, митигийд олдордуг сокасктаа, ачны, умнэтгэн эктын бира. Войнал историйлдүүн энэ штаб-бирэ, окич-ка булэн мэнжээн букиттулээ миччанигийн. Войнаваа даавырдаавэр, булэнээс букиттулээ дагамазувка тадук нунганийн тартыки анавка. Ээл мудана ачинди балдмын дярил мэннгидувэр энгээсилдүүр хүччадяарил иктер буазяа элбэчинмэн илдүүтчангал тадук митээ мудамакла даавын дулат эмзэвденгээ. Эр дярин митиги армийт боевийн боевой татыгамжтын тадук военний сапкаватын камандирилийн мэннгиви военний санкави угиски угирдэлэн, булэн тактиканын дэрунээ ачинди тадук аямамат саливдяа, нунгай сукчандылан элээрэн сапкават тадук тэлингээ тагивдяа, булэндидуу тактикаду митигивээ аятмарын омактадын таактиканавт бугаски илингивдяа. Гэлээрдээ, Краснай Армийи дюлэгүүлийн халин тадук соединенилийн боевой опыттын тадук даавыртын улжилт митигил войскалтын онындитын охтын, улжачин Краснай Армийи, улжилт нунганийн боевийн тадук офицерилүү булэнээс эслэтийн военний алагув улжачилдуун гэлээрдүүлийн тэпудедээвэр татыктын.

Гиркил красноармейцын тадук краснофлотцын, сержантай, офицерил тадук генералил, бэлэл партизанийн тадук асал партизанийн!

Сунэ 26-дийн аннганингидийн Краснай Армийи приветствуудаа тадук поздравляйден,

ПРИКАЗЫВАЙДЯМ:

1. Улжилтуу боевийн тадук сержанталдуу—пехотинчидуу, минометчикилдуу, артиллеристылдуу, дэгнэгчийнчилдуу, танкисчилдуу, саперилдуу, свастистылдуу, кавалеристылдуу—мэннгивэр боевой сапкавар дээрүнээ ачинди часки аялгивдяа, митигивээ аямамава боевой техникават улжилтвай хавалийнчанкаа, булэнэм митигил кийнчилдээ гвардейшылдээ тэлдүүдэргэччинийтэй тэлпудевкэ, командирил приказыжатын элэли одягын, дисциплинивава тадук порядкова манингдяа, организованностьва угиривдевкэ.



501

STWOTIN

2. Авадытыкир войсал ичэдэлтүн офицерилдүүтүн генералилдүүтүн—войскалвэ нгэнэвүктэхит, маневриров таатикаван, упкат авадытыкир войсал кусинду жижиг нумэр хаваландынматын санкавар аягиевдявка, энэ практикала сонингит тадук соединениял опытватын тадук войсковоил тылил хаватын культураватын утискин угириивдевкэ, митигивэ разведкават сомамат аягиевдявка тадук угириивдевкэ.

3. Упкатту Краснай Армийду—пэктырун тадук маньжидун олдмыдтын булэндыва тургучанма упкатту нийтийн буэрэ, митиги дюлэски нгэнэнмээт булэн элээрдиви дюйнэгээрдиви бокмуяриван тэлингэ ачиннгивка, булэн удядыкитва санкат овка, чунган техникава суурүүлэдээж бувиэнэ, булэндымл войсал муелвэтийн сонингит моншир кувалзиников, нунганигилдулан тыллодулан букутуников, булэн войскаван мурукэвлевкэ, нунгарватын нихинавдявка тэр ачиннгивдявка, нунгартын ухэлвэр барэктны подудама.

4. Бээлду партизанилду тадук асалду партизанчад Краснай Армийду бэлэгэвэ хэгднгивкэ, булэн штабидуу тадук горизонилдулан эмэнчэвлевкэ, нунганигилван тыльван ачиннгивдявка, нунганигилван уилдыврэн тадук санчан дуучадявка, чунган нэжчэрилви эмэйледэн олгачивдаа.

5. Самэлкидэвэр бугдылвэ давдышра, гавчалвэ советогосударство ухэлтийн энгэсилдин илтэчэ аннганиду, энтирга, 23 февральду, Краснай Армия 26 аннганигийн таганингиду, 18 часиду, Москваду, Ленинградту, Киевдү, Днепропетровскайду, Гомельду, Ростовду Краснай Армии сонингилдуун войскалдуун дюрдярди артиллериийскажи пэктитурдид салютва овка.

Кэнен митгиду давдышдарибу Краснай Армийду!
Кэнен советской ухэдү!

Кэнен митгилду сонингилду бээлду партизанилду тадук асалду партизанилду!

Инлегин митги бугды Советской Родинат!

Инлегин митги Всесоюзной Коммунистической партии Краснай Армии бугдылвэ давдышран угириувумни тадук ошиг Немецкаил тагдымнил букин!

Верховный Главнокомандующий
Советской Союз Маршалин
И. СТАЛИН

106

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН

1 Майду 1944 аннганиду № 70 г. Москва

Гиркил красноармейчил тадук краснфлотчил, сержант, офицерил тадук генералил, бээл гартизанил тадук асгал партизанил! Советский Союз тружашаил! Тадук энхиц, немецкаил тырэмвил тырэндүүлэтийн асанжав очал тадук фашисттай кэхэндүлэ Германийн зөгөсч суурүүвчэл!

Советское Правительство тадук митагч большевистской партии гэрбидуктын сунэ 1 Май таганингиза приветствуйдем тадук поздравляйдем!

Митгиг дуннэнгит тэгээлийн 1 Май таганингиза Краснай Армия сомамат давдышдяракин арчамзажаа.

Немецкаил дивизиял Сталинград дагадун давдышнадуктын Краснай Армия мудана атийдээ цэлээж нгэзэнжигээвдэрэн. Эр тэруду Краснай Армия Волгадук Сереттула, Кавказ урэлийн балгэлдуктын Карпаттула кусидээ нийэрэн, булэндыва нийгияга ватчээ тадук нунганин советской дуннэдук эрэсчэн.

1943—1944 аннганил түгэдэй кампанитын нгэзэндерхийн Каснай Армия бугдылвэ кусинимэ Днепр тадук ангуудынадын Украина дэритын давдышран, немцыл солз элбэчизурьлынэ огарилаатын Ленинград дагадун тадук Крымуу наилдуттан, санкалдий тадук сомамалдий ошилдиви немецхайза элбэчизээ тэнтийрэн солду муелду—Южный Бугта, Днестраа, Прутаа, Серетва. Упкатмаютын Украина, Молдавия, Крым, Ленинградский тадук Калининской областтий, катээдэй Белоруссия немецкаилдук тагдымнилдук тэсэвчэл. Родивалт Юг металургиян, Криворожье, Керчь тадук Николь рудатын, аямамат балдышувкил дуннэл сидгэлэдүүтийн Днепр тадук Прут мучанмуувчал. Фашистской кэхэндүл дар илдлийн советский илэл юувчэл.

107

Балдыяктыва дуннэвэ освободикит бугдывэ итывэдэлдүүлкідяна, Краснай Армия митнгилдулэ государствен наилдулат муелдулэт Румыниянун тадук Чехословакиянун юрэн тадук тыкин булэндышвэ войскалва Румыния терриориядун тэпудерэн.

Краснай Армия давдырин очал советской командование тэдемэмэ стратегиян тадук тактикан дярин, митнгил боёцылты тадук командирилты гугда моральний угириувунтын тадук дюлэски нгэнэмунтын дяритын, митнгилду войскалвут советской военнай техника аямамат бувувдерин дярин, митнгил артиллеристилты, минометчикилты, танкистылы, дэгиктэмнилты, связистылы, саперилты, пехотицилты, кавалеристылы, разведчикилты сапкатын тадук саритын хэгдыхэнэтын дярин.

Эрилду давдырду элэкмэмэт бэлдечэтын митнгил булыл союзникилты—Америка Соединеннаил Штатылин тадук Великобритания, экумал-ка дявучадяра фронта Италииду хуски немцылва тадук миттук окива-да немецканва-войскалва танчудяра, митту сот гэлэвдерильвэ стратегийскала сырьева тадук ухэлвэ будерэ, Германия военилван онилван бомбандирийдяра тадук, туги кэнэл, нунган военнай энгэсивэн утунгдерэ.

Эми-вал Краснай Армия давдырин эмчэл манил оратдук нунгартын умнэт ачир омчал булэн элэкэсиптидукин судук иктэндүкин, Краснай Армиява тылдук эрэктын тургучара упкачин митнги советской тэгэ, упкачин митнги дуннэнгит. Краснай Армия кусирду Родинави дярин сомамава со-нингма ичэвкэнэн. Эми-вал советской тэгэ Краснай Армияду долгут эчэ эмэнмурэ. Война ургэчулдун итылдун советской тэгэ со давдычи одядави кэтэмэмэвэ военилвана ухэлвэ, хаводалва, тэтылвэ, дептылэлвэ тадук нунгарватын тэлингэ нгэнэвдедэви Краснай Армия фронталдулан. Илтэчдүү анганиду советской промышленность энгэсин сомамат гутлахача. Онила ичэл нямадил омактал заводыл, шахтыл, дяр электростанциял, сэлэмэ хоктодыл нгэнэл, тыхдылэр. Омактал миллионил советскил илэл станокилдула илла, сомамалва овурва сарил ора, мэнгивэр хава-вэр сапкалдитын ора. Митнгил колхозилты тадук совхозилты война тэрэрвэн аямамат тэрэрэ. Дэрунэе ачинди, советской крестьянство, военнай время ургэчулдун итылдун, иектэкичилду хавалдяран, митнгиду армиядут тадук населе-ниедут дептылэлвэ буденэ, митнгиду промышленностут сырьева алиядяна. Митнги интеллигенцийят советской нау-

кава тадук техникава, культурава тадук искусство омакталди бугдымэмэлди давдырди тадук нирди дялупкиран. Балдыяквэр элбэчинду советскаил асал сомамал давдычил, бугдымэмэт хавалдярил фронт дярин, военнай иты упкатван ургэлвэн сомамат тэрэдерил, Краснай Армия кусимишвэн—митнгивэ Родинават овсодимнилва, солдула итылдула угирдерил.

Отечественай война ичэвкэнэн, советской тэгэ бугдымэмэлэ итыла одядинга тадук уркэчумэмэлдук тэрэдрук давдыча бинэ юдеденгэ. Хавамнил, колхознил, советской интеллигенция, упкачин советской тэгэ уты гармэмэл булэнмэ давдынма кангкингдавэр, фашистлди сукчавчавэ хозяйствово упкатван такуставэр, митнгивэ дуннэнгмэт сомарит энгэситмэрить тадук баяндымарит овкандавэр.

Краснай Армия иктэрдукин фашистскаил государствол умуунупинтын нихинадяран тадук сукчаргадяран. Нгэлэн тадук болгон очал тыкин Гитлер румынскаилдун, венгерскаилдун, финскаилдун тадук болгарскаилдун „бэлэмнилдун“. Тыкин эрил гитлеровскаил кэлэмэл, дуннэл тагдывчал-гу тадук тагдывдярил-гу, немцылди Германия войнава давданаван эденгэл энэл ичэрэ бирэ. Румынияду, Венгрияду, Финляндияду тадук Болгарияду бисин элэ умукэн иты сукчаканма илтэндэтын: немцылдук суелдыйдэтын тадук войнадук юдэтын. Эми-вал, ургэччу тангичами, эрил дуннэл эсиптилтын правительстволтын немцылдук суелдыденгэвэтын. Гэлэвденгэ, эрил дуннэл тэгэлдүүтн мэнгивэр овсодивмарин немецкай тырэндук мэнгилдулэвэр нгалэлдулавэр гадатын. Кангkitмарит эрил дуннэл тэгэлтн тылэктын, авадыла-кэ хакула нунгарватын гитлеровцыл исивчал, эрил кангkitмарит нунгартын авадыва-да бэлэнмэ этэдэнгэтын бэлэдеми мэнгилдувэр немецкайлду тырэмнилдувэр тадук нунганингилдүүтн кэлэмэлдүүтн—квислингилду мэнгилдувэр дуннэнгилдувэр, тарит эрил дуннэл войнадук угитмарила сокорира тадук сукчара гадянгатын, тарит нунгартын демократическаил дуннэл тыллиетын сомарит тангичдянал.

Давдынды дюлэски нгэнэн дярин Краснай Армия юрэн митнгилдулэ государственнаилдула муелдулэт игонимду 400 километрилдук кэтэтмэрду, овсодикса немецкай-фашистской тырэндук 3/4 кэтэтмэрвэн тагдышинмувчавэ советскойва дуннэвэ. Тыкин эргэчин иты илитчаран, фашистскаилдук тагдымнилдук УПКАТВАН митнгивэ дуннэнгмэт тэсдээт тадук Советской Союз государстваудылван муелвэн та-



кустат УПКАТТУН НГЭНЭДУ, Чернай ламадук Баренцева
ламула.

Эми-вал митнгил омачирты эденгэл этэвдэрэ элэ бул-
дылвэ войскаль митнгидук Родинадукит эрэскичит. Нь
мешкаил войскаль тыкин урэдерэ гоевуннгивчавэ бэйнгэвэ;
экума-ка тутусинчэ муелдулэн мэнгиви авдунми—Герма-
нияла сүэлви авгарангдави. Эми-вал гоевуннгивча бэйнгэ,
суручэ мэнгилэви авдундулави, неливсүт бэйнгэт эмэмнуу-
ки. Митнгивэ дуннэнгмээт тадук митнун союзнаилва дү-
нэлвэ тырэн неливсидукин айдавэр, удядявка гоевуннгив-
чавэ немецкайва бэйнгэвэ тадук нунганман ненивка мэнгийн-
дун авдундун. Булэнмэ асадянал мит немецкай кэхэндү-
аймачир бисит митнгилэвэ акнилват полякилва, чехословак-
ийла тадук митнун союзнаилва Западнай Европа хүн-
тулвэн тэгэлвэн, гитлеровской Германияят тырэчивдерилий-

Тыливгэн, эр омачин ургэлчтумэр иты, немецкаилва во-
скалва Советской Союзтук эрэсkitтuk. Нунганман ову-
дяяга элэ тэгэртэтэдэнэ умундылдитын элэдэрдитын Со-
ветской Союз, Великобритания тадук Северной Америки
Соединеннаилин Штатилин, умундылды иктэри Восток-
тук—митнгил войскалы энгэсилдитын тадук Западтук-
энгэсилдитын митнгил союзникиты войскалын. Эденгээ-
хэнучиврэ элэ эргэчин упкatty иктэн гитлеровской Гер-
маниява мудандулан сукчадянга.

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, сержант
тыл, офицерил тадук генералил, бээл партизанил тадук
асал партизанил! Советской Союз трудашалин! Акиил та-
дук экнил, немецкаил тырэмнил тырэндулэтын амакаан
очал тадук фашистской кэхэндүлэ Германияла энгэсит су-
руувчэл! Приветствуйдем тадук поздравляйдем
сүнэ I май праздникид! Приказывайдям:

Краснай Армия историческаял давдырин фронталду дэ-
ритын тадук Советской Союз хавамнилин, колхозникилин та-
дук интеллигёнциян бугдылвэ давдырватын тылду самэлкий-
дэвэр, эси тырга, трудашайл упкatty мир праздникитын тыр-
ганингдун, 20 часилдуду, Москваду, Ленинградту, Гомельду,
Киевду, Харьковду, Ростовду, Тбилисиду, Симферополь-
ду, Одессаду—20 артиллерийскаилди пэктырурди салютва-
овка.

Индегин митнги Советской Отечеством!
Индегин митнги Краснай Армият тадук Военнай
Морской Флоты!

Индегин бугды советской тэгэ!

Индегин Советской Союз тэгэлин гаркилэнтын!

Индектын советскаил бээл партизанил тадук асал
партизанил!

Эденгээмээ оммовро кэнен сонингилду, мэжирэчэлду
кусирду митнги Родинат свободан тадук боскон дярин!
Немецкаил тагдынил буктын!

Верховный Главнокомандующий
Советской Союз Маршалин
И. СТАЛИН.



ГИРКИ И. В. СТАЛИН „ПРАВДА“
КОРРЕСПОНДЕНТЫН ВОПРОСТУН
ОТВЕТЫН

„Правда“ корреспондентын вопростун, он-ка гира
Сталин союзникил Северай Францияду десанттава да-
наатин ичэтчэрэн, гирки Сталин эргэчинди ответва ора-

Союзникил освободительнаил войскалтын Северай
Францияла эмэнчэдэвэр надалладыва кусирвэтийн ичэт-
энэ хэнучивра гүнмууденгэ, Ла-Маншва албин дагкит
тадук союзникил кэтэмэмэвэ десантнаил войскалвэтийн Се-
верай Францияду агивкит,—упкачин элэли овча. Э-
митгил созникилты бугды давынтын.

Эденгэ муссэврэ, войнал историятын эчэ сарэ дялд-
ми албидин, хэгдымэмэти тадук сапкамамат овнати
эргэчинэ ония.

Савдерэн, „эденгэ давдывра“ Наполеон мэнгидуви ар-
мидуви мэнгитви пландиви Ла-Маншва дагдави тадук Бре-
танскила бурилва тагдысндави сомамат давдаачан. Дул-
бун Гитлер, дюрвэ анганила сокатчакаим, гүндэн, ю-
ви эчэнт нонолло. Элэ британскил тадук американски-
ла войскалва дагкит тадук кэтэмэмэвэ десантнаил
кира.

История эр онива давдын гүгдагудин итыдын самэлж-
дэгдэн.

13 июня 1944 ангани.

ВЕЛИКАЙ ОКТЯБРЬСКАЙ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЙ РЕВОЛЮЦИЯ
27-ДИН АНГАНИНГИН

Государственный Оборона Комитетын Председа-
телин Московской хавалдярил депутатыл Советын
город Москва партийнаилнуунин тадук обществен-
наилнуунин организациялнуунин торжественнай соб-
раншиедун докладын б ноябрьду 1944 анганиду.

Гирки!

Эси тырга советскаил илэл митгиду дуннэнгдүт Совет-
ской революция давдынан 27-ван анганингман праздновай-
дара.

Дыгирэ митгиги дуннэнгит Советской революции анга-
нилни арчамкадираан Отечественный война хуски немецка
иילה-фашистскила тагдымнилаа игэнэдэрэкин.

Эр, эми-вал, эдёнгэ гуниврэ война дыгин анганингийн мэн-
гидливи итогилдиви война гилдукин иландук анганингийн мэн-
гидливи хунгутумэр биси. Хуски, нунгардутын сомама сунгту-
анганилди немецкаил войскад дюлэски игэнэндитын тадук
чунгартын митги дуннэнгит доидулан эмэрчидитын, окин-
ка Краснай Армия элбэчинидын кусирэ игэнэвүүсэнмүү-
дэчэн, война илин анганингийн митгиду фронтут сомама
хунгутупин анганингидин бичэн, окин-ка Краснай Армия-
энгэсэмэлвэ дюлэски игэнэрдэйлвэ кусирэ очан, немцыл-
ва ондууда соткулду кусирду дүктэчэн, немецкаилдук
войскадук советский дуннэ дюр иливан хаван тэсчэн
тадук иунгарватын оборонала овканмукаанчай, эрмэлдүү-
дэ Краснай Армия войнава хуски немецкаилва войскалва уму-



кин чаки нгэнэвдэчэн, союзникилты сот эрэктэн бэлдэгийн гээдийн дыгийн анганингин советскаил армиял тадук митгил союзникилты армиялтын немецкаилва войскалва сот мамал давдыртын анганингидин оча, окин-ка немцыл, нава дюору фронталду тыкин нгэнэувкэнмувдээл, Герния муелдулэн усэхэндэвчэл.

Илтээч анганин мудандуви этэвувчээ немецкаилва скалва эрэснди Советской Союзтук, Франциядук, Бельдук, дулинды Италиядук тадук военнаилва итыла Герния территориylan нгэнэвунди.

1. ГЕРМАНИЯ ДЮР ФРОНТЫЛ СИГДЫЛЭДУТЫН КАМНИВУЧА

Соткумамалин давдырин Красной Армии эр ангандууд тадук советской дуннэдук немцылва эрэснин итыгэр бичэтийн окинта энгэсимэмэлтийн иктэрдитын митгил скалты немецкаилдувойскалду, ноноливувчал эр ангана январьдун тадук отчетты анганин улкатутун нгэнэдүн ордячал.

Элэкэсипти иктэнэ митгилди войскалдит овча бие эсипти анганин январьдун Ленинград тадук Новгород гадутын, окин-ка Красной Армии немцыл энгэсимэмэльээс рильтын нийдүүтчан тадук нунгарватын Прибалтике усэхэндэчэн. Эр иктэн овнадин Ленинградской области ордодуулжсан.

Ге иктэн эр анганин февральдун-маргадун Бугту оувчан, окин-ка Красной Армии немецкаилва войскалва давдчан тадук нунгарватын Днепр чакин усэхэнэчэн. Эр иктэн овнадин немецкаил фашистскаилдук тагдыннилдук иргудялкады Украина ордодуулжсан.

Или иктэн эр анганин апрельдун-майдун Крым райондун оувчан, окин-ка немецкаил войскалы Чернай ламдуудадавчтын. Эр иктэн овнадин немецкий тырэндук Крым тадук Одесса ордодуулжсан.

Дыги иктэн эр анганин июльдун Карелия райондун оувчан, окин-ка Красной Армии финскаилва войскалва дүүтэчэн, Выборгва тадук Петрозаводска ордодуулжсан тадук Финляндия дондулан усэхэндэчэн. Эр иктэн овнадин Карело-Финской советской республика хэгдьдэн хийн ордодуулжсан.

Туниги иктэн немцылду оувчан эр анганин июньдун-июльдун, окин-ка Красной Армии немецкаилва войскалы мудамаклартын дуктэчэн Витебск, Бобруйск, Могилев дагасан.

Тадук мэннгиви иктэнми мурукэнди 30 немцыл дивизиялвтын Минск дагадун этэчэн. Эр иктэн овнадин митгил войскалты: а) улкатван Белорусской советской республикава ордодуулжсан; б) Вислала юрз тадук кэтэдывэн хаван митту союзныга Польшава ордодуулжсан; в) Немандула юрз тадук Литовской советской республика хэгдьдывэн хаван ордодуулжсан; г) Неманма дагра тадук Германия муелдулэн дагамара.

Нюнги иктэн эр анганин июльдун-августун Западной Украины райондун оувчан, окин-ка Красной Армии немецкаилва войскалва Львов дагадун дуктэчэн тадук нунгарватын Сан тадук Висла чагидалатын усэхэндэчэн. Эр иктэн овнадин: а) Западной Украины ордодуулжсан; б) митгил войскалты Вислава дагра тадук Висла чагидадун Сандомир заалтун энгэсимэмэвэ огэрвэ ора.

Нады иктэн эр анганин августун Кишинев—Яссы райондун оувчан, окинка митгил войскалты немецкаилва-румынскаилва войскалва мудамаклартын дуктэчэтийн тадук мэннгивэр иктэнмэр этэчэтийн мурукэнди Кишинев дагадун 22 немцыл дивизиялвтын, эми тангна румынил дивизиялвтын. Эр иктэн овнадин: а) Молдавской советской республика ордодуулжсан, б) кусиндук Германия бэлэмнин-Румыния юрвчэн, экума-ка Германиядү тадук Венгрияду войнава иливчан; в) кусиндук Германия бэлэмнин-Болгария юрвчэн, экума-ка туги-дэ Германиядү войнава иливчан; г) митгилдувойскалдут Венгрияла, Германия Европаду амаргуулсан бэлэмнилэн, хокто нивувчэн; д) митту союзныга Югославиядү хуски немецкаилва тагдыннилвашаалээ бэлэдэвэр аливдянгол ораа.

Дялки иктэн эр анганин сентябрьдун—октябрьдун Прибалтике оувчан, окин-ка Красной Армии немецкаилва войскалва Таллин тадук Рига дагадутын дуктэчэн тадук нунгарватын Прибалтике дуктэчэн. Эр иктэн овнадин: а) Эстонской советской республика ордодуулжсан; б) Латвийской советской республика хэгдьдэн хийн ордодуулжсан; в) кусиндук Германия бэлэмнин-Финляндия юрвчэн, экума-ка войнава Германиядү иливчан; г) 30-дук кэтэтийн митгил дивизиялтын Пруссиядук хэрэгэгивчэл ора тадук Тукумс тадук Любава сидылэтийн райондун дяванду камнивчал, иду-кэ нунгартын тыкин митгилди войскалдит ченивдэрэ (Горомомово таппакар).

Эр анганин октябрьдун митгил войскалты егитын иктэнтийн Тисса тадук Дунай сидылэтийн Венгрия райондун ордодуулжсан.

дун ионовуудынчай, Венгрияга войнадук юувкэнмэчин тадук нунганин хуски Германияга хорлонсийнмукааныг. Эр ихтэй овнадин, экума-ка энин этэрэ; а) митигилдүү схваты митту союзныду Югославийду бэлэрэ нэмшигээрэстэтийн тадук Белградва освободидтын; б) митигилдүү войскалты Карпатский урээ давадянгыл ора талук митту союзныду Чехословакийн республигаду шалыг бэлжинийн тадук экума-ка хан территориин немецкийн тагдыннилдүүлүк освободивчай.

Мудандуuk, эр анггийн октябрьрийн мудандуун немецийн дундажийн тадук митигилдүү северийн Финляндийду овчан, оюун тадук митигилдүү войскалты, немцынлаа аасдянал, митту союзний Норвегия дуннэнгилдүүлэн ичэтийн (*Тантакар*).

Би энэ гундерэ булэн эр операцияял овнатын дарийн королвлон вавчалди тадук илленийн тангуватын, ирэгилди войскалтийн тавчал орудиел, танкил, самолетын, сиряллын, пулуметын тадук хүнгтүүл тангуватын. Эр тангуу суу саденас СССРийн информбюро сводкаалдукин.

Эргэнэр соткулийн операциялийн Красный Армии илтээвшийннидүү, немецкийнлаа войскалтаа митигилдүү дуннэнгилдүү эрэснүүдээ эмзэвкэнмүчэл.

Эрэд операцияял овнуудын 120-юл немцийн тадук нунгигилтэн бэлээмнитын дивизиялтын ачиннгигийн тадук кусиндук юувчэл. Улкаттук 257 дивизиял, тэнгэрэндүү хуски митигилдүү фронтват иллитчалалдук, экумалдук 207 дивизиял немецкийн бичэтийн, мит тэкин ичэдэл хуски ирнгийн фронтват бидерилвэ уникт "үүнхэлтийнмамал" тадук "соткул улкаттимамал" тавир илтэчэлэлтийн элэ 204 немецкийнлаа тадук ишгэргийнлэв дивизиялдаа, экумалдук 18 учэл кээтээрийл бирэ немецкийн дивизиял.

Гүйнүүдэнэ, эсиптиду войнаду гитлеровской Германы мэнггииними фашистской армийнуми энгэситмэр, наадмын дымар тадук орчныдайтмар булэн бисин, Германия тадук нунганигийн армийнлийн улкатту угзээнтийнду войнаду бийнэдүжин. Эду хавуудянга, эсиптиду войнаду немцийн тадук митигилдүүр бэлээмнильэр государствол икэтэдивээтин армийн тадук нунганигийн тадук тадук. Германия войнава ирэнээдээдээ аялвал итэл бирэктэн, нунган эми-ял онда-кээ эхижүүлжээ тадук мүедүү илча, эр, итэ тэлжикэнүүдэнгээ эрээ, Германия соткун булэннин—Советский Союз гитлеровской Германийн энгэситви гокнадин. (Сомамал тантакар)

Илтээндүү ангганидүү омактат итэлтойнаду хуски гитлеровской Германийн эргэчин итэлтэнгидяя, эр анггийнду Красный Армии мэшигилдүү овилли хуски немецкийн тадук войскалдаа энэн умууригидээ ирэнээдээрэ, оюун чөлөнтийнду ангганидүү бичэн,—умунду митигил союзниковытой войскалтийн, Тегеранская конференция ээх хүтийлээ илтээ, Тегеранская конференция решениян умуудалдули иштэрдүүли Германийлийн занадтуу, востоктуу тадук ёхтуу эзлийнээ овувдяа, Красный Армии дюгадынлууийн операцийнтийн советской-германский фронттуу умуунду митигил союзниковытой Францииялаа ирэнээмээс ишгэснэмээлээ дюлэски ирэнэрээ очатын, гитлеровской Германийн войнаду дюрдүү фронтынду ирэнэвүүкэнмүчэл. Митигил союзниковытой войскалтын тадук флотын история эсивээ сары организованый тадук хэгдэ бисилин сомамал десанттайнаа операцияяа Франция дипкадун ора тадук немцийн огийнжилжилтэй санкамамат иллдүттэй.

Туги-кэми, Германия дюр фронтын сүгдэлдүтүүн ишнэвчилжээ.

Он-ка влачивдячан, Красный Армии тадук митигил союзниковытой умуудындаа илтэрэтийн булэн ээх тэрэрэ, булэн тургучарийн иллдүччирэв, урумкунду тээрдүү ангганидүү войскалийн дулийн Италиядук, Франциядук, Бельгиядук, Советский Союзтук эрэсвичэтийн, булэн Германия муудалын подавчан.

Эднээ хэнчүчирэв, Европаду ге фронт, мэндүлээ 75 немцийн дивизиялватын танча, ээх овраа бисикин митигил войскалты эргэчин урумкунду тээрдүү немецкийн войскалт тургучаматын эмчэл иллдүттэй тадук нунгарватын Советский Союзтук эрэстэ. Туги-дээдээ эднээ муссээрэв, Красный Армии эр анггийн дюганидүү сомамал дюлэски ирэнэрээ танчал, митигил союзниковытой войскалтын эмчэл тэдлийнгээ немцийнлаа давдира тадук нунгарватын дулийн Италиядук, Франциядук, Бельгиядук эрэстэ.

Омачин иллтичарын, Германийн дюлэскидээ дюр фронтын сүгдэлдүтүүн ишмиччандынка.

Давдым эдүүк юдерэн.

2. СОВЕТСКАЙ ТЭГЭ ОТЕЧЕСТВЕННДАЙ ВОЙНАДУ БҮГДҮМЭМЭ ОНИИН

Красный Армии мэнггиини омачийн Родинийн дарийн ишнэвчилжилтэй, мамат оран тадук немцийнлаа советской душидүү эрэстэй,

ОГЕРК НГОПИН
НЭҮНЕН
ТҮСӨ-МАНХАЖЫПКИХ
ЯЗЫКИ

Б. А. ТОРПЕРЕККА

нүнгээн эрэвэр оран эр дарни, нүнгээндээ улкаачин митиги дүнгээснэгт, митиги дүнгээснэгт улкаачин тэгэлийн тэдээ залдадсан тургучадаачтын, Элээдээнээд хаватын улкато ветекийн илэл—хавамнил, крестьянил, интеллигентиця, түгээдээ митирив государственчийн тадук партийнаас органы нүргинийд хаватын илтэчэдүү аинганиду игэнэдеччэтийн эр менэли—“улкаачин фронт дарни”.

Нэгээдээ аингани самзаживч промышленность, сельскхозяйство, транспорт омакталан давыдралтын, митиги юнийн хозяйствтой омактадын угиривундни.

Война дыгидуй аинганидүйн митигил заводылты танкин, самолетын, орудиевн, минометын, военинайла хавдалва окира-да кэтээтмэрээ одяра, война новонуудараха оянадукаар. Сельской хозяйстввото такускит ургэлччуу мэмийн итэй амарду эмэнмурэй. Дүнгээгдүүлэцт Дон таду Кубань язымат балдыувнукл иэктэрийн мучувуучалтын Украина освободивчзлан, митиги сельский хозяйствтой ургэлччадук сокориурдук тэлчиннга такусидиран. Советский сэлзээ зоктод транспорт тээрээн овхамччимэй, окумажа хүнгти дунин транспортны тэрэмчээгүү. Улкаачин эр гүдерэн, советской государство экономикады тэгэрийн сотмар ийнчтэйн оналин, булэндээл государствоюл экономикадуучуу.

Социалистической строй, Октябрьской революцият бардываача, митигиду тэгэжэд тадук митигиду армийдут бүтээ мэмийн тадук эднэгээмээс давдывра энгэсив бүчэн. Советский государство, война ургэлчч итэлийн биссийнччимэй дүнгээснэгт хэгдэл тадук экономикадыт сол районилин век шалдаж амакакан тагдсаннинувчал бучэлэхтын, война изгүүлжин эчийн какираан, хуски аинганидүк аинганила фронтаду военинайла ухээлээ тадук хавдалва кэтээтмэрээ будчэн, Красная Армия тыкни немецкой армийдүк кэтээтмэрээ танкичи, орудиечи, самолетчи. Митиги кусивундийн тэхжжих кат качестволии гүпни, нүнгэй булэн ухээзин сотмарит окирда түгдлумар. Түгий, он-ка Красная Армия умукин тадук ургэлчдуу игорчанду военийн давдымиди фашистская войскада давдымар, советской тээл хавамнилийн митигийн бар умнудын кусийдувэр хуски гитлеровской Германын тадук нүнганигийн бэлзмийнээс экономикадыт давдымар булэвэр давдымра. (Сомалын талтакар). Советская илээ мэдүүвэр кэтээн гэлзадерилийн какираангиччатийн, саджийн солдуда хэхэрдүүлээ игэнэдеччэтийн, кэтээтмэрэе фронттуу булэвэр. Эсийн война бугдамжийн ургэлийн эчэл капутта, хүчиний советской тээг салжийнээн Гэлээриний тадук сонинийн

нүүгээснэгт сотмарит катараи. Митиги тэгээт сонин тээг ижнэвмэн мэдүүви тэдээ гаран.

Митиги хавамнидын классит улкатай энгэсивийн будэрээ давдыйн дарни, окин техникавай лэрүүзэ ачийн аингийн, промышленчийн предприятиел энгэсивийн хэсдүүдөрэй, омакталва фабрикална тадук заводында одиран. Советской Сэлзээ хавамнидын классин эсийтиду пойнаду бугдамжийн хавалын оима оран.

Митиги интелигентийн техникава тадук культураа омактагжит хоктолци энэ шэлдэгтээ игэнэдерэн, часын авт утирдерэн эсийтийн наукаа, нүнгэй даваарлав Красной Армии ухээлн ондатын санжат унгдерэн. Советской интелигентийн мэнгитви одиран хаватви булэн давдывдан эднээ мэмээ тэмнэвэр оина буц.

Армия эсийти ухэ ачийн бирэкин эднэгэ кусидерэ тадук давдлыдара. Нүнгэй туги-ээ бурдука тадук дэлтийэд ачир бирэктийн эднэгэ кусидерэ тадук давдлыдара. Война дынсүүн зонголийн энгэсивийн хэсэгийнгүй Красной Армии, колхозийн крестьянство залдэрийн даритын, дэлтийээлийн ээ дэготчоро. Бэлэд колхозникин тадук асаал колхозникин хавамниду тадук интелигентийн дэлтийэдээз, промышленностуу сырьеа будэрээ фабрикал тадук заводыл, фронт дарни ухээлээ тадук хавалында одирил, хававэтийн авт хаваливандэр. Митиги колхозийн крестьянствот сомат тадук мэнгивэр омчижмар Родинавар дарни авт тылдэнэ Красной Армийду булжимээзэдийн бэлэдэрэй.

Энэл окин-да оммовро историала идэгээтийн советскийн асаал тадук митигил кэневалдэрийн омактад илээ бугдамжийн хавадын оналтын, мэнгитилдувэр миэрэлүүвэр угирчж хаваа ургээснэгт фабрикалдуу тадук заводылуу, колхозийдээ тадук совхозийдуу. Родиний чөстин тадук боскою дарни советскийн асаал, хуркээр тадук хүни хавадыл фронтуу көчжийн тадук санингма ичвандэрэй. Нүнгартын митигийн амьтадуукаар тадук омолгилдуукаар, эдэлзүүвэр тадук акиндуукаар, Родинавар неменчийн-фашисткаар тадук хамнилдуу элбогчирилдуу, эчэл сунтуураа.

Советскийн илээ тээлд хавадыл оналтын, “түүдээ митигийн кусимильты фронтуу эднэгээмээлээдүү советской патротизмуудаар, сомамалуу тадук индымжийнээдүү советской патротизмуудаар.

Советской патротизмын энгэсив бисийн, нүнгэй рисованчийн тадук националистиччийн предрасудкаан энэхүү тэрэгтэдээр, тэгээртэдэвднээдээ мэнгиви советской Родинийн



сомамат аяверидин тадук тэдечэндин, упкачин дуннингит трудашалин акниды гиркилэндитин. Советский Союз упкачин трудашалин традицийны тадук ресилтын сомамат декилдывчар. Советская патротична сүелдүвкандэр, хуски, митгиги дунненгит упкатаан жантадук народностильван умундуулэж акнидыла кэрнэ умуулкидерэн. Эдувэр Советской Союз тэгэлийн энх сукчавра тадук соммариг маянихадари гиркилэндийн чөвдеденгэ. Эрмэлдүү-дэ СССР тэгэлийн хунгтэдэл тэгэлтийн праволвотын тадук босковотын уважайши тадук дюлгэктэлтийн государстволнуун мируу тадук газардлын тэгэлжилтийн энхийн тадук газардловодоо бодва аяверидин тэгэлнүүн балдыдирил тадук изнэдирил уйлдрын тэгэлжилтийн энхийн тадук изнэдирил.

Советскын илээл немецкийн тагдымнилва хунгартын бисилтийн энэл аяверд, нунгарватын аяверд нунгартын митгиду тэгэдү тадук упкаттуу аявердилду тэгэлдү эденгэмэмэлээ тангивуураа аявердилдаа тэгэлдү эденгэмэмэлээ тангивуураа тадук хукчакалва оналитын. Митгиду тэгэдүт городын гундэнгэрээ: «Иргичивээ энгэрэе боронгдуулнаа дуктэдэнгэрэ» (Инженер, городоо талтакар).

Немецкий фашистын илээлээ эвкээс аявлынмаа разын теорияяа мэнгиеевэр идеологияяа ухэвэр санал, таягчадын, хугдваа национализмава игээжээ, немецкий тагдмыншил тэрэвчэлдээ тэгэлдүү нийгээл бийн моралний-политический тэгээръен одянган. Эми-вал расчахаа аяувдивра политикин, гитлеровцын игээвүүдээ тэдэдүү немецкий-фашисткий государство лондын сэбүү тадук хунгтуулдук политикидээ хэрэхэгивизтирийн орал. Расчай эвкээ аяувдивра идеологияяа тэдэдүү политикийн фашистская валдьндын умуунуулнаа хүччаргаа итгэх, хуски немецкийн империалистын тангивуураа эргийн Франция, Югославия, Польша, Чехословакия, Греция, Норвегия, Голландия тэрэвчэл тэгэлтийн, түүхийн Гитлер золотолын бэлэнмийн-итальянцын, румынчын, финчын, болгарийн угиривэр. Гитлеровская хэсийн мэнгигийн эзлэхийн эзэлжидээ тадук упкатаан тээврээний илникэнэн, гэрбиччидерн "немецкий синий" расчахаа аяувдивра оча.

Война икэндерэкин гитлеровцыл ээл ээл военидьт давдарга, түгиде моралний-политический давдакал. Митгиду дуннингут упкат расал тадук нацияа умунтэгэр биситын илингувчай идеология, тэгэл гиркилэндийн идеологияяа мудандуулса давдьран гитлеровцыл хугиды национализм тадук расчай эвкээс аявлындаа идеологияяатын.

Тыкин, окин-ка Отечественная война давдьны мудандуулви икэндерэн, советской тэгээ историид оини упкатааны судови илдэрэн. Тыкин упкат тычал, советской тэгээ мянгитви элэдээндэй игорчанди Европа цивилизацийн немецкийн тадук варнакидлук аяч. Эду советской тэгээ илээдийнчидээс сомамаа оини.

3. ХУСКИ ГЕРМАНСКИЙ ФРОНТ МАННИХАНДЫН ТАДУК АЛБИНДЫМАР ОНАН МИРДУЛИ ТАДУК БЕЗОПАСНОСТЬСТУЛИ ВОПРОС

Илтээ ангани хуски германской умуунупин упкаттын давдьнын ангавидин бичин, экума-ка дарин Советской Союз, Великобритания тадук Америка Соединеннаил Штатын тэгэлтийн сониг умуунупидуулса умунчилч. Эр ангани бичин илан соткул дуннэл хуски гитлеровской Германийн умуунупинчидын манихандин тадук оинилын гулдьрдитын.

Тегеранской конференции решениен хуски Германийн умундьлудли оинилдли тадук эр решение аямжат инду оинан хуски германской фронта манихандын умукэн ичээдлийн бисин. Историяду угикур хэгдэл военидийн операцияяа планилтын умундьлудли оинилдли хуски упкатьн булзим эмэгэвчилгэтийн, ои-ха игээвүүчин инду план умундьли ик-тэдрули хуски Германийн, Тегеранская Конференцияду оувчнаа. Эдээг хэчинчивэр, илан бүгдэл дуннэл умунтэгир ичээдэлтийн тадук оинилын гулдьчвэл эрэктин бир, Тегеранская решение эмэгэгчиди дялумдийн тадук эзлиймээ овра. Эдээг муссавэр түгидээ, гедук, Тегеранская решение инду оувчнан Умуунупчэл Нациял фронтатын итваз манихандын.

Эргэчинидээ ичвакэвнидли Умуунупчэл Нациял фронтын манихандын тангивчдийн решениен конференция Дубартон-Оксту война эзэвчэлэн безопасность овчинаа вопросуудын Гундевкин иланду дуннэлдүү безопасность хадыллуулсан вопросуудын муссэмэчир бисилдүүлтийн. Муссэмэчир, эмчилдэл, биси тадук нунгартын билдэгчдээ түгидээ гилдлийн хунгтуулдудли вопросуудули. Муссэмэчир бингиэрэа илвэлүү.

Б
ХЖҮРСКИХ
ВИ
ОПИИ

да умухандук шаргиядуқ бисиду. Сотмарит, мунгажа тадук агадытырған партиял. Муссамәчир бинидитин зордикәдерә, мунгартын угукундитин тадук шүнгөртүй күмбүз болған озувридитин дивәвлөвденгэ. Иты муссамәчир онча бері, мунгап эду бисин, муссамәчир илан бугдым да түпнүктес интересилдүккүн закиль юрә тадук мунгажа булвар озувделір әр умухуптин интересилдүн. Сандерен, соң марил муссамәчир бичеткин митту ге Фронт инициаторынан түпнүктес сандардан туғи-да, әріл муссамәчир мудандувар сомама гудалынды озувчаташы. Эрілдің мүндиңде муссамәчирдүр конференцияду Думбертон-Окст. Эр конференцияду самалкінди эденгэ бері агадылаш күнжөнжүйелігін, әр конференцияду безопасностін етил дагырын вопросынын сомамаду гудалынды озувчаташы самалкіндинга. Эр дарин би даддачадем конференция Думбертон-Оксту решениялвін иччінденгэ, хускігерінин умухуптин манинаш аттаңадеріт умухэн итын бисиди.

Умухупчыл Нациал фронты маниханасын соткын икәніндерен әскер ағашевуузвучел улгурал Москвада Великобритания правительствонын мунганимінинин г. Черкалов тадук Великобритания министриунина иностраннын делдердүү г. Иденкүн, гиркінән итмидүн тадук сокиңи умухадыу даддаанды игенеңибүзүүчел.

Война улкаттуя итепизидүн гитлеровым Умухупчыл Нациал хэрэгжидәвәр тадук бугаскитаны иливандын мунгартудын ҳануучаре тадук эсінә ғавулдува одазаер, ажынанылатын соңаизилдатын онилватын мәмгилдузар әздитин тәделдірә өмбүндөзәвәр, әр улкачин овракин-жигиттилүүтүк күсілкіндәзәвәр, окира-да сомамат зилиндечүй. Гитлеровская политикил артчыр алдээртын тыливажын нүнгәрдүтүк аниң сотмар нелисін. Умухупчыл Нациал икәндерен тадук нүнгәрдүтүк бимчэ хәзделгитим мөнкүйдүтүк иғорчайдуттын хуски умухадын булсын хәрекештүүчүм. Сандерен, эми-вал, фашистскайл политикил бүткүйе дүнгөнен умухупчиннитин сүкчадавәр алдээртын хитэр оматай. Эр гүндерен, СССР, Великобритания тадук США умухадын эң тәгәртәздөр тадук тэлингэ илтүннелди, тәгәртәздөр индимәмезди тадук городализм интересилди.

Эденгэ қанучиэрэ, демократическаял дүкенү соңын умухуптин война иландук кататырғызынганда түрк тадук мунгап тәгэл, мунгивэр честъяр тадук свободанын албеттәвэр утирииуксайл сәкседитин манингизүч, әр умухуптин война иудандылан итыйан сотмарит тәрзегиги. (Горомомбо, толтакар).

Илтәэ ангаки, эми-вал, соңзактал дукынды хүкситерине түк-әр әр умухуптин маниханан ангакидан өзүн эл бері, итепизанды таңгирва эрзечин иты, Италия андруканойнан дүк күвүчэтин Германия гилин соңзакыллын-Франция, Румыния, Болгария. Самылкүвдөнга, әріл государства тадук мунгандын тойнава иливра, түгі-да Германнанын суелдира пайдаланып түзүнчи фронт. Империалистик Фронт. Умунчал Нациял хуски титлеровскайт Германнанын фронтты албивалында оналын. Эденгэ қанучиэрэ, Германияндың албивалын Европада-Венгрия түгі-да итказынан илдүк юнувденгэн. Эр олянган гитлеровский Германн Европаду улкаттук хәрәктиздин тадук мунгап онда изең сүнчаграндин.

Умунчал Нациял хуски титлеровскайт Германнанын война давыдыша этәвмәчинин дагаду илчічары.

Война луски Германнана Умунчалда Нациалдын давыдышы-тыккин эду агады-да ҳанучин эденгэ бері, итм озувчактын. Война вакытта Германнанын война давыдышы бутын историада манияндың мир тадук энгэсүн безопасность онын түзүн бузуары. Окит энгээ элә илитеща войназа давыдышынан түзүн бузуары, түк-әр мониды тадук омакта война, эрекин оқиану, оңыз-кыз.

Германия давацалалын мунгап, эми-вал, моноградыт-та, тадук бимчэ даддачамын, мунгап менингизилдектен. Даддачамын омактай тадымын одағын моноградын монгажа түрдөн, күнжидерен, урумкүн время этин алдаштура. История күнжидерен, тадымын одағын моноградын монгажа түрдөн, Германия давацалук ахадан тадук менингизилдектен түккесте. Агадыл-ка биси ухын, Германия омакта оңыз-кыз охана, моноградын мононду мәннен зиннегидинде тадук мүнхе әмбиджитиң алдында оғана түткүй. Эр вопрос илтивүлгүнта, оқ-ка история инсаннадарынан тадымыдыл нациял, зиннегидеги калың, оңыз-кыз.

128

CO-MAHPIKÝPKIHN
NSYEHIN
HEPK NCTOPPIN

8. A. TOPURERKA



les

ATELSTWOTIN

иала окинүүн аятмарит итыгачыл, мирия аявдерили нацияны түшүнүүлүрдүрүүлүп, окинүүн аманингиара. Эр тури, эсизтидуулар, эзекинимэйт дасындыл армиячыр ачир бичетчи. Эденин хиткээрд тангвира эргэчир эсил аял бирэ итых. Пирштуу итуултуулва бурлаа сокори, Гонконгва тадук Великай Оюндуу сокори, окин-ка Япония, тагдыныл нация бинь, бол Соединенчайл Штатынни, мирия аявдымна политикалык итыханадуктын. Тури-дээ эденин хиткээнди тангвира эргечир эси я бирэ итых, Украина, Белоруссия, Прибалтиказ война инововудларакин сокори, окин-ка Германия, тагдыны нация бинь, войнала аятмарит итыгача бичи, мирия аявдери Советской Союз итыханадуккин. Эрилав итыгача япончал тадук германцыл мэнгигилдитин ичээдэлдити, иунгартиччилдук, американцилдук тадук руссканын дук сотмарлаа бисидити, иунганигидатын дюлески ичэрдити тылькандеми дулбунды бимчэ. Эду мэнгигиду итыхадын ити эчэ бирэ, тагдыныл нациял омакта война болуп гэлзэрил, яланчлагчир, войнала игонимду тэрруду итыгачыл тадук эр дарин энгэсилвэр тэвдячал, окинүүн баян — тадук бимчир — войнала аятмарит итыгачал, мирия аявдерилидук, омакта война одан эсилдүк гэлдэрэ. Эр тури биденгэ тадук тыливгэн. Эр, гэлэрэксүү, историадын газар, экумава-ка эми тангичара непинчу биденга.

Эр дарин, эденигээр муссэмэчирэ, мирия аявдерили итыхадын дюлески тагдынди аруул иян аминмуудынгатын, иунгартиччилдук, эми-вал, эсиктээн эрэктэн эририктэй дарин ухалын ора, тагдынмаа ачиннигидянгал?

Тури, аявдым-ка биси ухэл Германия тагдынмаа омачи ишил бокчигал тадук война омакт-кэнэ ораки, — иунганигидатын инововудларакин ачиннигидянгал тадук иунганиман хэгэдүү, войнала эденигээр овкан?

Эр дарин, тагдыныл изиял упкатватын ухэлзэтэй ачиннигихт амардукин, эду умукэн ухэ бисин: эр дарин организаций мирия элбэгтчэрэвээ тадук безопасностиндаа тадук вучаджарыза мирия аявдерили нациял представителдүктүүлүү ола, эр организаций иунганидери органын эзкининдээ гэлдэрдэрилэх ухэчил энгэсилэх бүркэ, эзкининдээ тагдынни.

Мирия овкан, тадук эр организаций оувукканикка эр гэ-зэрхин — эрилав ухэчилвэ энгэсилвэ энэл аманира таг-жындаа эзээр овкан-гүү, ачиннигидавэр-гүү тадук тагдыннаа энхтэгидэвэр-гүү, ачиннигидавэр-гүү тадук тагдыннаа.

Эр эденигээр бирэ Лига Наций уутэмэ савунман праволои-да, ухэлэвийн-дээ тээвэр овкан праволои-да, ухэлэвийн-дээ тээвэр овкан эдэвнэ, эририктэй дарин, унгинди упкатын газардилэв, мирия одяянган, мэндүүв гачадяри упкатва тагдыннаа бийн.

Тангичавлянга-гүү, эр упкаттын тэгэды организаций они-зийнидээ овканындаа буденгэтын? Нунгартын элэкир-бизентийн, бугдымэмэ гиркилэн, война хуски гитлеров-стийн Германиява соткуван ургэвэн мэнгигилдуви мирэл-дээ тэрээ, дюлэски-дээ умунду дялдану тадук гулдынду овдигарын. Нунгай онилийн этэрэ элэкир бирэ, эр сотку газзув хуучаргаракин.

ГИРКИЛ!

Советской тээдээ тадук Красной Армии давдындыт одя-ра омачинам, иунгардүүтии Отечественной войны игэнэдерэ-тия начав. Красной Армии мэнгигиви патриотический ома-ниийн эзкэмэйт оран тадук митигивэ балдыяквэ булэн-дук освободиран. Эсиптыдук тадук окинүүн-да митиги дун-хийгтийн фашистской иянгиядук свободнай. Тыкин Красной Армии иунганигиги мудандын омачинин сулапчаран: умун-хийгтийг союзникилты армиялнуутын немецкий-фашист-ской армияя давдын итыван этэвээ, фашистской бэйнгэвээ итогиудун авдуудин ненивикэ тадук давдын знамяван Берлин-дүү доковуулка. (Сомамал, горомомово талтакар). Тэгэрил бася тангичадялан, эр омачин Красной Армият амакан овдигарын. (Сомамал, горомомово талтакар).

Индегин давдындири митиги Красной Армият! (Талтакар).

Индегин киевдери митиги Военнай-Морской Флоты! (Талтакар).

Индегин энгэсэмэмэ Советской тээдээ! (Талтакар).

Индегин митиги бугды Родинат! (Сомамал талтакар, узакт илла).

Немецкая-фашистская тагдыннил бүктын!
(Сомамал талтакар, горомомово овацияла очал. Тэлкэр:

Индегин ширки Сталин!)

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН

7 ноября 1944 аннганиду № 220. г. Москва

Гиркил краснармейцыл тадук краснофлотцыл, суржантыл, офицерил тадук генералил! Советский Союз традащаилин! Акнил тадук экнил, фашистской кэхэндүл Германияла энгэситвэр суруувчэл!

Советское Правительство тадук митнги большевистской партия гэрбидуктын Сунэ 27 аннганингидин Великая Октябрьская Социалистическая революция приветствует тадук поздравляйдем!

27 аннганингидин Октябрьской революции мит праздновайдял Красный Армия митнги дуннэнгит булэрвэн солтүлийн давдырин бирэктэн. Красный Армия тадук советской тэгэ сонингил элэдэртын дяритын митнги дуннэнгит немецкий-фашистскилдук тагдыннилдук тэсивчэ.

Эр аннганиду советскаил войскал булэнмэ умузжине тадук энгэситмэр мудана ачирди иктэри дуктэдечэтны 1944 аннгани түгэнидун Красный Армия сомамалва давдырва аннгудяпкадыу Украинааду гачан тадук немцылва Ленинград дагадун дуктэчэн. Эр аннгани ненгненидун Красный Армия немцылдук Крымма тэсичэн. 1944 аннгани даганидун митнгил войскалты гитлеровскойду амийду сомамалва давдарва ора, окунал-ка хуски немецкаил-фашистскилва тагдыннилва нгорчан фронтын итылии сомалдулан хунгтурилдүлэн эмэвчэтын. Красный Армия булэн энгэсимэмэл огаришсан Карельской худенду, тури-дэ Лоджской тадук Онежской амудил сигдлыдүтийн нийдүйттан тадук Финляндиява валдайыдук гитлеровскойду умуунчиндук юувкэнэ. Историядьлду кусирду белорусскойду дуннэлду Красный Армия немецкаил войскал центральной эсийнмэтийн иландук амийлдук бичэвэ мудалулаан ачиннигиран, эрмэл-ду 540 тысячалва немецкаилва офицерилва тадук солдатылва ваксэ тадук пландула гахса

Юту кусинду Красный Армия немецкаил войскал хэсийнмэтын дюрдук амийлдук бичэвэ мурукэрэн тадук улкатва-мэрэз тысячалва немецкаилва солдатылва тадук офицерил-ва заттэ тадук пландула гара. Красный Армия немцылва Румынаду тэпурэн, вунгарваын Болгариядук усэхэндээрийн, немцылва Венгрия территориядун тэпудерэн. Матилья войскалты гитлеровской армии прибалтийской хэсийн-нилдүттэ. 1944 аннгани дюгадыдун кампаниядун Красной Армии Кишешевдук Белградтула—900 кэтэтмэрэз километрилва, Жлобиндук Варшавала—600 кэтэтмэрэз километрилва, Витебсктук Тильзиттула—550 километрилва куторилян нгэнэвувчэ.

Кусир нгэнэдерэктэн Красный Армия немецкаилва-фашистскилва тагдыннилва советской Украины тадук Белоруссия, Карело-Финская, Молдавская, Эстонская, Латвийская тадук Литовской советскаил Республикал улкатуу-слимвчалду акнидил советскаил Республикал дуннэлдүтэн илан аннганида фашистской тырэн бичэ ачиннигивчэ. Красная Армия окидярду миллиониду советскаилду илэлдү свободаватын мучувран. Советской государственай мие, гитлеровсканди хэсирди 22 июня 1941 аннганиду хугин-ренцовай ламула такусивчэ.

Тоги кэми, илтээчэ аннгани советской дуннэ немецкаил-дук-фашистскилдук тагдыннилдук күктээн освободивнан аннганингидин оран.

Балдыякви дуннэнгми гитлеровской нянгядук освободихитва этэксэ, тыкин Красный Армия Польша, Югославия, Чехословакия тэгэлдүтэн фашистской кэхэн куюргэлбосковотын такустави бэлэдерэн.

Илтээчэ аннгани түгэдэлдүн тадук дюгадылдун кусирду Красный Армия военный сапкави балдынаван ичэвкээн. Красный Армия кусимнилийн булэн манингигивчалвэ тадук сапкад нийдүтчачатын. Дюлэски нгэнэндэлдү кусирду советскаил войскал улкат ичэдэлийн аямамат хавалилдьнтын кусирду катавра, булэнмэ тэпудедэвэр тадук давдыядавэр татыра. Красный Армия булэнмэ тэпудедэвэр тадук давдыядавэр

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН

7 ноябряду 1944 анганиду № 220. г. Москва

Гиркин краснокомандыр тадук ырасифлотча, жантыл, офицерия тадук генералил! Советский Союз таңшайли! Акнил тадук экил, фашистской кэхэндүл Германия энгэситвэр суруувчэл!

Советское Правительство тадук митиги большевистской партии гэрбидуктын Сүйр 27 анганингидин Великая Октябрьская Социалистическая революция приветствуем тадук поздравляйдем!

27 анганингидан Октябрьская революция мит празднейдэй Красной Армии митиги дуннэнгигт булэрвэн солдатын давдарин биректэн. Красная Армия тадук советской тээс сонингила эзлээртын дарытын митиги дуннэнгигт немецкой-фашистскойилдук тагдымыннилдук тэсивчэ.

Эр анганиду советскайл войскал булзимэ умужсан тадук энгэситмэр мудана ачирди иктерди дуктэдечэтэн. 1944 ангани түгэндиду Красной Армии сомамалва давдар на ангудийнкаду Украинааду гачан тадук немцылва. Ленинград давадуй дуктэчэн. Эр анганин неигненидиду Красной Армии немцылдук Крымма тэсичэн. 1944 ангани дунниду митигил войскалты гитлеровскойаду армийду сомамалва давдарва ора, окумал-ка хуски немецкий-фашистскойиллва тагдымыннилва игорчан фронтын итылия сомалулын хүнтупирадуээ эмзэвчэтэн. Красная Армия булзимэ огарилаан Карельской худенду, туги-дэ Дрожжской тадук Овежской амудил сидылзедутын иллдүүтэн тадук Финляндияла вайдынчидук гитлеровскойаду умууциндуу Красной Армии немецкийл войскал цөрье тадук солдатын ваке тадук плендула гаха

жилтуу кусинду Красной Армии немецкийл войскал хэсингэмэ-тий тэвэрдүү. Эрмэл-ду советскайл войскал 250-дук кэтэт-ви вийт тадук немецкийл войскалла солдатылва тадук офицерил-румыннаду тэвэрэн, нунгарвааны Болгариядук усэхэндэ-ри, немцылва Венгрия территорийдун тэпудерэн. Митиллой войскалты гитлеровской армия прибалтийской хэсингийн вийлдүттэ. 1944 ангани дюгадыдун кампаниядун Красной Армии Кишешевдук Белградтула—900 кэтэтмэрвээ киширилва, Жлобиндук Варшавала—600 кэтэтмэрвээ кило-метрилва, Витебсктук Тильзиттула—550 километрилва ку-саалынгэнэрээ. Тыкин война фашистской Германия терри-ториалан игээвүүвчээ.

Кусир игээвэдерэктин Красной Армии немецкийл войскал тагдымыннилва советской Украина тадук Бело-румын, Карело-Финской, Молдавской, Эстонской, Латвийской тадук Литовской советскайл республикал упкаттук-тагдынынчидуктын эрэстэн. Немцылди амакакан тагдынынчиду акнидыл советскайл республикал дуннэндүтүн илээдүүлэвчээ. Красная Армия охицярду миллионилду советскайлду илээдүүлэвчээ. Советской государственний мие, гитлеровскойилл хэсирди 22 июняду 1941 анганиду хугийнхийн хүхчэвч, упкаттүү игээдүүвч Чернай ламудук Баренцой ламула такусивчэ.

Тоги кэми, илтээчэ ангани советской дуннэ немецкийл дук-фашистскойилдук тагдымыннилдук күктээн освободивнан антагонистийн оран.

Балдыкви дуннэнгми гитлеровской ияигиядук освободжихаа этжээ, тыкин Красной Армии Польша, Югославия, Чехословакия тэгэлдүтүн фашистской кэхэн куюргэлжийн этмийтэй тадук нунганингиватын свободаватын тадук босковын таустави бэлэдэрэн.

Илтээчэ ангани түгээдүдүү тадук дюгадылдуу кусир-дук Красной Армии воений сапкави балдынаван ичэвкээж. Красной Армии кусимнилийн булэн манингингинчилчилэвээ огарилаан сапкад иллдүүтчачатын, булзимэ мурукэдечэтэн тадук ячнингидяччатын. Дюлэски игээнэндүлдуу кусирду советской войскал упкат ичээлийн аямамат хавалилдьнтын кусирду катавра, булзимэ тэпудедэвэр тадук давдыядавэр тэтира. Красной Армии бугдымэмэлээнэсилэ балдычахаа

дүк булэнмэ мэнгигтийн военай сапкагийн тадук боевой тес никатви гогча.

Красная Армия энгэсилин кэтэнгивдерэ советской та-
куустыннамат хавадин. Хавамнил, колхозникил, интел-
лигентийн мэнгигивэр омачимар родинавар дырийн замын
одяра, военай итыл ургэлжлэвэн сонингит давдьядыны.
Красная Армияду военнаилва ухэлвэ, тэвусэлвэ тадук дэ-
тылэлвэ мудана ачинид бэрэ. Советский хозяйствство ми-
нгилви энгэсилви дэруүзе ачинид балдындрян тадук соги-
рит хэгдыхэдерииз бэлэгээз фронтту одярийн.

Красная Армия тадук советской тэгэе булэнмэ ачиниг-
дяягала омактала иктэрэ итэгэрил одавэр. Гитлеровский
валдьядын режим тырганинглийн тангивчал. Красная Ар-
мия иктэрийн дыритьн фашистской умуунуунин мудандуулан
сүкчаргача, гитлеровской Германия кэтэдэйлви бэлэмнэйн
сокорчо. Митгил союзникилты армиялтын Западной Е-
вропаду хэгдэй операция сапкагийн иргэнэвнэдитын немешаан
войскад Францияду тадук Бельгияду тэпувувчэл тадук эри
дунинэл фашистской тадындуук освободивчал. Союзийн
войскад Германия западной муевэн чэнгдьитчэл. Красная
Армия тадук англо-американскаил войскад гитлеровской
Германияли умуундыл иктэртын война давдьынлыт этэв-
чинийн дагамангна. Гитлеровской ява Германияява муркуяа
этэвдэрэн. Фашистской бэйнгэ авдунин мурээ муркуяа,
тадук булэн агадыл-да элэдэрийн нүүгэн онда-кэн муд-
макла ачинигигмачиндүүнин этэрэ айра.

Красная Армия тадук митгил союзникилты армиялтын
Германия индилдуулэн центрилдуулэн содымамала люлэски
эмэничэрэ одавэр ионбулинууравар муелэв гачал. Эсикэткээ
омачин илинчаран, умуунучэл нациял армиялтын энгэс-
тэрдуудын гитлеровской ява Германияява урумкуунду

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, сержант-
ын, офицерил тадук генералил! Советской Союз труд-
шилия!

Великая Отечественная войнаду мит мэнгигивэр Роди-
навар тадыннилдук элбэгчил, СССР тэгэлвэн фашистским
тыкни муданды давдьи дагадун илинчил.

Красная Армия фронтту историядьылан давдьырван та-
дук хавамнил, крестьяннил, интеллигентийн тылдуудын
давдьырватын самэлкидэвэр, советской дунинэ немецкай-

фашистскаилдук тадыннилдук освободивсан дярийн
— ПРИКАЗЫВАЙДЯМ:

Эси тырга, Великая Октябрьская социалистическая ре-
волюция 27 аинганингийн тырганингдун, 20 часилду, Моск-
ваду, Ленинградту, Киевду, Министу, Петрозаводску, Тал-
линду, Ригаду, Вильнюсту, Кишиневду, Тбилисицу, Сева-
стопольду, Львовду — 24 артиллерискаилди пэктирууди
салютва овка.

Индегин 27-дийн аинганингийн Великая Октябрьская Со-
циалистический революция!

Индегин митгиги свободней советской балдийдяжит!
Индегин митгиги Красной Армият тадук Военний-Мор-
ской Флоты!

Индегин бугды советской тэгэе!
Эденгэмэмэ оммовро кэнэи сонингилдүү, мэжчэрчэлдүү ку-
сирду митгиги Родинат свободан тадук боскон дярийн!

Немецкаил тадыннил бүктийн!
Верховный Главнокомандующий
Советской Союз Маршалин
И. СТАЛИН.



ДЭРЖ

ikəsəl

СК УЛКСМ
УКУУРУУ ИЗДАТЕЛЬСТВОТУН
1936



ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ
ПРИКАЗИН
23 февраля 1945 анганиду № 5 г. Москва

Гиркэл красноармейцыл тадук краснофлотцыл, сержант, офицерил тадук генерали! Эси тырга мит Красной Армии индерин 27-вас анганингман праздновайдыл. Великий Ленинди митигивэ Родинават хунгтэдэй дуньшшигийн эмчэнчидуктын элбэгтэви овча тадук большевистской партият балдынчай, Красной Армии мэнчижийн балдынчай хаммаа хоктовон игэнэрэн. Нунган мэнчини историядын омичини элээмээт орав тадук советской войны анганинглун Красной Армии кэтэмэмэлдук булээрдилмактава советскойлаа государствою элбэгтэн. Отечественной войва бугдылун кусирдуа хуски вемцил эмчэнчийн Красной Армии Советской Союз тэгэлэн немешинан тадук босковон элбэгтэн тадук Европа тэгэлэн немецкий тырэмэ усахэндээтин бэлэрэн.

Красной Армии дюордгар наядын анганингман мит тыкин булэнмэ омактал историядыл давдэр бисидутын арчамо-ээз элэ освободира, туги-дэ булэнмэ усахэндээрэн окидурдула нямадилдула километрилдула чагидалатын мүел, энчилддук-ка немцил митигилэ дуннэнгдулэйт хүгиндт энчилдэччай, войнава Германия территорииялан игэнэрэн тадук тыкин умууду митигил союзникилти армиялнуулж идетэтдэрэн.

Эсипти ангани январьдун Красной Армии булэндээчээз эрдээ бирэ энгэсичивэ иктэнмэ фронт улкаттуу игэндүүв Балтикадук Карпаттула оран. Нунган немцил ормамава оборонаватын 1,200 километрилдуу игэнэдүү илдүүтэй.

130

тан, экумава-ка нунгартын окидэрээ да ангиллаа олжатын. Дюлэски игэнэн игэнэдэрекийн Красной Армии булэндээрээн. Советскаяил войскал сомамалдя кусирин игээдэг километрилдула, Висладу ограгдук Варшава хотуун бараадук немецкий Силезия догидалаа—480 километрилдула.

Митиги тугэдэйт дюлэски игэнээтийн давдэрэе ивонжински игэнэнмэтийн сукчара, экумав-ка Бельгияга тадук Злынгасаа гамудячачтын, тадук митигил союзникилти арийчилжирит мэнгилвэр западту дюлэски игээрэр оналжийн умуунпүндэтийн Красной Армии Востокту дюлэски игээрэв илнүүнин.

Дюлэски игэнэн 40 тырганилдуун 1945 аянг, икээрдүү зэрээ, нямадынхаа войскалтаваа 300 городийлдук тохижуулж, военнаилваа заводылва, таикдлаа, саатгысина, 2,400 кэтээтмэрэв сэлэмэл хоктодылва станичныгараа, сэлэмэл хоктольво 15 тысячалдуу кэтээтмэрэв 250 тысячалдуу икономичилва гараа. Урумкууду тэртүүдүү Германииплениилдүү 700 тысячалдуу солдатылва тадук офицерилдэг сокорчо. Эрмэлддүү дэхтүүдүү Красной Армии 3,000 одногамзюва немецкаилва самолетылва, 4,000 кэтээтмэрэв танкылва тадук мэнээр гиркувкилва орудиелва тадук гарсаа.

Эр улжин овнадин Красной Армии улжин Польша-дапештва гараа тадук Германия хөгжлийн хан территориияа, Европаду—Венгрияа войнадук ювраз, Восточная Пруссия тадук немецкий Силезия хөгжлийнээтийн гараа, тадук мэндүүн хоктоөвийн Бранденбургийн, Померания, Берлин даалдуулан ирэн.

Гитлеровцыл хокчачачтын, нямадылдуу кэтээтмэрдүү икэнилдүү умукэн-дэ булэндээ солдат Германийдуундийн бидечэн тадук кусиденгэн. Тыкин эр немецкий хокчиндудаа илнүүвччай.

Митиги тугэдэйт дюлэски игэнээтийн ичзевкээз, Красной Армии омакталва тадук омакталва энгэсилээ бакаларивийн

131

ДЗЕРЖИНСКИЙ

ДЗЕРЖИ

Индегин митгиги энгэсийн советской Родинат!
Эденгэмээр оммовро кэнец сонингилду, мэктэрчэлдү
кусиру митги Родинат свободан тадук боскон дарни!
Немецкая тагдынгил букин!

Верховный Главнокомандующий
Советской Союз Маршалы
И. СТАЛИН.

Упкатва содылаа тадук ургэцчилэ омачира олави. Нунган
игилин кэневдерил кусимилийн тыкин татычал булзар
тадук ячингидядавэр. Митгилдии итылдии давдьядядавир
ды освободительной они дэлдандии угириувчэл, сонин
тадук эзэн итылватын ичвекэндерэ, кусинду бугдывь ть
упкатваа энгэсивээ тадук сован игэнэвденэл. Красная Ар-
мии генералийн тадук офицерилийн энгэсимэмэ техники
содылаа иктервэн сапкану тадук кангкину моневрүү
сапкат олдывкандэрэ. Война дыгиду аинганидун Красная
Армия окин-да энэгэйиндиви тури бирэ маннитмар тадук
энгэситмар оча, нунганигий боевой техникан сотмарти ть
куситмар оча, сонийг сапкай—окира-да гугдатмар.

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, сержан-
тыл, офицерил тадук генерали!

Мудалдуя давдын немцылва тыкин дагамача, Эми-ын
давдын окин-да мэйэкэн энгийэрэн эмэрэ,—нунган ургэцчуду
кусиру тадук соду хаваду гавуунгнаран. Давдьядяри
булзы кусиндуулэ амаргуулви энгэсилви нодудявки, сомамат
тургутчавки, эзэви сот энкэтэгиврэ. Нунган нгорчан мудал-
дуухийн тадук зруткулдукин ухэлдукин дяласчадяри
тадук дяласчадяянган. Эр дярин денсаадяянга, митги
даадынты дагамадяракин, эрт митгиги бдительностит
гудатмар бимзчин, эрт митгил иктерты булэндули энгэ-
ситмарил биктийн.

Советское Правительство тадук митгиги коневдери боль-
шевистской Партият гэрбидуктын сунэ Красная Армия
27 аинганигидин приветствуйдем тадук поздравляйдем!

Самъэкидэвэр бугдлывэ давдьырва, овчавэ Советской го-
сударство военнаа ухэлийн энгэсилдин илтээчэ аингани
игэнздерэкин,—

ПРИКАЗЫВАЙДЯМ:

Эси тырга, 23 февральду, Красная Армия 27 аингани-
гийн тырганингдуу, 20 часилду, Москваду, Ленинградту,
Киевду, Минскту, Петрозаводску, Таллинду, Ригаду, Виль-
нюсту, Кишиневду, Тбилисиду, Сталинградту, Севасто-
польду, Одессаду, Львовду салютва—дюрдярди артиле-
рисканди пэктырурди оувукка.

Индегин митгиги давдьядяри Красная Армият!
Индегин митгиги давдьядяри Военний-Морской Флоты!

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ
ПРИКАЗИН

1 Майду 1945 анганиду № 20 г. Москва

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, сержант тадук старшинал, армия тадук флот офицерилтын, генералил тадук адмирал!

Советской Союз трудящаилин!

Эси тырга митиги дуннэнгит 1 Майва празднуудиран, трудящаил упкатты тэгэды праздникватын.

Эр анганиду митиги Родинат тэгэлин 1 Майва Великой Отечественной войны давдындит этэвдерэкин арчакадара.

Утэлэтки суурчэл тадук окин-да этэрэ мучура ургэцчүү итыл, окин-ка Красной Армии булэндүүлдүк войскадук тургутчачан Москва тадук Ленинград дагадутын, Грозный тадук Сталинград дагадутын. Тыкин митигил давдыдярил войскалты булэн ухэчилвэн энгэсивлэн Германия умурзун, гороло Берлин чагидадун, бираду Эльбаду тэпудера.

Урумкунду тэрүүдү Польша, Венгрия, хэгдьдывн хэв Чехословакия, кээтэдүн хан Австрия, Австрия столицан-Вена освободивчал.

Красная Армия эрмэлдүүдээ гача Восточнай Пруссия-немецкий империализм чапэван, хэгдьдывэн хаван Бранденбург тадук Германия столицан—Берлин соткулван районилван, Берлинду давдын знамянван лококсо.

Красная Армия эрил дюлэски нгэнэндүл кусирин овийдтийн немцыл иланду-дыхинду бегалду 800 тысячадук кээтэтийн солдатылаа тадук офицерилва пленианди тадук миллионнаюва вавчалда сокорчол. Эрмэлдүүдээ тэрүүдү Красной Армии хэсирин 6-ювэ тысячалва танкилва тадук мэзэж кэр гиркувкилва орудиелва, 23 тысячадук кээтэтийн пуз тэмээдүүлэв орудиелва тадук военнаил ухэл тадук тэтын юз тэмээвэх хунгтулвээ ичэдэлвэтийн гачал тадук ачиннгичал.

Эду-дэ самэлкивдяняга, эрилду кусирду Красной Армии-скаил, чехословакиаил, болгарскаил тадук румынскаил дивизиял давдындит дюлэски нгэнэндечэтэн.

Красной Армии бугдэмэмэл иктэрин дяритын немецкий командование советской-германской фронтула окидяр-ээдивизиялаа танденга очан, хунгтул фронтын кээтэдывээвойскалтын западу давдындыва дюлэски нгэнэндимэл олатын бэлэчэн. Эрмэл-ду Востоктуу тадук Западтуу умундым ик-тэр хуски немецкаилва войскалва овнадитын союзникил войскалтын тадук Красной Армии немецкаилва войскалва дуннэнди, мэмэгилдүүквэр хэрэкэлдэх халдийн боритта тадук митигилвэ тадук союзнил войскалвэтийн умундуулэх фронттула умунупкирэ.

Эденгэ хэнучиврэ, эр иты гитлеровской Германия му-данман ичэвкэндэрэн.

Гитлеровской Германии тырганингилин тангивчал. Дунгундукин кээтээмэр нунган территориин Красной Армии содылва индэлвэ районилви сокорчо, гитлеровцыл игалздуун сулапча промышленность эденгэ элэхинди немецкий армияду военнаила ухээлэ, хаводала тадук горючайы бурз. Немецкий армия илэдэл нэхкчерилийн манавчал. Германия упкачин хэрэкэгивчэ тадук нунган умукин оча, эми танга нунган бэлзмивэн—Япониява.

Утумэмэдүк мэнгидуквэр бинидуквэр юкитъевэр бака-мудянал, гитлеровскаил авантюристыл авадытыкира онил-ва одяра, союзникилун яяралдымудянал, союзникил уму-нупинмэтийн хукчамудянал. Гитлеровцыл эрил улэхтэйл омуртун мудамаклавэр сукчаргамачир. Нунгартын немецкаил войскал сукчаргамматын элэ кангкингдяягатын.

Фашистской пропаганда немецкайва населениеева улэх-мээдли нимигакарди нгэлэвкэтчэрэн—Умунупчэл Нацийл армиялтын германской тэгэвэе ачиннгимудяксар, Умунупчэл Нацийл фашизмава тадук германской милитаризмава ачин-гидяягатын, войнава омнилва сомамат энхктэгиденгэтийн тадук немцылва тамавканденгатын сокоридули, авадылва-ка нунгартын хунгтулду дуннэлду очатын. Эми-вал Уму-нупчэл Нацийл Германия мирний населенияаа эчтэн или-чэрэ тадук этэрэ иличэрэ, нунган союзнил военцил-властил гэлэрилвэтийн элэли одяракин.

ДЗЕРЖИНСКИЙ
УЛУЧИЙ



ЧИ

ДЗЕРЖИНСКИЙ

УЛГУР



Чингиз
1951

Бүгднэмэл давдыр, советскилди войскалди Велийн мээмээ энгэсивээ тадук гутга военай сапкаван ичвэкэнэй. Митги Родинат война нгэнэувдерэкин ядынмама кадрскоилваан давдырвал элбэгчэнгээ, Советской Союз государстваанынгээ аянганилва эчээс савре эрдэлэх хэгдэтийн маннхадяран тадук балдыяран, освободивчал областны хозяйствовотын, немецкилди тагдыннилди тагдывчал сукчавч, хот тадук химат тускисивдяран. Эр овча тадук дуннэнгит хавамийн тадук колхозникин, советской большевистской партият угириувденэл тадук нунгниндеэл, соинигил элдээртын дяртийн.

Мировой война, германскилди империалистындоно, вуличча, мудандулави дагамядяран. Гитлеровской Германия сукчарганин—дагадымама итэй бисин. Гитлеровскил нунгнинил, мэрэр мир нюнгэдэн дялдаачал, сукчаргачаду хагду очал. Сомамат гоевуннгивчя фашистской бэйнэг амаргүптийн эриндиви эридерэн. Окит тыкин умукэн — фашистской бэйнгээ ненинхээ.

КРАСНАЙ АРМИЯ ТАДУК ВОЕННАЙ - МОРСКОЙ ФЛОТ КУСИМНИЛТЫН!

Гитлеровская авдунма гадавэр амаргүпти наадмынгээрэн. Мудандылуу кусирду военай сапка тадук со-нинг омактал ичэдэлзвэтын ичвэкэллүү. Маннитмарийт булэнэ тэпүдекэллүү, нунган огаришсан сапкат нилдуякаллу, вемецкилва тагдыннилва асядакаллу тадук мурукэдэжэллүү, нунгарватын энгэзэллүү дэрумкичвээнэ, нунгарватын эзэлзэлтийн тургучадамы.

Балдыяквэр дуннэнгмэр муелин чагидадун билэнэл сонирхийт бдительнаил бикэллүү!

Советской воин честьван тадук сован дюлэски-дэ гут-дэл дявлчадякаллу!

СОВЕТСКАЙ СОЮЗ ТРУДЯЩАИЛИН!

Элдэйнди тадук дэрунзэе ачинди хаватвэр фронттуу залдтыннаа бэлгээвээ кэтэнгдекэллүү. Химат айдякаллу гоевураа, дуннэнгдүүт войнат овчалээ, митги Советской государствоот энгэсивэн гүгдтмарийт угиридекэллүү.

Гиркил красноармейцыл тадук краснофлотцыл, сержант тадук старшинал, армия тадук флот офицерилтийн, генералил тадук адмиралил!

Советской Правительство тадук митги большевистской партия гэрбидуктын сунэ 1 Май тырганингидин приветствуйдем тадук поздравляйдем!

Краснай Армия историядыл давдырин фронтаду тадук хавамнил, колхозникил тадук интеллигентия давдыртын тылду дяртийн, трудящайл уппатты тэгэды празникавтын самзлидэвэр —

ПРИКАЗЫВАЙДЯМ:

Эси тырга, 1 Майду, союзнаил республикал столицал дутын: Москваду, Киевду, Минскту, Бакуду, Тбилисиду, Ереваньду, Ашхабадту, Ташкентту, Сталинабадту, Алматыту, Фрунзеду, Петрозаводску, Кишиневду, Вильнюсту, Ригаду, Таллинду, туги-дэ городылду-сонингилду: Ленинградту, Стalingрадту, Севастопольду тадук Одессаду-дордярди артиллерискилди пэктыруди салютва овка.

Индегин митги энгэсимвэ Советской Родинат!

Индегин бүгдь советской тэгэ, тэгэ-давдича!

Индегин митги энгэсимвэ Советской Родинат!

Морской Флот!

Эдэнгэмээ оммово кэнен сонингилду, мэкчэрэчэлдүү кусинду митги родинат босков тадук свободан дярни!

Дюлэски гитлеровской Германия мудамакла давдывдан!

Верховный Главнокомандующий
Советской Союз Маршалин
И. СТАЛИН.

ДЗЕРЖИНС

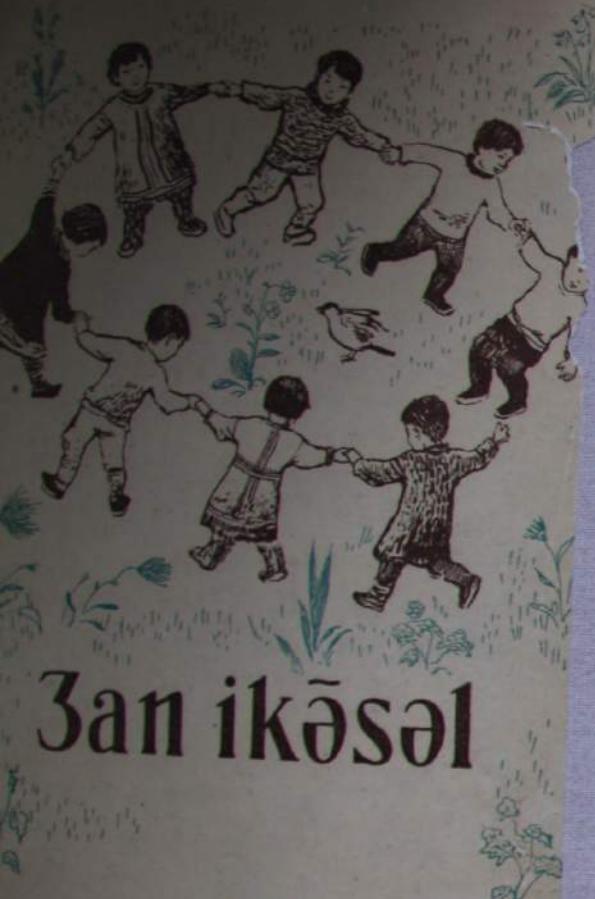
ЧЛГУ



ЧЛГУ

Зап ікесе!

СК ВЛКСМ
ХУДАКАДИЛ ДУКУУРУ ИЗДАТЕЛСТВОТУН
1936



ГИРКИ И. В. СТАЛИН ТЭГЭЛЭ ОБРАЩЕНИЕН 9 Майду 1945 анганиду.

ГИРКИЛ! ДЮЛГАКИЛ!

Германиява давдынты бугды түрганинггин эмэрэй. Финистской Германия, Красной Армии тадук митгил союзилты войскандитын хэнгэндүви илиувуукса, эмийн давдачт гүнэн тадук энэ эя-вал янтура ухэвн подада.

7 май городту Реймсту ухэвэ подакит протоколтийн ноткун ичдээн дукувчай, 8 майду немецкий главнокомандование представителинни бидержктын представителите союзных войскал Верховной Главнокомандованиеиети тадук советская войскал Верховной Главнокомандованиеиети Берлину ухэвэ подакаттули муданьдын актва дукура, эмийн дялгүүрүүлчан 8 май 24 часилдүүкин.

Немецкая нунгнимил хугдывы ичдэвэтын садэвэ, договорила тадук гулдырэв хитэкэнди булагэт тангдярила, мит нунгарватын турэриктэдү тэдечдээр тэгэрэгчир бисил. Эми-вал эсн түргани тымгатнэдүкин немецкая войсал ухэвэ подакитты актва дялгүүрдийн кэтэмэйн ухэлвэр подадла тадук митгил войскандулат плендула ола. Эр эмийн эчэ хитэкэн бумага бирэ. Эр-Германы военный ухээил энгэслин тэдеду ухэлвэр подунтын бисик. Тэдэ, немецкая войскал умууэн хэснитин Чехословакийн райондун эрэлэх ухэлвэр подадави бадэрэн. Эмивал би тэдчэдем, Красной Армии нунгиман дялдула эмэвкэндэн.

Тыкин мит сот тэгэртэдэнэл гүндэгэл бисип, митгил тэгэл Германиява мудзамакла давдыннын историады түрганинггин оран.

Бүгдимээл сокорир, митгиг Родинат свободан тадук боскои дэрин митт эмэвувчэл, эднгэмэмэл тангивра дэгочир тадук хахэр,войн нгэнэдерэкин митгигт тэгэдэг тэрэвчэл, тылду тадук фронтуут зэлдэднэмээ хава, багдийнкэр дарин овчал,—эчэл хитэклэ илтэн тадук булагч мэдэхэдэг мудамакла давдындула эмэвэрэ. Славянская тэгэл улэлтмэмээтин игорчантын мэнгилүүр индулийн таду

мэнгилүүр босколивар этэвэрэн давдынхи эмэвчилж тадук немецкий түрэнэй. Эснитыдук Европалу тэгэл боскотын тадук тэгэл энгийнүүр мирил бимэчинтийн бугды знамэн докторийн ялан.

Илан анганийл амаски Гитлер упкат тэгэл хийжинтийн тучэн нунгай Советской Союза борчижинчигийн тадук нунгандукин Кавказа, Украинаа, Белоруссия, Прибалтийца тадук хүнтүүэ областынхаа хөрөнгийн. Нунгай гүнчэй: „Бу Россиява ачингийнхүү, нунгай эдүк окин-да эдэв утириүрэ“. Эр илан анганийн эмийн бичэй, Эми-вал Гитлер вевадыл дялдэрийн эхийн ора, —война нгээзинийн нунгарватын тэгэдүүктийн хүчтэй. Тэдэдү гитлеровцын нимнгакардуктын бугаскийн шийдвэр. Германия тэгэдүүкви давдажа. Германский войскал ухэлвэр подудяа. Советский Союз давдынхи сомжийт самэлкийдяран, эми-вал нунгай Германиява эчэ борчижде, эчэ ачингимудяа.

Гиркил! Великий Отечественной войны митгит дялдүүдий давдьиндит этэвэрэ. Европалу война периоды этэвэрэ. Мирный ии периоды иононууллан.

Давдынди Сунэ, мингил бэл дюлгакилы тадук эсал дюлгакилви!

Кэнен митгиду сонингуду Красной Армийду, митгийн Родинат босковон элбэгчэдү тадук булзэмээ давдьчаду!

Кэнен митгиду бугдыду тэгэдү, тэгэдү-дэджидү!

Эденгэмэмэ оммогро кэнен сонингиду, мэжигжээдэдү тадук сирду хуски булзэмээ тадук митгиг тэгэл боско тадук кутун дэрийн мэнгилүүр иймэр бучэлдү!



ГИРКИ И. В. СТАЛИН ТЭГЭЛЭ ОБРАЩЕНИЕН 9 Майду 1945 анганиду.

ГИРКИЛ ДЮЛГАКИЛ!

Германияяа давдынты бугды түрганингийн эмэрэй, Финистской Германия, Красной Армии тадук митигил союзникилты войскандыны хэвигэндүви илинуукуса, эмээрэй давдачнат гууны тадук эндээс янгура ухзын подарж 7 май городту Реймсту ухэээз подакит протоколин иржжүү нийдэй дукуучан, 8 майду немецкий Главнокомандование представителлийн бидержтын представителлийн союзны войскаал Верховий Главнокомандованиеи тадук советскии войскаал Верховий Главнокомандованиеи тадук Вершиду ухэээз подакаттулы мудалдивыя актва дукура, эмээка дялупкунувчан 8 май 24 часилдукин.

Немецкая нунгимнил хүгдэвээрийн чадварын саленцаа договоривлаа тадук гулдьэрэв хитээхэнди бумагэт тангдарьваа, мит нунгарватын түрээртэдү тэдчөдээвэр тэгэрч бисил. Эми-вал эси түргани тымматиэдүкний немецкий войскаал ухэээз подакиттулы актва дялупкандавэр кэтэмийн ухэээрэв подуул тадук митигил войскандулат пледулаа. Эр эми-вал ээх хитээни бумага бирэ. Эр-Германы воиний ухчин зигзээлийн тэдэдү ухээлэр водуутын бисил. Тэдэ, немецкий войскаал умукийн хэснэгтийн Чехословакийн районуун эрдэлээ ухзлын подадавын бадерэн. Эмийнвал би тэдчадем, Красной Армии нунгимаа дялдулаа эмэнхэндэхэй.

Тыхин мит сот тэгэртэдээл гүндэнгээл бисил, митигил Германияяа мудамаклаа давдынни историияды түргин нунгим оран.

Будмынмэл сокорир, митигил Родинат свободан тадук боскон дэрийн митыг эмзүүчүүл, эднгээмэл танигвраа тоогир тадук хажир, войнаа иргэндержкийн митигил тэээдэй тэрэвчээ, тылуу тадук фронтату элээддимэмэх хэвэ, баа замжжээр дэрийн овчал,—эчэл хитээхээ илтэнэ тадук булагын мудамаклаа давдындулаа эмэрэй. Славянскын тэгэл улзтмын эмчилж игорччантын мэнгиглиээр индулинер гээдэй

мэнгиглиээр босколивэр этэвэрэн давдынди немецкийнээрээ тадук немецкий тээл тээл тээл боскотын тадук тэгэл мэмээгээрээ тадук Европаду тээл боскотын бугды зиамян локовчайчаджийн.

Илан аинганил амаски Гитлер упкат тэгэл долдынан гучээ нунгай Советской Союза борчилтадеэ тадук нунгандукии Кавказа, Украинаа, Белоруссияа, Прибалтийская тадук хунтуулэв областтильяа хэрэгэгийн эзжээдээс окин-да эдэн угириврээ. Эр илан аинганил амаски бичээ. Эми-вал Гитлер вевадыл дялдарин эчтэн овра, —война изязиний нунгараардуктын бугаскимамал итыл Тэдэдү гитлеровцын тэгэрдүкүү давдаача. Германскии войскат самалкядар, эми-вал нунгай Германияяа ээч боритмудяа, ээч ачинигумудраа.

Гирки! Великий Отечественный война митигит дялумыи давдынит этэвэрэн. Европаду война периодин этэвэрэн.

Давдынди Сүнэ, мингил бээл дюлгакилви тадук асал дюлгакилви!

Кэнэн митигиду сонингду Красной Армияду, митиги Родинат боскон элбэгчэдү тадук булэнээ давдычаду!

Кэнэн митигиду бугдыду тэгэдү, тэгэдү - давдычаду!

Эденгэмээ оммоого кэнэн сониншаду, мэжчэрээчэлдүү кусирду хуски булэнээ тадук митиги тэгээт боскон тадук кутүүн дэрийн мэнгигиэр инмэр бучэлдүү!

Ю. ГЕРМАН
ЗЕРЖИНСКИЙ
ЧЛУРЧИЛ



Члурчил

1951

ДЗЕРЖИНСКИЙ

УЧЕБНИК



ЭКУН ДУКУВЧА

Способ	
РАДИОЛИ ТУРЭЧИН 3 июльду 1941 анганиду	1
ВЕЛИКАЙ ОКТЯБРЬСКАЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЙ РЕВОЛЮЦИЯ 24-ий АНГАНИНГИН. Московский хавалдярил депутаты Советтын г. Москва партийнаилнунин тадук общественнаилнунин организацийнүүчин төржестенний собрание дун доклад б ноябрьду 1941 анганиду	10
КРАСНАЙ АРМИИ ПАРАДТУН ТУРЭЧИН 7 ноябрьду 1941 анганиду Красной плошадыту Москваду	24
ОБОРОНА ТЭГЭДҮ КОМИССАРИН ПРИКАЗИН 23 февральд 1942 анганиду № 55 г. Москва	27
ОБОРОНА ТЭГЭДҮ КОМИССРИН ПРИКАЗИН 1 майду 1942 анганиду № 130 г. Москва	43
ГИРКИ И. В. СТАЛИН АМЕРИКАНСКАЙ АГЕНТСТВО АССОШЭЙТЕД ПРЕСС КОРРЕСПОНДЕНТИН ВОПРОСИЛДУН ОТВЕТЫЛИН. (3 октябрь 1942 ангана)	42
ВЕЛИКАЙ ОКТЯБРЬСКАЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЙ РЕВОЛЮЦИЯ 25-ий АНГАНИНГИН. Государственный Оборона Комитетин Председателин Московский хавалдярил Депутаты Советтын г. Москва партийнаилнунин тадук общественнаилнунин организацийнүүчин төржестенний собраниедун докладын б ноябрьду 1942 анганиду	44
ОБОРОНА ТЭГЭДҮ КОМИССАРИН ПРИКАЗИН 7 ноябрьду 1942 анганиду № 345 г. Москва	57
ГИРКИ И. В. СТАЛИН АМЕРИКАНСКАЙ АГЕНТСТВО АССОШЭЙТЕД ПРЕСС КОРРЕСПОНДЕНТИН ВОПРОСИЛДУН ОТВЕТЫЛИН (13 ноябрь 1942 ангана)	61
ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН ЮГО-ЗАПАДНЫЙ ФРОНТЫН ТАДУК ВОЙСКАЛДУТЫН (25 январь 1943 ангана)	63
ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН ДОНСКОЙ ФРОНТ ВОЙСКАЛДУМ (2 февраль 1943 ангана)	64
ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН 23 февральду 1943 анганиду № 95 г. Москва	65
ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН 1 майду анганиду № 195 г. Москва	72

ГИРКИ И. В. СТАЛИН АМЕРИКАНСКАЙ ГАЗЕТА „НЬЮ-ЙОРК ТАЙМС“ ТАДУК АНГЛИЙСКАЙ ГАЗЕТА „ТАЙМС“ КОРРЕСПОНДЕНТИН ВОПРОСИЛДУН ОТВЕТЫЛИН (4 май 1943 ангана)

ГИРКИ И. В. СТАЛИН ПРИВЕТСТВЕННАИЛИН ТЕЛЕГРАММАЛИН Г-ДУ У. ЧЕРЧИЛЛЬДУ ТАДУК Г-ДУ Ф. РУЗВЕЛЬТТУ АНГЛО-АМЕРИКАНСКАИЛ ВОЙСКАЛ СЕВЕРНАЙ АФРИКАДУ ДАВДЫНТЫН ДЯРИН (9 май 1943 ангана)

ГИРКИ И. В. СТАЛИН АНГЛИЙСКАЙ АГЕНТСТВО РЕЙТЕР СОТКУН КОРРЕСПОНДЕНТИН ВОПРОСТУН ОТВЕТЫН (28 май 1943 ангана)

ВЕЛИКАЙ ОКТЯБРЬСКАЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЙ РЕВОЛЮЦИЯ 26-ГИН АНГАНИНГИН Государственный Оборона Комитетин Председателин Московский хавалдярил депутаты Советтын г. Москва партийнаилнунин тадук общественнаилнунин организацийнүүчин төржестенний собраниедун докладын б ноябрьду 1943 анганиду

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН 7 ноябрьду 1943 анганиду № 309 г. Москва

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН 23 февральду 1944 анганиду № 16 г. Москва

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН 1 майду 1944 анганиду № 70 г. Москва

ГИРКИ И. В. СТАЛИН „ПРАВДА“ КОРРЕСПОНДЕНТИН ВОПРОСТУН ОТВЕТЫН (13 июнь 1944 ангана)

ВЕЛИКАЙ ОКТЯБРЬСКАЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЙ РЕВОЛЮЦИЯ 27-ГИН АНГАНИНГИН Государственный Оборона Комитетин Председателин московский хавалдярил депутаты Советтын г. Москва партийнаилнунин тадук общественнаилнунин организацийнүүчин төржестенний собраниедун докладын б ноябрьду 1944 анганиду

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН 7 ноябрьду 1944 анганиду № 220 г. Москва

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН 23 февральду 1945 анганиду № 5 г. Москва

ВЕРХОВНЫЙ ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ ПРИКАЗИН 1 майду 1945 анганиду № 20 г. Москва

ГИРКИ И. В. СТАЛИН ТЭГЭЛЭ ОБРАЩЕНИЕН 9 майду 1945 анганиду

ДАРЖАВНАЯ
БИБЛИОТЕКА
им. Короленко Харбин

С. 68288

24/546

18242

И. Сталин. „О Великой Отечественной войне Советского Союза“^{III}
эвенкийском языке.

Ответ. за выпуск З. Семигук.

Подписано к печати 6 октября 1945 г. Объем 9 печатных листов
Тираж 1.500 экз. Заказ № 2038.

Г. Красноярск. Тип. „Красноярский рабочий“, просп. им. Сталина, 55.

Перевірене 1948

1948

STWOTIN